

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2013

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2013

SUMAR

ie

2013

4 Arta zeflemelii
și grija intelectualului

C. RĂDULESCU-
MOTRU

5 Stâlpii ființei
naționale, azi

E. SIMION

S.O.S.
PATRIMONIUL

11 „Respectul“
pentru făuritorul
României Mari
Situarea Așezământului
„Ionel I.C. Brătianu“

N. NOICA

15 „Armada“
pe cerul Ploieștiului
Bombardamentul
din 1 august 1943

V. AVRAM,
AL. ARMĂ

20 Magia Bizanțului
spulberată

Biblioteca Institutului
Francez de Studii
Bizantine alungată
din București

L. DÎNCĂ

24 Operațiuni
valutare „prin mijloace
specifice“

F. BANU

29 Frăția slavă
Cum au edificat cehii
Bulgaria

A.I. IONESCU

33 „Fugit
irreparabile tempus“,
dar... în același ritm
Percepția timpului
de-a lungul istoriei

C.T. DRAGOMIR

37 Ce am făcut,
ce nu am făcut,
ce voi face

La 65 de ani

ȘT. S. GOROVEI

42 Se schimbă țara
Ridicarea slujitorilor
și reacția boierilor

N. MANEA

46 „Splendida
izolare“ intră
în Uniunea Europeană

T. STĂNESCU-
STANCIU

AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?

51 Cneazul iubit,
regretat, apoi uitat

V. ROTARU

magazin istoric

Anul XLVII – serie nouă – nr. 7 (556)

iulie 2013

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

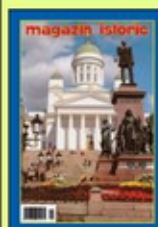
1 În anul 1480, familia Vespucci îi comanda pictorului Sandro Botticelli o frescă înfățișându-l pe Sfântul Augustin, pentru Biserica Ognissanti, din Florența. În secolul al XVIII-lea, zona unde fusese realizată, cea a corului, a fost demolată și fresca a fost mutată în nava bisericii

2 Două picturi alegorice semnate de Vladimir Lukici Borovikovski (1757-1825), pentru decorarea unuia dintre „palatele de drum” înălțate în onoarea Ecaterinei a II-a, în timpul călătoriei ei în Crimeea, în 1787, aveau să atragă atenția unui membru al suitei imperiale, așa încât artistul, un rus de origine ucraineană, va primi comanda acestui tablou. O reprezintă pe Ecaterina a II-a, la vârsta de 65 de ani, plimbându-și câinele în grădina de la Tarskoe Selo (1794)

3 Palatul Imperial din Beijing, construit după regulile stabilite de domniile fengshui: în partea de nord are un munte artificial, iar în părțile de est și vest grădini cu dealuri artificiale; în față a fost săpat un curs de apă șerpuitor. Amplasarea lui pe meridianul magnetic este perfectă, dovada fiind lipsa totală a rozătoarelor, țăntarilor și muștelor în incintă

4 Arhitectul berlinez Carl Ludwig Engel, care lucrase și la Tallinn, și la Sankt Petersburg, a proiectat în Helsinki, în afară de două mari cazărmi, ocupate astăzi de Statul Major și Ministerul Afacerilor Străine, de Palatul Guvernatorului general și de Senatul imperial, Catedrala luterană (în imagine); în față se află statuia lui Alexandru al II-lea

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
George Damian,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

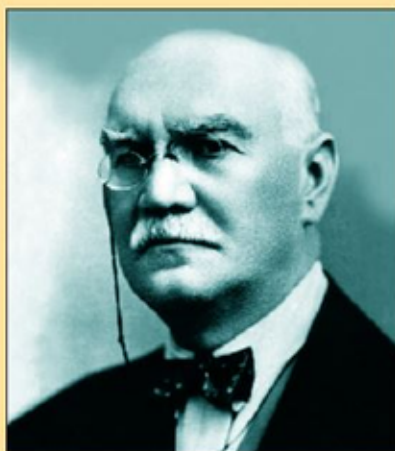
Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

CA LA NOI LA NIMENI

C. RĂDULESCU-MOTRU

Discuțiunile ce s-au produs până acum asupra culturii române au fost prezentate publicului nostru într-o lumină puțin prielnică cercetărilor științifice. Asemenea discuțiuni au fost pornite, în cele mai dese cazuri, din sentimente sau, încă mai adesea, din resentimente personale. O parte din cei ce aveau să se plângă de ingratitudinea țării, și cu deosebire aceia cari, după o călătorie pentru studii teoretice în Apus, nu găseau, la înapoiere, deplină satisfacere așteptărilor lor, au obișnuit să scoată, din comparația celor văzute și citite prin străinătate cu cele existente în țară, argumente indirecte pentru justificarea nemulțumirii lor. Siguri pe superioritatea culturii ce aduceau cu ei, dornici de succese, dar fără noroc, acești nemulțumiți au fost primii critici ai culturii române. Critica lor, îndreptățită uneori, severă totdeauna, se manifesta prin saloane și în conversațiuni zilnice sub forma de „zeflemele“, un gen de ironie ușoară, potrivit cu caracterul limbii noastre. A fost o vreme când zeflemelele la adresa obiceiurilor și instituțiilor noastre erau mai mult decât la modă; cele reușite făceau ocolul saloanelor, aduceau autorilor lor adevărate triumfuri. Toți le aveau pe buze. Cei naivi le repetau și le împrumutau unii de la alții, fără a bănuși măcar amărăciunea de sfuleț din care izvorăseră, veseli că au de ce râde. Câțiva totuși le înțelegeau și le utilizau. În orice caz, zeflemitii erau răzbunați: succesul, care le lipsea în altele, le venea sub această formă. Decepțiunile din viața reală se explicau și se iertau. Într-o țară incultă, ca a noastră, cine poate începe ceva serios? Ca la noi la nimeni.

Toate aceste manifestări ale criticii sunt astăzi uitate, sau aproape uitate. Dacă unele mai trăiesc încă în amintirea publicului, aceasta se datorește unor cauze cu totul străine de scopul urmărit odinioară. Întâmplător, câte un artist, un I.L. Caragiale bunioară, le-a împrumu-

tat vestmântul artei; și astfel, întocmai ca muștele ce se păstrează în bucățile de chihlimbar, câteva specimene de zeflemea persistă încă să intereseze posteritatea. Tovărășia artei le-a scăpat de uitare.

Pe lângă o asemenea critică, pornită din resentimente și exprimată sub o formă ușuratică, n-a lipsit să se producă și o a doua, mai documentată, mai serioasă. Din nenorocire însă nici aceasta n-a fost susținută după un plan metodic.

Numai la ocaziuni rare, și acestea de regulă sustrate participării marelui public, critica serioasă a făcut obiectul preocupării oamenilor noștri de frunte. De altminterlea, aceștia n-au avut în vedere însăși scopul criticii, ci protestarea sentimentelor lor în contra unei stări intolerabile. Sufletele lor nobile se disculpau în fața viitorimei de vina că au trăit într-o epocă așa de nenorocită. Întocmai ca Pontiu Pilat, ei sfârșeau prin a-și spăla mâinile de orice amestec cu ticăloșiile prezentului [...]

Străinul care ne vizita țara găsea la noi, în lipsa unei culturi desăvârșite, începuturile unei culturi sănătoase. Înainte de toate el găsea oameni întregi la minte și la fape; caractere necioplite, dar turnate dintr-o bucată. Arta, știința, morala, obiceiurile țării, atât cât erau și cum erau, întregeau de minune sufletul strămoșilor noștri. Ele nu erau în măsură să-i ridice prea sus, dar erau suficiente ca să le lumineze rostul vieții. Pentru apărarea lor își vărsau dânsii sângele și-și duceau sărăcia. Ele erau rupte din sufletul lor, și cu niciun preț nu le-ar fi părăsit sau schimbat cu altele.

(Cultura română și politicianismul, prima ediție 1904;

fragmente reproduse din volumul *Personalismul energetic și alte scrieri* – ediție de Gh.Al. Cazan și Gheorghe Pienescu, Editura Eminescu, 1984)

**PASTILA
DE CUVINTE**

56 „Ia la neica vreo
doi zloți...”

M. SALA

59 În România
acum 100 de ani

G. FILITTI

63 Comunistul
răspopit

A. ALDESCU-ALDEA

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

EXCLUSIVITATE

66 Întemeiat
de regele Suediei,
edificat de țar
Helsinki

M. KLINGE,
L. KOLBE

70 Doi stâlpi
ai Maiestății Sale
Povestea MI5 și MI6

C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

74 Zurbalele
studenților brașoveni

G. DAMIAN

77 În vitrină
la Torgsin

F. DOLGHIN

**DICTIONAR
ISTORIC**

82 Fengshui
A.E. BUDURA

85 Povestea...
tenisului

D. MIHALCEA

EVENIMENT

89 Premiile
Fundației Culturale
Magazin Istoric

92 O bucurie
a Muzei Clio
Refacerea casei Oromolu

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Starea emigrației
române

RUBRICI

91 Clio anunță
9 Mai la Roșiorii de Vede

58 Pentru biblioteca
dumneavoastră

36, 94, 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

ipso facto, identitatea națională.

Dar, lucru curios, nu numai, noi, esticii (*culturile mici...*), suntem îngrijorați de ceea ce se întâmplă cu valorile spiritualității naționale în procesul globalizării; și națiunile culturale vechi și mari (să acceptăm această clasificare, de altfel, foarte nesigură), observ, sunt preocupate de temă. Institutul Franței i-a dedicat o sesiune și a publicat o carte din care pot fi deduse neliștile actuale ale spiritului galic. Un mare ziar (*Le Figaro*) a deschis, cu câțiva ani în urmă, o rubrică cu titlul *Ce înseamnă să fii, azi, francez?* – o dezbatere care a ținut vreo cincisprezece ani. Aici au scris mulți, de toate profesiunile și de toate condițiile, de la membrii Academiei Franceze (ca Jean D'Ormesson, Max Gallo și Hélène Carrère d'Encausse) până la „meteci” proaspăt acceptați în societatea franceză sau francezi care trăiesc de multe generații pe alte continente și sunt, acum, cetățenii altor state. Mai toți, dacă nu chiar toți, apără ideea diversității și contestă spiritul uniformizator al globalismului sălbatic... Contestă, în egală măsură, și naționalismul *à outrance* (dus la extrem) anacronic și primejdios, *localismul* orb și, fatal, păgubos...

Am reținut în această dezbatere punctul de vedere al istoricului Max Gallo care, depășind vechile criterii impuse de „Școala

Istoricul și scriitorul francez Max Gallo, de origine italiană, născut în 1932

Annalelor” (dar nu excluzându-le!), scrie că *problematice națiunii* (reală, actuală, incontestabilă!) se sprijină pe zece piloni: *spațiul* („*le droit du sol*” – dreptul pământului), *egalitatea*, *statul*, *cetățenia*, *școala*, *laicitatea*, *fragmentarea* („*le sol*” poate fi împărțit), *limba*, *egalitatea femeilor*, *universalismul*.

Nu este locul să amintesc ce crede acest inteligent și inspirat istoric despre felul în care spiritul francez reacționează azi, în condițiile citate, față de aceste *noțiuni-cheie* pentru discursul identitar... Le-am amintit pentru că mi se par, într-adevăr, esențiale pentru modul în care putem defini *feldeința* (identitatea) unui popor, depășind stereotipurile. Căci sunt multe. Vechi și noi, toate provocând, cum bine zice cineva, un eșec occidental, o „prodigioasă incoerență”. În ceea ce ne privește, clișeele ne urmăresc pretutindeni și le repetăm noi, înșine, zilnic. Urmăriți o seară știrile de la un post de televiziune și,

dacă nu știți încă, veți afla că *românii fac lucruri de mântuială, sunt neserioși, nu se țin de cuvânt, românii sunt ingovernabili* (suferă, altfel zis, de *anomie*), în fine, *românii sunt cei mai răi, cei mai îndărătnici europeni, nu te poți baza niciodată pe ei*.

Stimulat, așadar, de Max Gallo, încerc să pun și eu, pe puncte, ideile și impresiile mele despre acest subiect delicat... Care sunt *pilonii* noștri de rezistență? În ce cred românii și, mai ales, în ce nu cred? Cât de reale sunt caracterizările (nu totdeauna favorabile) pe care ni le fac alții și cum se judecă, ieri și azi, românii *ei în de ei?* (cum zice cronicarul). Citind ce s-a scris și ce s-a spus despre noi, constat următoarele:

1. Că românii au ca și verii lor occidentali sentimentul că sunt „mai mult decât o rasă, sunt o națiune” și că sentimentul lor național se bazează pe ceea ce Max Gallo numește „*le droit du sol*” (cuvânt care

Țăran la arat (litografie)

Repere ale identității românești: Columna lui Traian; cărturarul Dimitrie Cantemir; țăranul cu frică de Dumnezeu

ÎNSEMNAȚII RAPIDE DESPRE IDENTITATEA ROMÂNEASCĂ

Academician EUGEN SIMION

Este bine că, la 147 de ani de la fondarea Academiei Române, vorbim despre identitatea sau, cum zice Dimitrie Cantemir – primul român cu adevărat european –, despre „feldeința” românească. O temă actuală, o temă europeană, o temă imperioasă în epoca globalismului și a dominației internetului... O discută, de altfel, toți: la Nord și la Sud, în Occidentul bogat și postmodern și în Orientul mai mult sau mai puțin bogat, mai mult sau deloc postmodern... Și o discută altfel decât în trecut, căci noțiunea de identitate a depășit, în limbajul tradițional al antropologilor culturali, sfera „psihologiei” specifice și a „mentalităților” cum zicea, în 1907, Dumitru Drăghicescu, un român care a publicat un studiu (Psihologia poporului român), ce se citește, am observat, și azi.

Noțiunea de *identitate* tinde să înlocuiască noțiunea de națiune și a defini, în zilele noastre, *identitatea culturală* a unei națiuni înseamnă, automat, a introduce în ecuație concepte noi, cum ar fi: „pluralitatea identitară”, „l’identité de soi” (identitatea sinelui), („ego identity” – identitatea cului), „drepturile minorităților”, „psihologia morală”, „multiculturalitatea” și „multiculturalismul”, „semantica istorică” etc. Repro-

duc aceste noțiuni dintr-o carte recent apărută (*Les embarras de l’identité* – Inconforturile identității de Vincent Descombes, Gallimard, 2013) și din alta, deja celebră: (*Présent, nation, mémoire* de Pierre Nora, Gallimard, 2011). Amintesc de ele pentru că vechiul tip de discurs (numit și *discursul despre specificul național*), acela în care sunt puse pe două coloane *virtuțile* (calitățile) și *insuficiențele*, inerțiile spiritului unui popor, este abandonat.

Cu alte puncte de reper și alte mize, *discursul identitar* este însă, în comunitatea europeană și nu numai, din ce în ce mai frecvent, cu precădere în Estul Europei. Nu mai spun de ce. Procesul globalismului pune în discuție, într-un chip uneori foarte brutal, ceea ce națiunile tinere (să le numim astfel, adică cele care și-au căpătat independența de-abia în secolul al XIX-lea) consideră a fi *diferența, specificul, originalitatea* lor culturală și,

Pe scurt: românii n-au pierdut, poate, în totalitate, sentimentul spațiului unic și sacru, dar după 50 de ani de totalitarism, 20 de ani de tranziție haotică și, în prezent, datorită unei intelighențe care, pe motiv că regimul lui Ceaușescu a încurajat „național-comunismul”, respinge vehement (sau le ia în derâdere, ceea ce, în definitiv, este același lucru) valorile naționale, după toate acestea, zic, sentimentul identității românești bazat pe ideea de *spațiu* (țară, pământ), *neam*, *tradiție*, *mod de-a fi* etc. este în declin... A fi român nu este totdeauna, observ, un sentiment de mândrie, pentru unii este chiar un sentiment de culpabilitate.

Dar sentimentul *egalității*? Nu cred că românii au avut un prea mare sentiment al egalității, nici în trecut, nici azi. În trecut, pentru că au trăit 500 de ani sub stăpâniri străine (otomană, rusă sau austro-ungară) și într-o medievalitate sălbatică în care a fi „rumân” echivala cu a nu fi aproape nimic în ordine socială. De o egalitate de șanse și de un respect al individului în această lume întârziată în prejudecăți și in Justiții sociale nu poate fi vorba. Puținii intelectuali (cu precădere scriitorii) au agitat, e adevărat, ideea egalității naționale și sociale, dar târziu, în secolul al XIX-lea, în Valahia și Moldova, și mai înainte, în secolul al XVIII-lea, în Transilvania, prin acțiunea „Școlii

Ion Heliade Rădulescu (1802-1872), numit în tradiția culturală „părintele literaturii române”

ardelene”. Așa că românii n-au, ca rudele lor franceze sau italiene, un sentiment puternic al egalității și nu așază, în consecință, egalitatea la temelia identității lor naționale. Trăind atâtea vreme sub ocupație străină, ei pun în prim-plan dorința de afirmare a identității lor naționale. Ideea că *noi de la Râm ne tragem*, formulată de cronicarii moldoveni și fundamentată de Cantemir, a dus la formarea conștiinței naționale bazate pe ideea de *neam* („sânge”), *istorie*, *limbă*, *credință*.

3. Dintre acestea, limba este elementul de referință cel mai puternic. Românii răspândiți peste tot în dreapta și în stânga Dunării, dincoace și dincolo de Carpați, ajunși – ca păstori – până în zonele Caucazului și-au păstrat limba și au îmbogățit-o din contactul cu alte popoare. Prin limbă, ei și-au revendicat apartenența la marea familie a latinității. Latinitatea a fost și este, în continuare, dimensiunea esen-

țială a identității românești... Timp de câteva secole, istoricii și filologii noștri au dus și duc încă și azi o veritabilă luptă pentru recunoașterea latinității și a continuității noastre în spațiul nord-dunărean. Ca și în alte locuri, limba este nu numai un instrument de comunicare, este și un semn de recunoaștere și unitate națională. Unirea Principatelor Române, în 1859, și apoi Marea Unire, din 1918, au avut ca argument principal limba.

Limba rămâne și azi un factor esențial de coeziune națională, deși românii nu acordă o mare importanță cultivării ei... Păturile culte ba o „franzuzesc”, ba o împetritează inutil – cum se întâmplă și azi – cu termeni parazitari din engleză (*lingua franca* a postmodernității), iar pe stradă limba este „jupuită”, bolborosită, urâtă într-un

Sediul Gospodăriei Agricole

vine din latinescul „solum“) ... Românii îi spun *pământ*, și sentimentul că au un *pământ al lor*, adică o țară unică, inconfundabilă este puternic, după cum foarte puternică, hotărâtoare, este convingerea țăranului că *a avea pământ* și *a munci pământul* este menirea lui și punctul de referință în definirea statutului său social.

Acest sentiment și acest criteriu au funcționat până când procesul colectivizării impus de sistemul bolșevic a făcut din țăranul-proprietar un salahor la oraș sau, dacă n-a părăsit satul, un muncitor cu ziua, un fel de argat într-o comunitate haotică și păguboasă, unde ți se cere să muncești mult și nu primești, în schimb, decât ceea ce reușești să furi... Patruzeci de ani de „colectiv“ (cum îi spuneau bătrânii țărani) au distrus nu atât sentimentul proprietății, ci sentimentul că pământul (țarina) este o valoare sacră. A dispărut și convingerea că a fi

Scrittoarea franceză Anne de Noailles (prințesă Brâncoveanu, 1876-1933)

țăran este un mod acceptabil, demn ca oricare altul, cu șanse egale de existență. După 23 de ani de la căderea comunismului constatăm că, practic, nu mai sunt țărani, există doar o populație care trăiește (prost) la țară... Puțini tineri născuți la țară mai vor să rămână țărani și să-și lege destinul de pământ. Au pierdut, odată cu „le droit du sol“, sentimentul că aparțin unui spațiu sacru și că pentru el poți să-ți jertfești chiar și viața. Pierre Nora scrie, în cartea citată, că „C'est la fin du rural“, „La fin des paysans“ (Sfârșitul țăranilor).

2. Dar cealaltă accepție a *pământului* original, unic, sacru, pe care nu-l poți uita și părăsi niciodată, chiar dacă viața te duce în altă parte? Cât de puternic este, întreb, sentimentul că ești român și aparții românității?... Convingerea mea este că sentimentul românității este încă puternic în lumea rurală și din ce în ce mai puțin în marile aglomerări urbane cos-

mopolite. Așa se întâmplă peste tot în Europa post-industrială, post-comunistă, post-umanistă etc. Lumea europeană se mișcă și se amestecă repede. Proces firesc, nu este prima dată când se întâmplă așa ceva în Europa și, în genere, în lume. Grecii numeau „barbari“ pe toți cei care veneau din afara Greciei antice. Azi „barbarii“ sunt oamenii din Est care merg să muncească în Vest sau nord-africanii care „urcă“ în Nordul bogat (european) și vigilent să nu-și piardă privilegiile.

Cum se comportă românii în această nouă migrație? În chip diferit. Unii se adaptează repede și vor să uite că sunt români, mai mult: *nu mai vor să fie români*, cu argumentul că țara nu le-a dat nimic și nu le oferă, în continuare, nicio certitudine materială. Se adaugă, la toate acestea, imaginea proastă pe care o au românii în țările europene din cauza infractorilor, cerșetorilor de origine română...

Mai este ceva alarmant: spiritul național este din ce în ce mai mult contestat de intelectualii „elitiști“, convinși că tradițiile, mentalitățile (evident detestabile, „primitive“, după ei!) împiedică progresul material și moral... Aceștia cer doborârea miturilor naționale, pe care le consideră false, cer demistificarea radicală a istoriei și a literaturii naționale, care după ei au fost abuzate, mistificate de o retorică veche și encomiastică.

de D.A. Pappazoglu)

Femeile au întreținut, într-adevăr, saloanele literare și, datorită sensibilității lor, au reușit să adune la un loc spiritele eminente ale epocii. Dacă ne gândim la Madame de Sévigné, prietena lui La Rochefoucauld, autoare a 1.120 de scrisori care fundamentează un gen literar (*genul epistolar*) în secolul moraliștilor sau, mai târziu, la Anne de Noailles, în salonul căreia se întâlneau Proust, Valéry, Colette, Cocteau... nu mai trebuie alte argumente pentru a accepta această idee.

Dar femeile române? Femeile române și-au făcut loc mai greu și mai târziu în cultură și nu totdeauna rolul lor a fost eminent. Au reușit rar în marea literatură (Hortensia Papadat-Bengescu este cazul cel mai cunoscut), iar în politică n-au lăsat până acum (am în vedere regimul totalitar) decât semne negative. În epoca postcomunistă femeia română a intrat în afaceri și se descurcă, se pare, bine – și în politică unde joacă, se pare, rolul tradițional... Când nu imită pe Doamna Chiajna sau pe Vidra (femeia bărbătoasă), își ia ca model pe Elena Lupescu. Să trecem și de data aceasta mai departe. „L'amour courtois” nu-i o specialitate românească și, în genere, românii n-au un puternic cult al feminității. Faptul se vede și din literatură. G. Călinescu scrie undeva că rolul femeii inteligente este acela de a sta în spatele bărbatului eminent, pentru a-i susține, astfel, efortul de a crea. Rol

adiacent, statut secundar, în conformitate cu atitudinea tradițională...

Literatura română n-a creat decât de puține ori personaje feminine memorabile. Aflăm, câteva, în proza lui Slavici, Rebreanu, Hortensiei Papadat-Bengescu, a lui Holban, Camil Petrescu, Eliade (*Nuntă în cer*), Preda, Breban, Buzura; însă, și aici, cu mici excepții (Hortensia Papadat-Bengescu și Holban), unghiul de vedere este orgolios viril. Ideea egalității femeilor nu-i preocupă aproape deloc pe ideologii, sociologii și pe oamenii noștri politici sau îi preocupă doar în campaniile electorale. Atunci retorica egalității este în floare. Nici ideea locului feminității în societate nu-i agită prea tare... Mentalitățile omului românesc (acela de care vorbește Mircea Vulcănescu în anii '30) sunt, la acest punct, mai aproape de psihologia tribală.

Ceea ce nu înseamnă că bărbatul român nu știe să iubească și nu acordă importanță iubirii în filosofia lui

de existență. Heliade cântă amorul sacru al familiei, Conachi mitizează ibovnica slăvită și pune în jalobele lui amoroase chinul dulce al amorului, în fine, Eminescu reia *suferința dulce* și-i dă o dimensiune cosmică... În poemele de tinerețe, Argezi nu acordă erosului un loc important în mitologia sa lirică („logodnică de-a pururi, soție niciodată”), de-abia la bătrânețe elogiază amorul conjugal... Pentru Blaga femeia este o ispită plină de mistere, Nichita Stănescu două generații de poeți mai târziu face din eros punctul central al lirismului său vizionar și ludic. Putem spune că, după Eminescu, el este cel mai important poet erotic român. Idealul lui nu este nici îngerul, nici demonul romantic, nici femeia pierdută din poemele simbolistilor, nici erosul spiritualizat al lui Blaga, idealul lui erotic este „Afrodița”, care unește în ea minunile, căderile și plăcerile lumii. Este modelul lenăchiță Văcărescu – Costache Conachi trecut prin speculațiile modernității...

Văzând toate acestea, putem încheia cu ideea că românii nu cultivă „l'amour courtois” în viața de toate zilele și, în genere, nu au mari neliniști în ceea ce privește statutul nedrept al femeii în societate. Ei reușesc să-și reabiliteze misoginismul lor colorat și gălăgios în și prin poezie. Aici imaginația lor îmbrățișează fără dificultate marile mituri ale erosului și se izbăvesc...

(Va urma)

Sculptorul Constantin Brâncuși (1876-1957), în atelierul său din Paris

mod insuportabil. Cioran este de părere că limba română este, totuși, creația cea mai de seamă a noastră, dovadă fiind faptul că Biblia și scrierile lui Shakespeare sună bine în românește, în timp ce în franceză par niște traduceri neîndemânate... Scepticul Cioran are, la acest punct, dreptate.

Cu limba, așadar, românii au stat bine și, în anii '30, tinerii filosofi (Mircea Vulcănescu, Constantin Noica) au încercat să deducă din vocabularul ei o filosofie a ființei sau, cum îi spune unul dintre ei, o *dimensiune spirituală a lumii românești*, pe urmele lui Nietzsche și Heidegger... O temă nouă în filosofia românească, reluată de Noica, trei-patru decenii mai târziu, într-o carte admirabilă, *Creație și frumos...*

4. Dar școala, cetățenia, laicitatea, egalitatea femeilor,

Filosoful și eseistul Constantin Noica (1909-1987)

credința (religia) de care vorbesc, am văzut, istoricii și sociologii străini când vin în discuție mitologia și identitatea lor națională?...

Școala este și pentru noi un element important și de ea s-au ocupat mereu oameni eminenți ca Maiorescu și Spiru Haret, dar până în 1940 școala n-a fost accesibilă tuturor, iar după 1945 a fost politizată. În 1938, anul de referință pentru economia și bunăstarea românească, România era, într-adevăr, grânarul Europei și, în același timp, țara cu cel mai mare număr de desculți și analfabeți. Este acesta un model pentru democrație? Sub comunism, analfabetismul a fost, zice-se, eradicat, iar după 1990, școala românească a intrat în zodia reformelor succesive. Azi statisticile spun că România are un procent de 6% de analfabeți.

Revin la tema noastră: școala românească nu este, deocamdată, un element de referință pentru identitatea noastră sau, dacă vrei, este un punct de referință, dar nu pozitiv. A devenit de multe ori o fabrică de diplome și un factor de discriminare socială, ceea ce este absurd. Cei care pot își trimit copiii să învețe în străinătate, tinerii instruiți părăsesc România și nu se mai întorc, tinerii mai puțin instruiți merg să culeagă câpșuni în Spania sau să lucreze în domeniul construcțiilor, în fine, egalitatea de șanse rămâne la meridianul nostru o vorbă în vânt.

5. *Egalitatea femeilor?*... O temă pentru retorica politicianilor. Un subiect de dezbatere la televiziune pentru doamnele Tatoi și Pora, care se pricep la toate. Atât de bine, încât știi dinainte ce vor să spună. Max Gallo consideră că „l'amour courtois” (iubirea curtenitoare) este un factor esențial în ecuația franceză. A fi francez, zice el, este a avea facultatea de a recunoaște „cette place éminente de la femme” (acest eminent loc al femeii), care, în altă ordine, echivalează cu „sociabilitatea franceză”. Nu-i singurul care recunoaște importanța și rolul femeilor în lumea galică. Mulți spun că, fără ele, fără prezența masivă a femeilor cultivate și cu gust estetic, literatura franceză (obiect de mândrie pentru francezi) ar fi arătat altfel, adică nu atât de strălucitor.

Colectivă, dintr-o comună ieșeană

Ministerului Agriculturii, Comerțului și Domeniilor, Podul peste Dunăre (unde și-a făcut uzurpația inginerului constructor Ionel I.C. Brătianu sub îndrumarea lui Anghel Saligny), Palatul Camerei de Comerț (fost până de curând Biblioteca Națională), Palatul Camerei Deputaților (astăzi Palatul Patriarhiei) – stau mărturie vocației de constructor a Brătienilor.

O altă lucrare de suflet a lui Ionel I.C. Brătianu și a Elizei Brătianu au fost Așezămintele „Ionel I.C. Brătianu“.

Puțină lume știe – chiar dintre locuitorii Bucureștilor, iar tinerii cu atât mai puțin – că în centrul Capitalei, lângă Biserica Amzei, se află Așezămintele „Ionel I.C. Brătianu“. Este vorba despre o clădire de patrimoniu construită între 1911 și 1930 ca locuință a familiei Brătianu, care a adăpostit o comoară puțin cunoscută: una dintre cele mai valoroase colecții românești de cărți, stampe, hărți și fonduri personale.

Ionel I.C. Brătianu s-a născut în 1864 la Florica – moșia familiei Brătianu –, fiind al treilea dintre cei opt copii ai lui Ion și Pia Brătianu. Și-a început studiile la Colegiul „Sfântul Sava“. Pleacă apoi la Paris unde, după doi ani de Politehnică, urmează celebra „Școală de poduri și șosele“. O absolvă, obținând diploma de inginer constructor. Întors în țară, Brătianu este numit, în 1889, inginer la Direcția de drumuri și poduri din Ministerul Lucrărilor Publice, unde, sub conducerea marelui inginer Saligny, lucrează chiar la construirea podului de peste Dunăre, până în 1895.

După ce și-a dovedit mai întâi priceperea în meserie, își

începe activitatea politică în 1895, deținând pe rând funcțiile de ministru al Lucrărilor Publice, ministru de Externe, apoi ministru de Interne, iar după aceea este numit prim-ministru, fiind ales ulterior președinte al Partidului Național Liberal. Marele merit al lui Ionel I.C. Brătianu, prin care și-a înscris numele definitiv în istoria țării, este contribuția sa decisivă la realizarea Marii Uniri din 1918 și la crearea României moderne.

Interior din biblioteca Elizei Brătianu

Încă de când era pe băncile școlii, Ionel I.C. Brătianu a început să colecționeze cărți. Răscolea tarabele anticarilor de pe malul Dâmboviței, cerceta cataloagele anticarilor din alte țări, alegându-și cărțile pe care le orânduia în bibliotecă, scriind chiar el fișele acestora.

Pasiunea pentru studiul istoriei țării și a relațiilor diplomatice l-a făcut să strângă adevărate comori spirituale, cu care a alcătuit splendida bibliotecă de la Florica.

Nepoată de domn și soră de prim-ministru

La 13 iulie 1911, prim-ministrul Ionel I.C. Brătianu se adresează Primăriei orașului București, solicitând autorizație de construcție pentru a ridica „o casă cu parter și etaj“, pe care vroia să o facă după planurile arhitectului Petre Antonescu, pe proprietatea din Lascăr Catargiu nr.

5. Primește autorizația nr. 138L/25 iulie 1911 din partea Primăriei, prin care se preciza că poate ridica „un corp de clădire la fațadă pe alinierea fixată“. Planurile construcției sunt atașate la dosarul 416/1911, păstrate cu grijă în Arhiva Națională, filiala Municipiului București.

În anii 1922-1924 au mai fost înălțate trei corpuri de clădiri, cu subsol, parter și două etaje, cu fațada la strada Lascăr Catargiu 5-7. Execuția a fost încredințată antreprizei inginerului Tiberiu Eremia (cel care a făcut și Catedrala Încoronării din Alba Iulia). În anul 1927, înainte de a muri, Brătianu era preocupat de faptul că volumele strânse cu atâta pasiune de-a lungul anilor ar putea pieri la Florica, sub amenințarea vremurilor, și a decis să-și aducă biblioteca la București.

La un an după moartea lui, Eliza Brătianu (soția sa), frații și surorile, prietenii și colaboratorii s-au adunat pentru a înființa Așezământul „Ionel I.C. Brătianu“ și biblioteca ce-i poartă numele. Doamna Eliza Brătianu a pus la dispoziția acestei instituții averea proprie – un teren de 5.000 de m² și cele două imobile în care au locuit împreună, aflate în

Marti, 28 mai, la Biblioteca Națională a României, în cadrul manifestărilor care au marcat 20 de ani de la crearea la Sighet a Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenței, un pasionat cercetător al trecutului construcțiilor românești a lansat un apel pentru salvarea unui monument arhitectural aflat în inima Bucureștilor.

Ionel I.C. Brătianu
(imagine din Colecțiile Speciale
ale Bibliotecii Naționale a României)...

Se cuvine să facem să re trăiască personalitățile iluștrilor noștri prim-miniștri Ion C. Brătianu și Ionel I.C. Brătianu, amintind și o parte dintre lucrările monumentale pe care ni le-au lăsat moștenire.

Am convingerea că astăzi, când societatea românească se confruntă cu atâtea probleme, avem nevoie de „istorie ca de aer”. Căci istoria ne dă „doctoria următoare: să se părăsească pe dată de risipă, de intrigi, de certe ambițioase, de apăsări și să se pună mereu pe muncă, pe economie, pe fapte bune și pe învățătură”

(profesor Grigore Cristescu, Manual de Istoria Românilor, tipărit la Iași, în 1877).

... și intrarea principală
în Biblioteca Așezămintelor
„Ionel I.C. Brătianu”

BRĂTIENII ȘI CTITORIIILE ROMÂNIEI MODERNE

NICOLAE NOICA

Și noi ce facem astăzi? Am redus predarea istoriei în programa școlară la o oră pe săptămână. Cei care întocmesc *curricula* de Istorie (oricum schematică și neatractivă) motivează numărul mic de ore prin aceea că nu vor să încarce memoria elevilor. Oare cunoașterea Istoriei țării este un motiv de stres? Ca să nu mai vorbesc că, recent, a fost suprimată și singura oră dedicată săptămânal istoriei din programul televiziunii naționale.

Creăm astfel *omul modern* comunistii au vrut *omul nou* fără modele, fără învățăminte, care ajunge să fie suficient, specialist, intolerant și care nu poate „zidi ceva trainic cu pustiul pe care îl poartă în suflet” cum spunea Gabriel Țepelea, într-o conferință la Ateneul Român.

Pasiunea pentru cărți

O scurtă trecere în revistă a „actelor de fundare” întocmite

cu prilejul unor lucrări remarcabile, în prezența regilor noștri și a prim-miniștrilor lor, este o mărturie a ceea ce au făcut ei pentru țară, într-o epocă de mari greutăți: Banca Națională a României, Școala Națională de Poduri și Șosele (Polizu), Ateneul Român, Palatul de Justiție din București, Liceul „Gheorghe Lazăr”, Muzeul Național (azi Muzeul Țăranului Român), Palatul de Justiție din Galați, Palatul Casei de Economii și Consemnațiuni din București, Palatul

planurile acestei clădiri. Era imposibil să nu existe. Ei bine, tot în fondul Saint Georges am găsit câteva documente pe care generalul Coandă, care era președintele Senatului pe vremea când s-a construit catedrala, le-a predat Ministerului Comunicațiilor. (Din păcate, fondul Ministerului Comunicațiilor nu a putut fi găsit la Arhivele Naționale). S-au întocmit atunci procese verbale, care arată că s-au predat 54 de dosare, fiecare având 100-150 de pagini, inclusiv planșe. Acum o lună mi-a venit ideea să caut acele planuri în arhiva generalului Coandă din fondul Saint Georges, unde am găsit trei planuri foarte frumos desenate pe hârtie albastră, datând din anul 1920. În fondul Saint Georges se găsesc arhivele de planuri ale unor distinși arhitecți: Paul Smărăndescu, D. Maimarolu, Ion Berindei și Edmond van Saanen Algi etc. Sunt câteva planuri cu semnătura lui Paul Smărăndescu Hipodromul din Floreasca, o construcție remarcabilă, care a fost demolată în 1960, biserica de la Sinaia.

Edmond van Saanen Algi a fost un arhitect român de origine elvețiană, despre care se știe puțin chiar în lumea arhitecților. Are în fondul Saint Georges 50 dosare puțin cercetate. El este, în realitate, autorul clădirii Academiei de Înalte Studii Economice și Comerciale (1926-1927), Grigore Cerkez fiind foarte bolnav l-a luat colaborator. Se păstrează o scrisoare impresionantă, în care Cerkez îi scrie că ar vrea „să apuce inaugurarea localului pentru a de-

Arhitectul Petre Antonescu
(*imagine din Arhiva Istorică, Fond Saint-Georges, Biblioteca Națională a României*)

pune mărturie că el e autorul proiectului“. Cine mai face astăzi așa ceva?! A proiectat și Palatul Telefoanelor, dar și Teatrul „Cărbuș“ (fiind bun amic cu Constantin Tănase).

În anul 1946, doamna Eliza Brătianu cedează Academiei Române Așezămintele cu biblioteca, sperând că astfel le va pune la adăpost de urgia comunistă.

Din păcate, au venit comuniștii, care au înțeles să-și arate „recunoștința“ în felul lor... distrugând totul, atât oamenii, cât și instituțiile...

Iată răsplata pentru ceea ce făcuse Eliza Brătianu pentru cultura românească. Își doarme somnul de veci, unde rudele ei au dorit, în cimitirul Bellu. Nu are cruce, nu are o piatră a ei!

Comuniștii au făcut ceea ce am văzut. Dar noi, cei de astăzi, ce facem!? Rămânem indiferenți!

Este inadmisibil cum arată astăzi Așezămintele Brătianu! Cu ceva timp în urmă am apelat la președintele Academiei, domnul Ionel Haiduc, invitându-l ca, împreună cu colegii săi, să vină să vadă în ce stare de degradare se află aceste Așezăminte. Și a venit împreună cu tot prezidiul Academiei... Secretarul general al Academiei, domnul Paul I. Otman, a precizat că aceste Așezăminte sunt proprietatea Academiei. „Domnule academician, chiar dacă sunt proprietatea dumneavoastră, hai s-o reparăm, pentru că este și proprietatea noastră, a societății românești“ – i-am spus. „Dar n-avem bani!“ răspunde dumnealui.

Eu sper ca într-un an de zile, dacă mediatizăm această stare, cu ajutorul unor oameni de bună-credință, să reușim să reparăm clădirea.

Ultima dată când am luat atitudine împotriva indiferenței instituțiilor statului român față de deteriorarea Așezămintelor „Ionel I.C. Brătianu“ i-am declarat unui reporter: „Oare acesta e respectul pe care i-l arată instituțiile de cultură ale țării și urmașii politici marelui om de stat Ionel I.C. Brătianu, cel căruia îi datorăm existența noastră ca stat unitar?“.

Ionel I.C. Brătianu la masa de lucru
(*imagine din revista România ilustrată, Colecțiile Speciale ale Bibliotecii Naționale a României*)

strada Biserica Amzei numărul 5-7, unde locuise împreună cu Ionel Brătianu.

Condiția impusă prin actul de donație (ratificat de Tribunalul Ilfov, secția Notariat, no. 13.404/8 mai 1929) a fost ca Așezământul „să construiască după planurile domnului arhitect Petre Antonescu un corp nou cu unul sau două etaje, cuprinzând o mare sală de bibliotecă și săli pentru depozite de cărți și toate piesele anexe pentru funcționarea bibliotecii” (Arhivele Naționale, fond Brătianu, dosar 138/1929). Lucrarea de extindere s-a realizat între 1928-1930.

Autorul acestui ansamblu de clădiri a fost Petre Antonescu, cu care Ionel I.C. Brătianu începuse o rodnică colaborare de pe când era ministru al Lucrărilor Publice. Cercetând documentele din Arhivele Naționale am avut mulțumirea, dar și surprinderea să găsesc toate planurile întocmite de arhitectul Petre Antonescu, în număr de aproape 90. O dovadă de respect pentru întocmirea „cărții tehnice” a construcției, pe care noi astăzi, deși avem o lege în acest sens, nu o respectăm de multe ori. Nici clădirea Parlamentului nu are carte tehnică.

Elizei Brătianu i se datorează, în mare măsură, crearea acestui Așezământ cultural, care adăpostește un tezaur cultural ce nu poate fi estimat. Nepoată de domn și soră a lui Barbu Știrbei, Eliza Știrbei se va recăsători în anul 1907 cu Ionel Brătianu, de care va fi alături două decenii până la dispariția acestuia în 1927.

„Pasiunea doamnei Eliza Brătianu – spunea George Fotino, directorul Bibliotecii „Ion I.C. Brătianu” – pentru cartea veche... îmbogățește Biblioteca zi de zi cu monu-

Alexandru Saint Georges
(imagine din Arhiva Istorică,
Fond Saint-Georges,
Biblioteca Națională a României)

mente literare vechi. Această pasiune, care la mulți a rămas în sfera diletantismului, se dublează cu o inițiere științifică în domeniul tehnicii tipografice, ornamentației artistice și a înțelegerii chiar a prefațelor slavone. Am rămas surprins – încheie George Fotino – când am văzut pentru prima dată la Academia Română pe doamna Eliza

Coperta dosarului
în care sunt păstrate
actele privind ridicarea,
în anul 1911,
a casei din strada
Lascăr Catargiu nr. 5

Brătianu identificând vechi cărți românești”.

Respectul pe care i-l datorăm

La 23 august 1944 casa în care se afla biblioteca a fost bombardată și distrusă și multe documente, din păcate, au dispărut. Fundația Brătianu nu avea bani ca să refacă clădirea distrusă și atunci s-a oferit să facă acest lucru un mare inginer constructor pe nume Liviu Ciulley (tatăl marelui regizor Ciulei; *Magazin istoric*, nr. 8/2005), despre care am scris o carte. Palatul nou al Băncii Naționale de pe strada Doamnei e opera acestui inginer, despre care puțini își mai amintesc astăzi.

În aceste Așezăminte, după ce s-a creat biblioteca, odată cu trecerea anilor, diverși colecționari au început să depună documente personale, astfel că aici se găsesc la ora actuală 350.000 de documente: manuscrise – 40.000 de unități de bibliotecă; carte românească și străină – 50.000 de unități; arhiva istorică cu câteva fonduri: fondul Kogălniceanu, Brătianu, Bălcescu și un fond formidabil aparținând unui mare și pasionat colecționar, pe nume Saint Georges (*Magazin istoric*, nr. 2/2011). Acum vreo patru ani, căutând niște documente privind fostul Palat al Camerei Deputaților, actualul Palat al Patriarhiei, mi s-a spus: „Dacă vreți să găsiți documente ale arhitectului Maimarolu, căutați-le la fondul Saint Georges”. Le-am căutat acolo și am găsit o parte din arhiva acestui mare arhitect.

De câțiva vreme mă ocup de Catedrala Încoronării de la Alba Iulia. Aveam nevoie de

La Conferința de la Casablanca din 14-23 ianuarie 1943 (*Magazin istoric*, nr. 10/1987; 2/1993), președintele S.U.A., Franklin D. Roosevelt, și prim-ministrul Marii Britanii, Winston Churchill, au aprobat, printre altele, distrugerea cât mai curând posibil a rafinăriilor de la Ploiești printr-un bombardament aerian masiv organizat și executat de aviația americană. Reușita misiunii „Tidal Wave” – așa cum a fost denumită – urma să ducă la o slăbire a presiunii germane pe Frontul de Est și la scurtarea războiului, întrucât rafinăriile românești asigurau o treime din necesarul de combustibil al Wehrmachtului.

Responsabilitatea planificării operaționale, a pregătirii și conducerii misiunii a revenit generalului de brigadă Uzal Girard Ent, șeful Comandamentului Aviației de Bombardament din Armata 9 Aeriană a S.U.A. Autorul *de facto* a fost însă colonelul Jacob E. Smart, care s-a documentat bine în legătură cu bombardarea rafinăriilor românești de la Ploiești și Câmpina. El a pus la dispoziția echipajelor americane care urma să ia parte la raid fotografii aeriene și terestre, hărți, precum și un film documentar care includea o bandă sonoră cu zgomotul specific al fiecărei rafinării.

Generalul Lewis H. Brereton

Cele cinci grupuri de bombardament planificate să participe la misiune au fost: Grupul 44 „The Flying Eight Balls”, cu 37 avioane, comandat de colonelul Leon W. Johnson, care urma să atace cu o secțiune „Ținta albă V” Rafinăria „Columbia-Aquila”. Cea de-a doua secțiune a acestui grup, sub comanda locotenent-colonelului James Posey, trebuia să bombardeze complexul „Creditul Minier” („Ținta albastră”). Grupul 93 „Ted’s Travelling Circus” (Cercul călător al lui Ted), cu 37 de avioane, comandat de locotenent-colonelul Addison E. Baker, aflat la bordul avionului „Hell’s Wench” (nr. 42-40994), a primit misiunea să atace cu prima secțiune „Ținta albă II” – Rafinăria „Concordia-Vega”, cu 12 bombardiere. Tot acestui grup îi revenea și „Ținta albă III” Rafinăriile „Standard Petrol” și „Unirea-Speranța”, pe care trebuia să le atace cu a doua secțiune. Grupul 98 „Pyramiders” al colonelului John R. Kane, cu

48 de avioane, trebuia să distrugă Rafinăriile „Astra Română” și „Phönix-Orion”, desemnate ca fiind „Ținta albă IV”. Grupul 376 „Liberandos”, comandat de colonelul Keith Compton, cu 28 avioane, avea misiunea să bombardeze „Ținta albă I” – Rafinăria „Româno-Americană”. Grupul 389 „The Sky Scorpions”, cu 29 avioane, comandate de colonelul Jack A. Wood, urma să atace singur Rafinăria „Steaua Română” („Ținta roșie”) de la Câmpina.

Cele cinci grupuri de bombardament au fost reunite pe aerodromurile din Libia aflate în apropiere de Benghazi. Antrenamentul, care a durat două săptămâni, a fost bine coordonat, pregătirile au inclus exersarea zborului la joasă altitudine și bombardarea unor machete la scară ale rafinăriilor. În privința procedurii de atac și dozajului obiectivelor, documentele americane studiate precizează: „Atacul se va executa în zbor razant, bombardament în dără de la joasă înălțime sub 300 picioare [sub 100 m – n.n.]; prima bombă să atingă pământul cu 95 picioare [aproximativ 33 m – n.n.] înaintea obiectivului”.

Itinerarul ales era Benghazi-nord insula Corfu-lacul Prespo-Pirot-Pitești-Ploiești-Câmpina. Drumul stabilit avea 1.667 km, în timp ce în linie dreaptă ar fi fost de 1.520 km, dar trecea peste o zonă mai slab acoperită de aviația de vânătoare și artileria antiaeriană germană. Atacul urma să aibă loc în ziua de duminică 1 august 1943, între orele 13.00-16.00, când în rafinării se aflau puțini lucrători. Pentru distrugerea țințelor au fost alocate 311 tone de bombe explozive, 290 cutii de bombe incendiare de tip

Instruirea echipajelor din Grupul 376, comandat de colonelul Keith Compton

1 august 1943

INFERN DEASUPRA PLOIEȘTIULUI

Dr. VALERIU AVRAM, ALEXANDRU ARMĂ

● Cu 170 t bombe mai multe decât necesar ● Norocoși să participe la misiune? ● Lăsați scrisori pentru familie, nu vă mai întoarceți ● Germanii știau de raid ● Zbor la 150 m altitudine ● Tirul AA îi dezorientează pe aviatori ● Atacați ce vă iese în cale ● Primul avion doborât ● O plasă pescărească, din frânghii de foc

„Cerule era un haos de bombardiere zburând în toate direcțiile, unele în flăcări, multe cu motoarele fumegânde, unele cu găuri mari, deschise, în corpul lor sau cu bucăți lipsă din aripă sau rupte din direcție. Multe erau așa de ciuruite, încât era evident că în interior trebuia să fi fost scene deosebit de tragice, cu morți și muribunzi, cu oameni grav răniți care sufereau teribil înainte de a putea primi ajutor, cu piloți în fața oribilei hotărâri dacă să renunțe la încercarea de a scăpa cu bine pentru a salva viața muribunzilor sau să ducă avionul înapoi la bază plătind cu viața câtorva membri ai echipajului libertatea celorlalți.“

Astfel relatează căpitanul Philip Ardery, copilot pe bombardierul B-24 nr. 42-40773, participarea la una dintre cele mai dramatice misiuni de luptă: bombardarea de către aviația S.U.A., la 1 august 1943, a instalațiilor petroliere românești de pe Valea Prahovei (Magazin istoric, nr. 10/2001; 8/2002).

Prezentăm cititorilor revistei date noi privind desfășurarea evenimentelor din acel august fierbinte, desprinse

din cercetarea unor
documente inedite ameri-

cane
aflate
în pa-
trimo-
niul
Arhive-
lor Isto-

rice ale Forțelor Aeriene ale Statelor Unite de la baza Maxwell, Alabama, și care ne-au fost puse la dispoziție de cercetătorul american David H. Klaus,

precum și a altora aflate în Arhiva Statului Major al Forțelor Aeriene, fondul Comandamentul Apărării Antiaerine a Teritoriului.

Un „Liberator“ deasupra Rafinăriei „Astra Română“

americane au intrat pe teritoriul Bulgariei, Centrala „Tiger“ de la Otopeni a dat alarma. Pe teritoriul României au ajuns numai 162 de bombardiere, restul s-au pierdut pe drum. În zborul lor spre Ploiești, cele cinci grupuri de bombardiere s-au separat deasupra Balcanilor, iar primele „Liberatoare“ au trecut Dunărea la ora 13.08, prin punctul Bistreț, aflat la 50 km est de Calafat, coborând la 150 m altitudine. La orele 13.18 a fost trimisă la interceptare aviația de vânătoare româno-germană, care a ridicat în aer 58 de avioane Me-109 G, IAR-80/81 și Me-110.

În urma unei erori de navigație, grupurile 376 și 93 s-au abătut de la traiectul inițial, eliminând astfel orice element de surpriză prin care ar fi putut surprinde apărarea AA de la Ploiești. Ajungând aproape de obiectiv, cele două grupuri au fost întâmpinate cu foc puternic de bateriile AA din dispozitivul de apărare al orașului Ploiești. Pe un arc de cerc începând de la Valea Călugărească și care se termina dincolo de Brazi, acoperind aproape jumătate din partea de sud a Ploieștiului, erau concentrate două treimi din puterea de foc a bateriilor AA. Tirul intens al apărătorilor a creat o situație haotică,

Colonelul Jacob E. Smart,
autorul de facto
al misiunii „Tidal Wave“

care i-a dezorientat pe mulți dintre aviatorii americani participanți la raid, făcându-i să-și piardă țintele ce le fuseseră desemnate. Colonelul Compton, comandantul Grupului 376, nota: „La câțiva km depărtare de Ploiești, am pătruns într-un asemenea baraj de foc antiaerian, încât generalul Ent a ajuns la concluzia că mijloacele de apărare antiaeriană intrate acum în stare de alarmă totală erau mult mai puternice decât se estimase“. Astfel, Grupul 376 a fost nevoit să vireze spre est și apoi spre nord, în încercarea de a atinge ținta dintr-o direcție mai puțin apărată. În momentul în care au ajuns în apropierea de „Ținta albă I“ – Rafinăria „Româno-Americană“, pe care trebuia să o

Ann“, a ordonat să se atace orice țintă oportună ce apărea în cale. Majoritatea echipajelor și-a lărgat încercătura unde s-a nimerit. Cele mai multe dintre bombe lansate de acest grup au căzut în preajma rafinăriei „Româno-Americană“, îndeosebi asupra parcului de vagoane din stațiile de triaj, situate la nord-est de acestea.

Bombardierul „Brewery Wagon“ (nr. 41-24294), din Grupul 376 „Liberandos“, a fost primul avion doborât la Ploiești, la 1 august 1943. Acesta se afla la 42 km de cea mai apropiată rafinărie, zbărând singur spre obiectiv. Ajungând deasupra acestuia, a fost vizat de o baterie de AA – după unele surse Bateria nr. 8 amplasată la Berceni, nu departe de Mănăstirea Ghighiu –, care i-a lovit primul motor de pe planul drept, scoțându-l din funcțiune. O ploaie de schije s-au abătut asupra „Liberatorului“, despicându-i fuzelajul în spatele navigatorului, lovind părțile laterale și botul de plexiglas. Navigatorul William M. Wright a fost atins de numeroase schije în spate, una dintre ele străpungându-i ceafa și uci-gându-l pe loc. Deși grav avariat, „Brewery Wagon“ a reușit să lanseze două bombe de 1.000 livre asupra uzinei de armament „Concordia“, producându-i pagube importante. Ulterior, bombardierul a fost interceptat de avionul de vânătoare Me-109 G-2 (nr. 14142), pilotat de căpitanul Willi Steinmann, comandantul unității 1/JG.4 de la Mizil. Proiectilele trase de vânătorul german l-au ucis pe bombardierul Robert Merrill și l-au rănit grav pe pilotul John Dudley Palm. Explozia unui proiectil de 20 mm aproape că i-a smuls jumătate din picior lui

Epava bombardierului „Brewery Wagon“,
doborât la Tătărani

englez și 140 încărcături incendiare de tip american; cantitatea de bombe destinată distrugerii obiectivului era cu 170 tone mai mare decât necesarul calculat. Fiecare bombardier B-24 „Liberator” era armat cu zece mitraliere tip Browning M-2, calibru 12,7 mm; o salvă care lovea un avion de vânătoare în zbor era ucigătoare de la 500 m.

Colonelul Jacob Smart nu cunoștea în amănunt modul cum era organizată apărarea antiaeriană a Ploieștiului, iar echipajele americane a trebuit să înfrunte tirul a 68 de baterii de artilerie AA româno-germane, care totalizau peste 400 de tunuri de calibre 20, 37, 75, 88 și 105 mm, dispuse în zona Ploiești-Câmpina. La apărarea antiaeriană a zonei petrolifere contribuiau și cele 58 baloane captive ale Divizionului 3 Aerostație român, stațiile de radar „Würzburg” și „Frey”, precum și cele 1.000 de generatoare de ceață artificială de tipul „Nebeltopf” dispersate pe raza orașului Ploiești. Aviația de vânătoare româno-germană dispunea de un număr de peste 100 de avioane tip Me-109 G, IAR-80/81 și Me-110, care erau dislocate pe cele cinci aerodromuri aflate la Mizil, Pipera-București, Târgșor-Ploiești, Ziliștea-Buzău și Mamaia-Constanța. Echipajele aveau misiunea să apere zona petroliferă și Capitala. În ziua de 1 august 1943 au zburat numai 58 de avioane românești și germane, întrucât fiind zi liberă, jumătate din personalul aeronautic se afla la odihnă.

În seara zilei de 31 iulie 1943, generalul Lewis H. Brereton, comandantul Armatei a 9-a Aeriană a S.U.A., le-a spus următoarele comandantilor de echipaje: „Măine, când veți pătrunde în țara aceea captivă, veți răscoli ini-

Colonelul Leon W. Johnson, comandantul Grupului 44 „The Flying Eight Balls”

mile locuitorilor săi. Veți ataca în zbor razant rafinările de petrol, dar nu și casele, astfel că o întreagă națiune va fi adânc impresionată de puterea voastră... Ar trebui să vă considerați norocoși că participați la această misiune!” Subofițerul fotograf John Blundell, din Grupul 98, își amintea: „Ni se spusese că unii dintre noi nu ne mai întoarcem acasă, așa că am fost instruiți să scriem scrisori pentru acasă și să le lăsăm pe pat [...] Compunerea scrisorilor a fost destul de sumbră și dificilă. Fiecare dintre noi simțea că el va fi acela care nu se va întoarce teafăr.”

In dimineața zilei de 1 august 1943, erau pregătite de misiune 179 de bombardiere B-24 „Liberator”, având la bord 1.753 de oa-

meni. De pe bazele aeriene din jurul orașului Benghazi și-au luat zborul numai 177, avionul „Bad Penny” (nr. 42-40767) al locotenentului Dwaine Lighter a rămas la sol din motive tehnice, iar „Liberatorul” „Kickapoo” (nr. 41-11768), din Grupul 98, pilotat de Robert J. Nespor, a acroșat cu aripa un stâlp de beton și a luat foc. Numai doi membri ai echipajului au scăpat cu viață. Ordinea de decolare a celor cinci grupuri a fost: 376, 93, 98, 44 și 389, cu un interval de două minute între avioane.

În timp ce „armada aeriană” se apropia de sfârșitul lungii etape de deasupra Mării Mediterane, în apropierea insulei Corfu, la orele 10.30, avionul „Wongo Wongo” (nr. 42-40583), pilotat de locotenentul Brian W. Flavell, s-a prăbușit în mare; nu a existat vreun supraviețuitor.

Reperate de posturile de veghe și de stațiile de radar germane din Grecia, informația privind traseul bombardierelor americane a fost transmisă Centralei „Tiger” de la Otopeni, comandată de colonelul Pitcairn von Perthshire. Datele respective, coroborate cu altele – deja din ziua de 26 iulie 1943 serviciile speciale de informații românești și germane știau de acest raid –, au confirmat direcția luată de formația americană. Între orele 11.50-12.20, când avioanele B-24

Avionul „Teggie Ann” în rulaj, pregătindu-se pentru decolare; la bordul lui se afla și generalul de brigadă Uzal Girard Ent, șeful Comandamentului Aviației de Bombardament din Armata 9 Aeriană a S.U.A.

Părintele Vitalien Laurent și sediul din Strada Christian Tell al „Centrului Sfinții Petru și Andrei“

O BIBLIOTECĂ BIZANTINĂ ÎN INIMA BUCUREȘTIULUI

Pr. Dr. LUCIAN DÎNCĂ,
Directorul bibliotecii bizantine a „Centrului Sfinții Petru și Andrei“

Generația de intelectuali din perioada interbelică are încă vie în memorie rolul important jucat de Institutul Francez de Studii Bizantine (I.F.S.B.), deschis în București, din 1937 până în 1947, de Părinții Augustinieni Asumpționiști, la invitația marelui istoric român Nicolae Iorga (Magazin istoric, nr. 5/2011).

Referitor la instalarea și la activitatea I.F.S.B. la București, citim într-un raport din dosarele Securității, aflate la Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (C.N.S.A.S.): „Institutul Francez de Studii Bizantine (Institut Français des Etudes Byzantines), cu sediul în Christian Tell, nr. 18, aparține congregațiunii franceze a călugărilor catolici asumpționiști și și-a început pentru prima dată activitatea prin anii 1900 la Constantinopol, sub numele de «Institut Français de Kadikuei», unde a funcționat până în anul 1937, când guvernul turc a dispus să fie închis și personalul expulzat, sub pretextul că face propagandă catolică. Cu aprobarea Guvernului român, în special la stăruințele profesorului N. Iorga, s-a admis ca acest Institut să-și mute sediul în România, la București. Astfel, în anul 1937, a fost adusă în Capitală biblioteca, apoi tot Institutul, care și-a clădit și un local propriu în str. Christian Tell No. 18, lucrările clădirii fiind conduse de către inginerul Hugo Iaszy, domiciliat în str. Dr.Gr. Țăranu nr. 10. Acest Institut are drept scop studiul istoriei bizantine, posedând cea mai bogată bibliotecă de specialitate din lume. A editat până în anul 1942 o revistă intitulată Orientalia Christiana [în realitate este vorba despre revista Echos d'Orient (Ecouri din Orient), fondată la Constantinopol, care la București a devenit, începând cu 1942, Revue des Etudes Byzantines, Revista de Studii Bizantine, în limba franceză, conținând articole privind istoria bizantină“.

Palm. În acele condiții dramatice, cei doi piloți au încercat o aterizare forțată într-un lan de porumb în apropiere de localitatea Tătărani, aflată la sud de Ploiești. Deși grav rănit, locotenentul John Palm a reușit să iasă primul din epava avionului. Pentru a-i opri hemoragia, unul dintre membrii echipajului i-a făcut un garou. Palm își amintea: „După ce am zăcut acolo în lanul de porumb pentru câteva minute, a apărut un grup de soldați. Mi-am scos pistolul Colt și l-am îndreptat spre ei. Rocky mi-a spus: «Oh domnule, nu faceți asta!». Nu am tras. Imediat în spatele nemților erau și câțiva soldați români. I-am spus lui Rocky [mecanicul de bord Alexander Rockinson – n.n.] să meargă și să aducă pe unul dintre ei, deoarece aceștia păreau a fi prietenoși. S-a dus la ei, iar aceștia s-au apropiat de mine să vadă în ce stare sunt. Câțiva soldați au rămas cu Rocky și cu mine, iar ceilalți au plecat. Între timp, nemții au încercat să ne ia din mâinile soldaților români. Aceștia nu le-au permis sub nicio formă să se atingă de noi.” Locotenentul John Dudley Palm a fost internat la spitalul „Schuller” din Ploiești și operat de medicii Gheorghe Petrescu și Anastasiu-Bari, care i-au amputat piciorul stâng, salvându-i viața. Restul echipajului a fost luat în captivitate și transportat la București. Bombardierul „Brewery Wagon” a fost primul și singurul avion pierdut de Grupul 376 „Liberrandos” pe teritoriul României la 1 august 1943.

In schimb, Grupul 93 a suferit pierderi grele. Imediat ce s-au apropiat de Ploiești, bombardierele americane din „Ted's Traveling Circus” au fost supuse unui puternic foc AA. Desprins din

Locotenent-colonelul Addison E. Baker, comandantul Grupului 93 „Ted's Travelling Circus”; a fost doborât la 1 august 1943, fiind decorat post-mortem cu „Medalia de Onoare”

formația condusă de colonelul Compton, locotenent-colonelul Addison Baker a încercat să-și îndrepte bombardierele către oricare dintre rafinăriile ce puteau fi lovite. Aflați la bordul avionului „Hell's Wench” (nr. 42-40994), locotenent-colonelul Addison Baker, comandantul Grupul 93, și copilul său, maiorul John Jerstad – care se oferise voluntar să participe la misiune –, au continuat să zboare spre nord. Ținta aleasă de Baker era rafinăria „Columbia-Aquila”, alocată inițial unei părți din Grupul 44. Îl urmau îndeaproape avioanele din prima secțiune a Grupului 93, în total 21 de aparate, împărțite în două valuri.

Bateriile antiaeriene românești și germane au dezlanțuit

un foc infernal, schije și proiectilele de 20 mm lovind mai multe avioane din Grupul 93, echipajele înregistrând morți și răniți la bord. Tirul antiaerian era atât de puternic, încât „nu credeam că vreunul dintre noi va scăpa viu dintr-un asemenea infern; un avion a lovit un balon de baraj și s-a dezintegrat într-un bulgăre de foc” – își amintea locotenentul Earl C. Hurt, care avea doi răniți grav la bord, după ce atinsese cu aripa stângă cablul unui balon din barajul AA. Bombardierul „Death Dealer” (nr. 41-40611), pilotat de locotenentul Alva J. Geron, a primit mai multe lovituri în fuzelaj, fiind răniți mecanicul de bord John I. Powers și mitraliorii Pravdomil Sroubek și Paul P. Daugherty; acesta din urmă, cu răni grave, nu a supraviețuit. Și pilotul de pe „Thunder Mug” (nr. 42-40246), locotenentul Russell Longnecker, a rămas pur și simplu uimit de tirul terestru: „cartușele și proiectilele trasoare formau o perdea atât de compactă [...], încât te făcea să te gândești la o plasă pescărească făcută din frânghii aprinse. Credeam că nu ne vom mai întoarce”.

(Va urma)

Rafinărie în flăcări

Mircea Vulcănescu, Vladimir Ghika, Nicolae Iorga etc. „Impresionanta bibliotecă – mărturiește Petre Ș. Năsturel [mărturia lui Petre Ș. Năsturel a fost culeasă prin telefon de Raluca Tomi, în 2009, și publicată în *Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ 1937-1948*, Editura Oscar Print, București, 2009, pp. 164-168] – era deschisă deopotrivă cercetătorilor și studenților. Aici venea aproape zilnic profesorul Nicolae Bănescu, care a devenit unul dintre prietenii cei mai apropiați ai Părintelui Laurent“.

Când prigoana comunistă s-a instalat și în România, mai cu seamă începând cu anul 1947, noua putere a închis I.F.S.B. și în 1948 a fost suprimată Biserica greco-catolică, fiind integrată, cu forța, în Biserica ortodoxă. Părințele Vitalien Laurent, arestat împreună cu ceilalți confrăți, simțind sfârșitul tragic al operei sale de la București, încredințează fidelului său discipol, Petre Ș. Năsturel (*Magazin istoric*, nr. 3/2013), grija de a salva biblioteca.

Încurajat de această misiune, dar și conștient de soarta tristă care putea fi rezervată unei asemenea biblioteci, Năsturel și doi asumpționiști, pr. Emile Jean și fratele Petru Bârsan, ajutați de doamna Brătianu și de Mihai Berza, au organizat salvarea patrimoniului de cărți.

Modul cum această bibliotecă a fost salvată de prigoana flăcărilor comuniste a dat naștere mai multor descrieri legendare. Unii spun că cele

Savanții Petre Ș. Năsturel...

aproximativ 30.000 de volume ar fi fost aruncate, unul câte unul, de la etajul trei al clădirii, în interiorul curții Ambasadei Franței, aflată în vecinătatea Institutului, lucru puțin imaginabil dacă ținem cont, pe de o parte, de distanța ce separa cele două Instituții, circa 25 de metri, iar pe de altă parte, de numărul mare de cărți și documente rare și fragile, care ar fi putut fi distruse în mare parte în

... și Mihai Berza

urma unui asemenea tratament. Alții afirmă că pr. Emile Jean ar fi săpat un tunel între Ambasada și I.F.S.B. prin care, timp de mai multe nopți la rând, ar fi transferat întreaga bibliotecă.

Si această ipoteză pare a fi legendară, deoarece nici Ambasada și nici Institutul nu poartă marca unui asemenea tunel subteran de colegare a celor două instituții. Ipoteza cea mai apropiată de adevăr pare a fi cea a matorului și protagonistului direct al acestei salvări, Petre Ș. Năsturel. Conform mărturiei lui, cărțile au fost împachetate în lăzi de fratele Bârsan și pr. Emile, au fost coborâte la subsol, de unde, timp de mai multe nopți, sub escorta pazei de siguranță a Ambasadei, cu o roabă, au fost transferate pe teritoriul francez: „în fiecare noapte Părinții Asumpționiști au cărat cu roaba cărțile aflate în lăzi și le-au depozitat la Ambasada Franței, care se afla chiar lângă Institutul Bizantin din strada Christian Tell. Întreaga bibliotecă a plecat spre Paris ca bagaj diplomatic. Prin acest canal s-au putut trimite spre Franța, printre altele, și corespondența și studiile lui Brătianu și ale altora, ca, spre pildă, ale părintelui Vladimir Ghika, ce avea să moară mucenic la Jilava. Fii-l era următoarea: doamna Brătianu le aducea lui Mihai Berza, acesta mi le dădea mie, care le încredințam mai departe Părintelui Emile“.

Doi ani mai târziu, în 1949, întreaga bibliotecă este pusă

Pentru Părinții Asumpționiști studiile bizantine și interesul pentru a cunoaște tradițiile creștine orientale sunt o veche tradiție. Părinții Severien Salaville, Vitalien Laurent, Martin Jugie, Louis Petit, Jean Darouzes, fondatorii Institutului Francez de Studii Bizantine de la Constantinopol, ai revistei *Echos d'Orient*, au lăsat amprenta lor mereu vie în cultura bucureștenă și au suscitât printre discipoli un interes crescând. La inaugurarea I.F.S.B., în București, la 8 mai 1938, Nicolae Iorga spunea următoarele cuvinte de încurajare membrilor institutului: „Jubiți Părinți, ați început lucrarea voastră ca niște buni servitori în marea Biserică Occidentală, interesându-vă îndeaproape și de preocupările religioase din Orient. Însă începând cu studiile, atât de aprofundate, ale Arhiepiscopului Louis Petit, magia Bizanțului v-a copleșit cu toată forța ei tainică și căreia nimeni nu-i poate rezista. Acum aparțineți acestei magii, lucru recunoscut de toți cei care apreciază opera voastră extraordinară făcută cu răbdare și profesionalism. Acest nou Institut pe teritoriul României, cu tot ceea ce el poate oferi calm și prietenos, să fie cât mai favorabil, chiar dacă de acum înainte pământul Bizanțului va resimți lipsa și studiile voastre“.

În același raport al Securității, citat mai sus, este descrisă personalitatea directorului I.F.S.B.: „Ca director al acestui Institut a funcționat, încă de pe când el se găsea la

**Părintele Martin Jugie
(1878-1954)...**

Constantinopol, părintele Vitalien Laurent, membru al ordinului catolic al «Asumpționiștilor», cunoscut bizantinolog cu renume mondial, Doctor în Științele Orientale, membru corespondent al Academiei de Inscricții și Arte Frumoase din Paris, titularul unei catedre la «Collège de

**... și părintele Louis Petit,
doi dintre fondatorii
Institutului Francez
de Studii Bizantine
din Constantinopol**

France», profesor la Institutul de Istorie Universală «N. Iorga» și la Universitatea din București, consilier tehnic al Institutului de Cercetări Balcanice și membru al Societății Numismatice Române. Numitul este autorul a numeroase cărți științifice de specialitate și a colaborat la reviste românești: *Buletinul Secției Istorie a Academiei Române*, *Revista Istorică Română*, *Revista Arhivelor* și *Revista Institutului de Istorie Universală «N. Iorga»*. Biblioteca bizantină a Institutului l-a avut ca „director pe profesorul universitar pensionar Nicolae Bănescu, reacționar. Acesta a fost senator liberal din anul 1935 [...] și domiciliază pe Calea Victoriei No. 122“.

Biblioteca a fost constituită cu deosebită trudă la Constantinopol, transferată apoi la București. Pentru bizantinologii români ea reprezenta o mină de aur. Aici aflau manuscrise inedite culese cu deosebită grijă de la Muntele Athos, documente foarte rare din Evul Mediu, care prezentau punctele de legătură și divergențele dogmatice între Orientul creștin și Occident, rafturi de cataloage pentru identificarea manuscriselor din lumea întreagă, lucrări inedite despre dezbaterile conciliare unioniste, de la Florența și Lyon, o colecție unică în lume de sigilii ale împăraților și patriarhilor bizantini etc.

Printre rafturile acestei biblioteci au circulat importante nume ale istoriei și culturii românești: Nicolae Bănescu, Ioan Mică, Mircea Eliade,

DIN CULISELE OPERAȚIUNILOR VALUTARE ALE SECURITĂȚII

Pentru a găsi banii necesari punerii în aplicare a proiectelor grandioase de industrializare (în p. 25: imagine din Combinatul metalurgic de la Galați), Nicolae Ceaușescu (aici alături de prim-ministrul Ion Gheorghe Maurer) a aprobat implicarea Securității, pe o scară mai mare, în operațiuni care să aducă mai multă valută în țară

Securitate a rămas, în bună măsură, neelucidată.

În urma informațiilor furnizate de Ion Mihai Pacepa, Liviu Turcu sau Stelian Octavian Andronic, foști ofițeri de Securitate, dar și a celor inserate în volumele semnate de Mihai Pelin sau Marius Oprea, cititorii rămân cu impresia că acest tip de activități era apanajul structurilor de informații externe ale Securității. Investigațiile în arhive ne-au permis conturarea unei imagini mai nuanțate, atestând în mod indubitabil faptul că din a doua jumătate a anilor '70 anumite compartimente din cadrul Direcției de Contraspionaj și, mai apoi, a Direcției de Contrainformații Economice au realizat operațiuni valutare speciale (O.V.S.).

FLORIAN BANU

Începuturile O.V.S. pot fi plasate în a doua jumătate a anilor '50, când ofițeri ai Direcției de Informații Externe (D.I.E.) din cadrul Securității au fost implicați în recuperarea moștenirilor unor cetățeni români decedați în Occident și aducerea în țară a

sumelor rezultate. Ulterior, aceiași ofițeri D.I.E. au creat, prin intermediul omului de afaceri britanic Henry Jacober și al avocatului vest-german Ewald Garlepp, canale confidențiale cu serviciile de informații din Israel și R.F.G., prin care cetățenii români de ori-

gine evreiască sau germană obțineau vize de emigrare în schimbul unor sume de bani.

Sumele în valută erau depuse într-un cont special deschis la Banca de Stat a R.P.R. (ulterior la Banca Română de Comerț Exterior), Ministerul Afacerilor Interne putând dis-

deci în vagon diplomatic și trimisă la Paris, nr. 8, Rue François I-er, unde I.F.S.B. și-a continuat activitatea până în 1986. De la această dată, biblioteca intră în patrimoniul Institutului Catolic din Paris, care a deschis o ramură de studii în bizantinologie. În schimb, în timp ce Asumptioniștii constituiau biblioteca din Christian Tell, nr. 18B, la București, cărțile și documentele în dublu le trimiteau la Atena, unde au fondat o filială a I.F.S.B., ce a funcționat până în anul 2000.

In momentul de față, biblioteca bizantină a I.F.S.B., redeschisă din octombrie 2011, sub apelativul „Centrul Sfinții Petru și Andrei”, este constituită în mare parte din fondul de carte de la Atena, circa 15.000 de volume. O altă parte semnificativă a bibliotecii provine de la Institutul de Studii Orientale al Universității din Nijmegen, Olanda, circa 3.500 de volume. Aproximativ alte 3.000 de volume, documente și lucrări foarte vechi, unele unicat în lume, vin de la biblioteca Casei Generale a Asumptioniștilor, Roma, unde au fost depozitate bibliotecile personale ale bizantinologilor asumptioniști.

Părinții Augustinieni Asumptioniști pun la dispoziția studenților, cercetătorilor și profesorilor români biblioteca bizantină în consultație directă în fiecare zi de luni până vineri, între orele 9.00-16.00. Pentru informații mai ample, precum și pentru a afla cărțile deja indexate puteți accesa situl: <http://www.centrulpetrusiandrei.ro/ro-ro/bibliotecabizantina.aspx>. „Știința nu aparține nimănui, este la dispoziția tuturor”, spunea scriitorul francez Bernard Werber (n. 1961); tot la fel și biblioteca bizantină nu aparține nimănui, este pusă la dispoziția tuturor acelor care doresc să facă un pas înainte în cunoaștere și știință.

Printre acestea aflăm un *Trebnik* imprimat la Kiev, în timpul Mitropolitului Petru Movilă, 1646, oferit cadou de Papa Pius al XI-lea Administratorului Apostolic al Moscovei, episcopul Pie Neveu, călugăr asumptionist. De asemenea, printre aceste cărți incunabule găsim multe documente de o importanță deosebită pentru cunoașterea tradiției creștine orientale de către occidentali, precum și tratate de teologie și dog-

matică datând de la începutul epocii moderne și care fac să transpară cu evidență polemicile existente, la nivel dogmatic și teologic, între tradițiile creștine – cea latină și cea bizantină.

Biblioteca este completată cu diferite cărți, circa 3.000 de volume, provenite de la donatori privați, printre care amintesc doar importanta donație făcută de însuși profesorul Petre

Ș. Năsturel cu câteva zile înaintea trecerii lui în lumea celor drepti. Datorită acestei ultime donații, biblioteca „Centrului Sfinții Petru și Andrei” beneficiază în particular de documente dintre cele mai valoroase pentru cunoașterea contribuției monahilor români la Muntele Athos, domeniul de interes al regretatului bizantinolog român. De asemenea, în biblioteca lui aflăm și multe lucrări despre arta iconografică a Munte-

lui Athos, despre istoria politică și bisericească a românilor de pe teritoriul Daciei până astăzi, despre diferite subiecte de interes major în cercetările bizantinologice. În fine, o altă parte a patrimoniului bibliotecii provine din schimburile între biblioteci de specialitate din țară și străinătate. ■

Moment de la inaugurarea „Centrului Sfinții Petru și Andrei”, în ianuarie 2011

mare parte în colaborare cu ofițerii D.I.E. din Sectorul O.V. Operațiuni Valutare.

Din punct de vedere al amplitudinii operațiunilor speciale, este relevant faptul că în 4 ianuarie 1980, acestei unități i se trasează, prin ordinul nr. 00105502, semnat de Tudor Postelnicu, șeful Departamentului Securității Statului (D.S.S.), sarcina de a realiza

din acțiuni specifice O.V. suma de 2.000.000 dolari. Acțiunile care puteau fi întreprinse de această unitate, prin mijloacele muncii informativ-operative, erau următoarele: „recuperarea unor sume în devize libere, din comisioanele confidentiale, aprobate de autoritățile române competente cetățenilor străini care au favorizat încheierea unor contracte avantajoase părții române; obținerea de rabaturi comerciale confidentiale la unele contracte de import tratate și semnate de întreprinderi de comerț exterior cu parteneri străini, fie direct, fie prin intermediul reprezentanților acestora din țara noastră; efectuarea de operațiuni de tranzit confidential de armament ușor și alte produse speciale prohibite la import sau export, cu plata unor taxe de tranzit în devize libere; alte operațiuni speciale de genul celor de mai sus, ce nu se pot derula prin canale oficiale, care să asigure eficiență maximă, folosindu-se posibilitățile și procedeele muncii noastre“.

Pentru derularea acestor operațiuni, conducerea U.M.

Trei generali de Securitate care au jucat un rol important în acțiunile (sau operațiunile) valutare speciale: Eugen Luchian, Nicolae Doicaru, șeful C.I.E., și Mihai Pacepa (de la stânga la dreapta)

0625/C.P. trebuia să urmărească „crearea și dezvoltarea unei baze operative corespunzătoare din rândul cetățenilor străini“, precum și realizarea „unor posibilități reale la nivelul conducerii întreprinderilor de comerț exterior“. Cu alte cuvinte, trebuia intensificată acțiunea de recrutare ca informatori și colaboratori a unor cetățeni străini, în vreme ce întreprinderile de comerț exterior, prin rețeaua informativă existentă deja, dar și prin plasarea de ofițeri de contraspionaj acoperiți în funcții-cheie, asigurau informațiile primare despre contractele în derulare.

Extinderea acestor operațiuni a impus și modificări organizatorice. În luna august 1980, după aprobarea de către Tudor Postelnicu a unui raport al comandantului unității, s-a înființat Compartimentul de Operațiuni Valutare Speciale (O.V.S.) din cadrul U.M. 0625/C.P., „în vederea asigurării valorificării operative a posibilităților de obținere a unor mijloace valutare“.

În activitatea sa, Compartimentul O.V.S. al U.M. 0625/C.P. conlucrea cu Compartimentul A.V.S. din Centrul de Informații Externe (C.I.E., U.M. 0544), dar și cu alte compartimente și servicii din unitățile D.S.S. și ale Ministerului de Interne. De asemenea, pentru realizarea în mod acoperit a acțiunilor pe linie de O.V.S., ofițerii compartimentului pu-

teau solicita sprijinul instituțiilor centrale cu profil de comerț exterior: Ministerul Comerțului Exterior și al Cooperării Economice Internaționale (M.C.E.C.E.I.), Camera de Comerț și Industrie a României, B.R.C.E., Banca Națională a R.S.R., Ministerul de Finanțe, întreprinderi de comerț exterior (inclusiv cu celebra I.C.E. „Dunărea“ – U.M. 0107, din cadrul C.I.E., înființată prin Decretul Consiliului de Stat nr. 382/1982).

Pentru preîntâmpinarea unor acte de corupție, sumele în valută urma a fi preluate de la partenerii externi sub forma unor cecuri care trebuia completate, obligatoriu, după următorul model: „La ordinul Băncii Române de Comerț Exterior București, în contul nr. 4721438300 – 6C.P., în atenția departamentului 46“. Cecul nu trebuia să mai cuprindă alte mențiuni, condiții sau denumiri ale unor întreprinderi de comerț exterior. De asemenea, se interzicea cu desăvârșire ca cecurile date de partenerii străini să fie completate pe numele ofițerilor.

pune, în scopuri operative, de 20% din sume. Asupra valutei obținute prin astfel de combinații exista un control foarte riguros, fiecare cent cheltuit fiind justificat prin acte doveditoare. Din acești bani, Securitatea a plătit agenți și surse externe, a adus în țară diverse mașini-unelte și instalații ce intrau sub embargoul tehnologic impus țărilor socialiste, și-a procurat tehnică operativă occidentală și a rezolvat alte probleme curente pentru care trebuia plătite sume în valută. De exemplu, Securitatea s-a dotat în anul 1970 cu un puternic computer I.B.M., care a costat 1.850.000 de dolari, precum și cu autoturisme fabricate de producători occidentali de prestigiu, folosite în misiuni operative.

Nevoia de valută a României a crescut considerabil în anii '70, întrucât edificarea noilor obiective industriale se făcea cu tehnologie de proveniență preponderent occidentală, iar importurile de materie primă erau și ele în creștere. Ca urmare, în paralel cu angajarea unor credite externe, conducerea de la București a luat măsuri pentru intensificarea exporturilor românești și a trasat Securității sarcina de a se implica mai mult în obținerea de valută, prin mijloacele specifice.

Astfel, pe lângă continuarea aranjamentelor încheiate în perioada anterioară cu R.F.G. și Israel în vederea facilitării emigrărilor, în prima jumătate a anilor '70 s-au derulat noi opera-

țiuni care se soldau cu aducerea de valută în țară: operațiunea cu nume de cod „Recolta” (viza recunoașterea dreptului la plata unor despăgubiri pentru cetățenii români lezați de Wehrmacht sau de regimul nazist); operațiunea „Recunoștința” (obținerea de pensii din partea statului vest-german pentru cetățenii îndreptățiți); operațiunea „Monumentul” (obținerea unor sume de bani din partea R.F.G. pentru îngrijirea cimitirelor militare în care erau înmormântați soldații germani căzuți pe teritoriul României); acțiunea „Recuperarea” (aducerea în țară a sumelor plătite pentru asigurările sociale de muncitorii români care avuseseră contracte în R.F.G.). În intervalul iunie 1970-decembrie 1973 s-a desfășurat operațiunea „Peregrinii”, prin care s-au obținut sume în valută, dar și bunuri materiale din partea cetățenilor români, indiferent de naționalitate, care doreau să emigreze și erau dispuși să plătească, ei sau rudele lor, pentru obținerea vizei de emigrare.

Toate aceste operațiuni au fost inițiate și derulate de ofițerii de Securitate din Departamentul de Informații Ex-

terne (D.I.E.), care aveau experiență în acest gen de acțiuni. Întrucât au fost identificate și alte potențiale surse de obținere a valutei atât de necesare, la un moment dat ofițerii din Direcțiile a II-a Contrainformații economice și a III-a Contraspionaj au primit, oficial, sarcina de a obține sume în valută, prin așa-numitele operațiuni valutare speciale (O.V.S.). Fără a dispune de date precise, credem totuși că această „lărgire” a atribuțiilor celor două direcții poate fi plasată în anul 1975. În acest sens pledează, printre altele, și faptul că în anii '80 Serviciul IX din Direcția a II-a (U.M. 0617/9), însărcinat cu derularea O.V.S., folosea încă contul T.N. 75, deschis la Banca Română de Comerț Exterior (B.R.C.E.) pentru acest gen de operațiuni.

De asemenea, în intervalul 24 martie 1975-1 iunie 1976, Direcția de Contraspionaj a acționat pe baza unui regulament de organizare și funcționare experimental și, în vederea optimizării activității, a fost creată la începutul anului 1976 U.M. 0625/C.P. („Comerț și Protocol”). Noua uni-

tate, comandată de colonelul Alexandru Ștefan, avea atribuții în urmărirea comercianților străini suspecți de spionaj și a legăturilor acestora, precum și în apărarea secretului de stat. Pe această filieră, ofițerii unității au fost implicați și în operațiuni valutare, derulate în

în structura organizatorică a Direcției a II-a (U.M. 0617). Locotenent-colonelul Apopei Gheorghe a fost primul șef al acestei structuri, lui succedându-i, din anul 1986, colonelul Ionescu Vergiliu, acesta din urmă rămânând la comandă până în decembrie 1989.

Începând cu anul 1986, operațiunile valutare ale Securității erau derulate prin intermediul Compartimentului A.V.S. și secțiilor operative ale C.I.E. (U.M. 0544), U.M. 0195 (Contrainformații C.I.E.) și prin S.I.C.E. Compartimentul A.V.S. avea dreptul de control asupra întregii activități de aport valutar, iar toate acțiunile trebuia avizate de șeful C.I.E.

Potrivit Ordinului șefului Departamentului Securității Statului nr. 00324 din 1 octombrie 1986, aportul valutar se realiza prin: „a) Recuperarea, prin mijloacele muncii specifice, a unor cote din comisioanele confidențiale aprobate de organele competente (Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale) spre a fi plătite unor intermediari străini în cadrul activității de comerț exterior și cooperare economică internațională; b) Obținerea, după semnarea contractelor, de rabaturi comerciale confidențiale la contractele de import încheiate de întreprinderile de comerț exterior româ-

nești cu firme și societăți străine (dacă se apreciază că este cazul, fără forțare de notă); c) Intermedieri de afaceri comerciale confidențiale între vânzători și cumpărători străini; d) Sprijinirea unor acțiuni de schimbare a destinației, originii și neutralizarea mărfurilor proprietate a partenerilor străini sau a celor românești către exterior, îndeosebi producție specială; e) Operațiuni speciale de aport valutar, prin cercetarea informativă a comercianților sau a altor cetățeni străini care au comis fapte ce nu întrunesc elementele constitutive ale vreunei infracțiuni; f) Obținerea unor cote, peste nivelul real al pagubei produse, la plățile reprezentând despăgubiri acordate unor persoane juridice sau fizice române de către societățile de asigurare din exterior, în cazul unor cauze civile; g) Reexportul confidențial de mărfuri și produse speciale; h) Operațiuni speculative cu valori și mărfuri de bursă; i) Ope-

rațiuni cu metale și pietre prețioase din cele confiscate; j) Acțiuni de arbitraj financiar-valutar; k) Operațiuni de valorificare în valută convertibilă a unor bunuri confiscate, în conformitate cu prevederile art. 4 din Decretul nr. 382/1982, precum și a celorlalte acte normative care reglementează regimul juridic al bunurilor provenite din confiscări; l) Acțiuni de recuperare, prin mijloacele muncii specifice, a unor sume de la deținătorii ilegali de valută convertibilă; m) Operațiuni de import pentru re-export, cu produse prevăzute în nomenclatorul I.C.E. «Dunărea», cu sprijinul, sub îndrumarea și controlul acesteia, cu aprobarea ministrului secretar de Stat și șef al Departamentului Securității Statului și cu respectarea strictă a prevederilor Ordinului nr. 00300/09.09.1986; n) Identificarea și finalizarea, prin mijloacele muncii specifice, a unor succesiuni vacante; o) Alte acțiuni cu caracter special care se pot finaliza prin încasări în valută convertibilă sau în lei”.

Deși ordinul amintit a fost emis în anul 1986, metodele și mecanismele preconizate a fi folosite pentru obținerea valutei nu erau noi, ci era vorba despre o consacrare normativă a unor practici încetățenite în rândul ofițerilor.

(Va urma)

*În colaborare cu Marea Britanie, România a realizat avionul de pasageri mediu-curier Rombac 1-11.
În imagine: Nicolae Ceaușescu în vizită la uzinele Rolls Royce din Marea Britanie (Fototeca online a comunismului românesc, cota 188/1978)*

Încasarea în numerar a sumelor în valută de către ofițerii compartimentului cădea sub aceeași interdicție, fiind permise unele derogări numai pentru „situații cu totul deosebite în care partenerul străin nu poate transfera suma în contul special de la B.R.C.E. și nu poate emite cecuri” și numai cu „aprobarea expresă a conducerii D.S.S.”. În acest caz, preluarea sumelor în numerar se făcea după o procedură concepută pentru diminuarea actelor de corupție: banii erau preluați de către doi ofițeri sau de un ofițer și un colaborator, iar discuțiile purtate cu acest prilej erau înregistrate prin tehnica operativă, ofițerii având, totodată, obligația de a dirija convorbirea cu partenerul extern de așa manieră, încât să rezulte clar suma și data încasării.

De la data de 1 august 1980, când a survenit această reorganizare a activității, și până la finele anului, nou-creatul Compartiment O.V.S. al U.M. 0625/C.P. a inițiat 105 combinații informativ-operative, dintre care 77 s-au încheiat cu un aport valutar de 780.000 de dolari S.U.A., virajii în contul O.V.S. de la B.R.C.E. Realizările obținute erau apreciate de conducerea unității ca fiind sub posibilități, propunându-se pentru anul 1981 „depășirea realizărilor din 1980 cu 150%”.

Această formulă organizatorică a rezistat până în anul 1985, un an al trans-

formărilor pentru U.M. 0625/C.P. Astfel, la 1 februarie 1985, unitatea primește indicațiunea U.M. 0500 Unitatea Specială pentru Comerț Exterior, Protocol și Apărarea Secretului de Stat și, după cum indică și denumirea, o serie de atribuții sporite în domeniul asigurării protecției contra-informative a persoanelor din întreprinderile și instituțiile românești care, în urma atribuțiilor de serviciu, intrau în contact cu străinii, precum și în domeniul asigurării păstrării secretului de stat. Colonelul Alexandru Ștefan rămâne la conducerea unității, iar desfășurarea de O.V.S. continuă. Totuși, zilele unității erau numărate.

Întrucât se lucra la elaborarea Decretului nr. 408/1985 „privind unele măsuri referitoare la apărarea secretului de stat și la modul de stabilire a relațiilor cu străinii” (26 decembrie 1985), D.S.S. își adaptează și el structurile cu sarcini în domeniu la noile reglementări. Ca atare, în 8 noiembrie 1985, Tudor Postelnicu îi adresa lui Nicolae

Ceașescu nota nr. 002118 în care detalia măsurile ce urma a fi luate pentru „aplicarea cu mai multă fermitate a indicațiilor Dumneavoastră referitoare la apărarea secretului de stat și la modul de stabilire a relațiilor cu străinii (care nu trebuie publicate)”. Ca urmare a aprobării acestor măsuri de către Nicolae Ceaușescu, U.M. 0500 a fost desființată în 30 noiembrie, fiind înlocuită, cu începere din aceeași dată, cu U.M. 0500/A – Serviciul Independent pentru Apărarea Secretului de Stat și Respectarea Normelor de Protocol. Acest serviciu urma să funcționeze pe lângă Direcția a II-a Contraintformații în sectoarele economice, șeful serviciului având și funcția de locțiitor al șefului Direcției a II-a.

Totodată, atribuțiile de contraintinformații în rândul personalului Ministerului Afacerilor Externe, al M.C.C.E.I., al întreprinderilor de comerț exterior și al firmelor și reprezentanțelor comerciale străine, exercitate de U.M. 0500,

au trecut în sarcina Serviciului Independent pentru Asigurarea Contraintformativă a M.C.C.E.I., B.R.C.E., Direcției Generale a Vămirilor și a întreprinderilor de comerț exterior (U.M. 0650), înființat, de asemenea, în decembrie 1985. Cunoscut și sub abrevierea S.I.C.E., noul serviciu continuă să desfășoare O.V.S., dar se află

Hans-Dietrich Genscher, vicecancelar și ministru federal de Externe al R.F. Germania, este primit, la 12 octombrie 1979, de Nicolae Ceaușescu (Fototeca online a comunismului românesc, cota 169/1979)

Škorpil, descoperitorii celei mai vechi capitale bulgare, inginerii și industriași familiei Jiří Prošek (care au construit, printre altele, Podul cu Lei și Podul cu Vulturi din Sofia, monumente emblematice ale capitalei bulgare, și au înființat prima fabrică de bere din Sofia), Václav Dobruský, fondatorul și primul director al Muzeului Național de Arheologie, fabricantul de bere Franz Milde, întemeietorul celei mai renumite fabrici bulgare de bere la ora actuală, „Šumen“, Josef Schnitter, mult timp arhitect șef al celui mai vechi oraș din Bulgaria, Plovdiv, și autorul planului de modernizare al acestuia, Antonín Kolář, primul arhitect șef al orașului Sofia, Lubor Bajer, autorul proiectului de sistematizare al orașului Stara Zagora, apoi Josef Šmach, primul director artistic și prim-regizor (1905-1910) al Teatrului Național „Ivan Vazov“ din Sofia etc.

O grupare foarte numeroasă au fost profesorii de liceu, care au organizat învățământul modern de tip occidental, căci până la eliberare Bulgaria nu dispunea de instituția liceului, așa cum o înțelegem noi astăzi. Imediat după eliberare, în Bulgaria au venit, pe de o parte, tineri bulgari cu studiile absolvite în Cehia, precum

Vasil Atanasov, care făcuse liceul la Tábor și Hradec Králové, apoi studiasse Politehnica la Praga, iar pe de altă parte, tineri cehi care s-au stabilit pentru mult timp, unii chiar definitiv, în Bulgaria.

Atanasov povestește că, în liceul unde era el director, cei mai mulți profesori erau de naționalitate cehă, iar lui îi revenea sarcina foarte dificilă de a-i familiariza cu sarcinile lor de predare. Dar foarte curând lucrurile s-au rezolvat, profesorii și elevii învățau unii de la alții – profesorii învățau limba de la elevi, elevii învățau materia de la profesori – și s-a ajuns până acolo, încât profesorul de matematică și fizică V. Šak a predat foarte bine chiar și gramatica limbii bulgare.

Explicația acestei „invazii“ culturale a cehilor în Bulgaria, imediat după eliberare, se poate găsi și în ideea panslavismului, care luase naștere chiar în Cehia. Aceasta, cunoscută și sub numele de „reciprocitatea slavă“, era o mișcare ce susținea necesitatea unirii tuturor slavilor, atât a celor din Imperiul Austro-Ungar (polonezi, cehi, slovaci etc.), cât și a celor care trăiau în Imperiul Otoman (slavii de sud: bulgari, sârbi etc.). Pe acest fundal, luptele de eliberare națională împotriva otomanilor din anii 1875-1876 au trezit un ecou foarte puternic în toate păturile societății cehi, iar simpatia pentru slavii asupriți din Balcani a dus la o adevărată invazie a cehilor în Bulgaria.

Cea de-a treia grupă distinctă de emigranți este formată din meseriași de înaltă calificare, în domenii care nu existaseră până atunci în Bulgaria: lutieri, acordori de pian, fotografi, modiste, croitori de haute-couture etc. Deși sunt mai puțin numeroși decât gruparea anterioară, au jucat un rol foarte important în modelarea gustului tinerei burghezii bulgare pe cale de afirmare, contribuind în mare măsură la formarea elitei intelectuale.

În sfârșit, a patra categorie a acestei tipologie este reprezentată de populațiile compacte de cehi, care au format în unele locuri adevărate colonii, mai ales în jurul noilor fabrici, de pildă, la Gorna Orehovița, unde s-a construit prima fabrică de zahăr din Bulgaria cu personal ceh, sau în unele zone rurale din nord-vestul Bulgariei (Voivodovo, Orehovo), unde cehii s-au stabilit ca urmare a legii adoptate în 1880 cu privire la popularea zonei. Cehii de aici erau urmașii celor stabiliți în Banatul românesc ceva mai înainte și cei mai mulți dintre

Tablou de cehul Jaroslav Vešín, unul dintre întemeietorii școlii naționale bulgare de pictură

Cei doi frați, Metodie (stânga) și Chiril, lingviști și învățați înzestrați, care au tradus Sfânta Scriptură în slavonă

Istoricul ceh Konstantin Jireček

CONTRIBUȚIA CEHILOR LA FĂURIREA STATULUI MODERN BULGAR

ANCA IRINA IONESCU

Relația dintre cehi și bulgari este cea mai veche dintre două popoare slave și prezintă o importanță fundamentală pentru evoluția lumii slave, căci însăși apariția scrisului la slavi, eveniment de la care aniversăm 1.150 de ani, se datorează acestei legături aparte. Cei doi frați cărturari, Chiril și Metodie din Salonic, au inventat în secolul al IX-lea scrierea slavă din porunca împăratului Bizanțului, care răspundea astfel unei solicitări venite din Marea Moravie, din partea cneazului Rastislav. Între acel moment din secolul al IX-lea și epoca în care ne aflăm, cehii și bulgarii au fost nu o dată în situația de a-și întinde o mână de ajutor.

Un moment important în relațiile ceho-bulgare l-a reprezentat activitatea istoricului *Pavel Josef Šafařík* (1795-1861), primul cercetător care a atras atenția lumii occidentale asupra existenței poporului bulgar.

După eliberarea de sub îndelungata dominație otomană, survenită în 1878, tânărul stat bulgar a cunoscut o nevoie acută de experți pentru edificarea unei societăți moderne, bazate pe relații noi,

cu o administrație la nivelul secolului al XIX-lea. Sute de intelectuali străini, cei mai mulți vest-europeni (cehi, francezi, germani, elvețieni, italieni, belgieni etc.) au venit în Bulgaria și au ajutat la făurirea statului modern bulgar.

Emigrația cehă din Bulgaria a reprezentat grupul cel mai numeros și mai diversificat și în cadrul lui se pot distinge patru categorii mari.

Panslavismul în acțiune

Un grup al elitelor intelectuale, personalități marcante care au pus bazele principalelor domenii ale vieții culturale și sociale bulgare: istoricul *Konstantin Jireček* (ministru al Învățământului, 1881-1882), pictorii *Jan (Ivan) Mrkvička* și *Jaroslav Věšín*, întemeietorii școlii naționale bulgare de pictură, arheologii *Karel* și *Herman*

**Josef Schnitter, arhitect șef
al celui mai vechi oraș
din Bulgaria, Plovdiv**

difficilă a împăcării celor două sarcini majore: asigurarea unor condiții de locuit în pas cu vremea, cu alte cuvinte, modernizarea și păstrarea specificului construcțiilor.

Un pod pentru martiri

Și aici orașul a beneficiat de aportul cehului Josef Schnitter (1852-1914), arhitect, inginer și geodez remarcabil. A studiat la Viena, apoi s-a mutat în Rusia și a trecut la religia ortodoxă, iar în timpul războiului din 1877-1878 a fost trimis de guvernul rus în Bulgaria, să construiască diverse fortificații și pontoane necesare armatei. După război s-a stabilit la Plovdiv, pe atunci capitala provinciei autonome Rumelia de Est (până la unificarea Bulgariei din 1885) și din 1878 până la moartea sa a fost arhitectul șef al orașului Plovdiv.

Locuitorii orașului Plovdiv îi datorează tot lui Schnitter frumoasa stradă principală, „Prințul Alexandru“, pentru care elaborase un plan extrem de ambițios, căci ar fi vrut să aibă 54 m lățime, ceea ce ar fi făcut-o comparabilă, păstrând proporțiile, cu Champs-Élysées (70 m), care, sub condu-

cerea arhitectului Hirtoff și cu sprijinul prefectului Rambuteau, începuse să se modernizeze rapid în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Dar Consiliul Orașenesc al Plovdivului nu a fost de acord și a impus ca strada principală să fie redusă la o lățime de 16 m, atât cât era necesar ca două trăsură să poată trece nestânjenite una pe lângă alta.

Cum spuneam, două dintre monumentele emblematice ale capitalei bulgare sunt opera unor artiști cehi: Podul cu Vulturi și Podul cu Lei. Acestea au fost construite de firma de construcții a fraților Jiří (Gheorghe), Bogdan și Josef Prošek. Construcția Podului cu Lei începe în anul 1888, pe locul unui vechi pod de piatră, numit *Șaren most*, deoarece, în spiritul arhitecturii tipic otomane, era ornamentat cu dungi galbene și roșii (podul pestriț, *șaren* = pestriț, *most* = pod).

Până la eliberarea Bulgariei, pe locul podului aveau loc execuțiile publice ale condamnaților, conform regulii vremii, potrivit căreia cei de obârșie din oraș erau executați în piețe publice, iar cei provenind din alte localități, în fața porții prin care intraseră în oraș; de aceea în 1873 revoluționarul Vasil Levski a fost spânzurat în fața Porții de Răsărit.

În apropierea Podului cu Lei fuseseră executați patru participanți la Răscoala din Aprilie, care a fost o revoltă armată a bulgarilor din Imperiul Otoman, izbucnită la 20 aprilie 1876 în locali-

tatea Koprivștița, sub conducerea Comitetului Central Revoluționar bulgar și cu ajutorul unui grup venit din România. De aceea, după eliberare, s-a luat hotărârea să se înalte aici un complex memorial, din care însă nu s-a realizat decât podul. Acesta a fost construit în perioada 1889-1891, după proiectul arhitectului ceh Václav Prošek, de firma verilor acestuia, și a costat 260.000 de leva de aur. Cei patru lei de bronz executați la Viena de Rudolf Wagner îi simbolizează pe cei patru martiri bulgari executați de otomani în apropierea fostului Pod Pestriț.

Doi ani mai târziu se încheie și construcția celui de-al doilea pod, Podul cu Vulturi, executat după proiectul arhitecților cehi Adolf Václav Kollár, pe atunci chiar arhitect șef al orașului Sofia, și Václav Prošek. Ca și în cazul leilor de la primul pod, și vulturii de la acesta au fost comandați de la aceeași firmă din Viena și au fost puși pe pod în amintirea prizonierilor bulgari din războiul pentru independență, care fuseseră deținuți în cumplita închisoare Dyarbekir (Turcia), căci podul se găsește exact în locul în care aceștia fuseseră întâmpinați de conaționalii lor în 1878, când se întorseseră din prizonierat.

(Va urma)

**Bulevardul „Prințesa Maria Luiza”
și Podul cu Lei din Sofia,
a cărui construcție a început în 1888**

Frații arheologi Herman (în stânga) și Karel Škorpil (în extrema dreaptă), descoperitorul celei mai vechi capitale a statului bulgar, Pliska), cu doi colegi polonezi (în mijloc)

ei s-au repatriat în Cehia în anii '50 ai secolului trecut, răspunzând apelului guvernului cehoslovac de la acea dată pentru repopularea zonelor de graniță rămase nelocuite, ca urmare a plecării populației germane din zona sudetă.

Contemporan cu Troia și Micene

Fără teama de a exagera, se poate spune că la începutul istoriei instituțiilor moderne ale statului bulgar au stat întotdeauna și cehii, veniți în număr impresionant în acest „rai din Balcani”, cum îl numeau ei. Vom selecta în cele ce urmează numai câteva dintre domeniile cele mai semnificative care au beneficiat de aportul intelectualilor cehi, și anume arheologia, urbanistica, justiția, tiparul, pictura, teatrul național și, firește, nu poate lipsi industria berii.

În arheologie, Karel Škorpil (1859-1944) este considerat unul dintre întemeietorii arheologiei și ai muzeologiei bulgare. A studiat la Pardubice și la Universitatea „Carolină”

din Praga, după care, din 1882, îl găsim în Bulgaria, unde activează ca profesor de liceu, predând matematica, științele naturii, științele tehnice și desenul tehnic la Plovdiv, Sliven, Varna, Ruse și Veliko Târnovo.

Fără îndoială însă că meritul lui cel mai mare este localizarea primei capitale a statului bulgar, Pliska, problemă care îi preocupa în mod deosebit pe medievisti la sfârșitul secolului al XIX-lea și pe care Škorpil a rezolvat-o cu precizie matematică (căci avea și formație de matematician!). A pornit de la o inscripție datând de pe vremea hanului Omurtag, descoperită la Târnovo la jumătatea secolului al XIX-lea. Textul spunea că hanul bulgar poruncise să i se construiască o casă nouă la o distanță de malul Dunării, care, transpusă în măsurătorile de astăzi, era de aproximativ 85 km.

Erau singurele fapte exacte pe care se putea baza arheologul: distanța și cursul Dunării. A început apoi să caute urme ale unei așezări medievale importante, care să fie situată la circa 85 km de fluviu. Și a emis astfel ipoteza că, înainte de Preslav, statul bulgar a avut o altă capitală, în apropierea orașelului Novi Pazar, nu departe de Șumen. Ipoteza sa a fost confirmată, căci, la inițiativa și sub conducerea lui, Institutul rus de arheologie de la Constantinopol a început săpăturile la 6 octombrie 1899. După doi ani de trudă, au fost scoase la lumină vestigiile unei culturi bulgare

timpurii impresionante: fortificații, castele, sanctuare și nenumărate inscripții. Era prima capitală a statului bulgar din timpul primului țarat, Pliska sau Plăskov, din secolul al VII-lea până prin 893, când s-a mutat la Preslav.

Așa cum se întâmplă cu multe situri arheologice, piatra de construcție a fost ulterior folosită de localnici pentru nevoile lor, dar din 2006 locul a fost îngădit și nu departe de muzeul șantierului se află și mormântul lui Škorpil, pe care străvechea capitală a Bulgariei l-a fermecat atât de mult, încât și-a dorit să-și doarmă somnul de veci lângă ea.

Cele mai importante orașe din Bulgaria – Sofia, Plovdiv, Varna – datorează foarte mult arhitecților urbaniști cehi. Plovdivul, unul dintre cele mai vechi orașe din Europa, după cum susțin istoricii bulgari, este contemporan cu Troia și cu Micene, ceea ce îl face mai vechi decât Roma, Atena și Constantinopol, deși problema este încă în dezbatere. În anul 1975 s-au descoperit aici resturi ale unei construcții religioase atribuite culturii cretano-miceniene, comparabile cu cele din insula Cnossos. Această vechime deosebită pune în fața arhitectului de astăzi (și din secolul al XIX-lea) problema extrem de

Vechea bazilică din Pliska (reconstituită)

*Biroul lui Brătianu din strada Lascăr Catargiu
(imagine din volumul Petre Antonescu, Clădiri și Studii. Case. Biserici.
Monumente și palate. Încercări de arhitectură românească și clasică,
vol. I, București, 1913)...*

... și biblioteca de la Florica

ALBUM ISTORIC

*Ionel I.C. Brătianu
(fotografie de F. Mandy; fondul „Cabinet foto“ al Bibliotecii Naționale,
mulțumim doamnei directoare Elena Terțiman
pentru posibilitatea de a prezenta cititorilor noștri aceste imagini)*

*Casa din strada Lascăr Catargiu 5-7
(imagine din volumul Petre Antonescu, Clădiri și Studii. Case. Biserici.
Monumente și palate. Încercări de arhitectură românească și clasică,
vol. I, București, 1913)*

*Ionel I.C. Brătianu, în 1909
(atelierul foto Julietta;
imagine din fondul „Cabinet foto” al Bibliotecii Naționale)*

*Eliza Brătianu și ministrul de Externe al Franței Louis Barthou, în 1934
(imagine din fondul „Cabinet foto” al Bibliotecii Naționale)*

Sala de lectură...

*... și un depozit de cărți, Așezământul „Ionel I.C. Brătianu”
(fotografii de Cristian Paul Bedivan, Colecțiile Bibliotecii Naționale a României)*

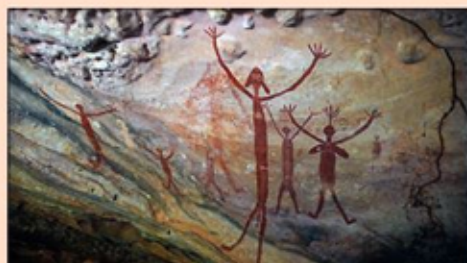
Totul ar fi început cu big-bang

Kant, vorbește despre timp ca fiind posibil de regăsit în două categorii distincte – este, pe de o parte, timpul spațializat, pur fizic, acela vizualizat de ceas, și, pe de altă parte, există durată, ca formă de exprimare a „evoluei creatoare”, mod spiritual de evoluție a lumii.

Pierre Teilhard de Chardin, filosof catolic francez, activ în prima jumătate a secolului al XX-lea, concepe timpul ca o formă de evoluție, de mișcare a cosmosului și a vieții, inclusiv umane, înspre un viitor punct Omega, de convergență a totalității universale, moment al unirii creației cu Iisus. Impactul cosmologiei și teologiei lui Teilhard de Chardin a fost, în vremea sa, deosebit de mare, comparabil cu acela al lui Einstein și al teoriei sale, însă nu a avut o durabilitate similară, cel puțin dacă se ia în considerare influența actuală, oarecum ocultată, a gândirii acestui remarcabil autor.

Fizica fiind cunoaștere a lumii obiectuale, naturale, este și o concepție asupra timpului. Pentru Newton și fizicienii care l-au urmat ca atitudine în știință vreme de două secole, timpul este un referențial absolut. La începutul veacului al XX-lea, Albert Einstein creează celebra și încă, în general, prea puțin contrazisa

teorie relativistă în formă inițial restrânsă și apoi generală a timpului, spațiului, mișcării. Ulterior, ajunge să fie conceput chiar și un început al timpului, în teoria *big-bang*-ului, a unui univers generat de explozia unei singularități supradense inițiale și intrat apoi într-o expansiune descrisă variat de autori diferiți. Se vorbește acum în două sensuri despre schimbarea fizică, îndeosebi ca restrângere, comprimare, a

Desene rupestre din peștera Marelui Cal, la Cape York, în Australia

timpului. Primul dintre aceste sensuri este unul simplu, uman, sau, în cea mai amplă viziune, într-un sens planetar, terestru, generat de mișcarea evoluția, involuția? – civilizației. Cel de al doilea este de esență cosmologică, se comprimă sau, la rigoare, se expandează timpul ca referențial fizic general?

Din cele arătate până în acest punct, se poate vedea cât de puțin sens ar avea o discuție despre variația timpului fizic sau, eventual, metafizic, dacă acesta ar viza raportarea la universul uman. În viața omenească timpul este ritm al

desfășurării activităților persoanelor, societății și civilizației – și disponibilitate sub raportul dedicării umane pentru împlinirea proiectelor intime, personale, naționale, statale, universale, de politică internă sau internațională, economice sau culturale. Așa cum spunea Socrate, este preferabil să privim la oameni, spre a-i cunoaște și a-i face să se cunoască pe sine, decât să cercetăm realitatea cosmică, sub raportul celor mai nesigure și greu accesibile aspecte. De altfel, despre primul filosof grec, Thales din Milet, se spune că mergând într-o

noapte pe un drum, firește, neluminat, cu privirea îndreptată spre cer, a căzut într-o groapă. O servitoare de prin acel loc i-ar fi spus: „filosofule, vrei să știi ce se află în cer și nu vezi ce este în fața ta pe pământ”. (După alte texte an-

tice, termenul de filosof este creat ceva mai târziu, după Thales, de către Pitagora. Martin Heidegger, dând un oarecare credit anecdotei cu Thales, nota că filosofia este acel ceva de care răs servitoarele.)

Cum am putea să ne referim la perceperea de către oameni a timpului mai bine decât încercând să vedem

Gravură a artistului german Albrecht Dürer, înfățișând Timpul și o vulpe care învârt Roata Norocului, în vreme ce oameni de diferite categorii sociale pășesc pe drumul lor

În istorie sau în ansamblul evoluției umane – unde anume trebuie căutată reflectarea în conștiința istorică a nicioodată suficient definitei realități care este timpul?

Pare evident că istoria este prea scurtă pentru relevarea esenței acestei omniprezente condiționări a umanului, a vieții, a universului, a „tuturor celor văzute și nevăzute“, care este timpul. Dincolo de timp este „Atoatețiito-

rul“, astfel denumit încă din Crezul Conciliului de la Niceea, din 325, Făcătorul cerului și al pământului.

De ce însă ar trebui menținute, păstrate toate cele care sunt, dacă timpul nu le-ar antrena spre inexistență sau spre eternitate?

Sfântul Augustin se întreabă în Confesiunile sale: „Ce este timpul, Doamne? Să fie, oare, o depășire; dar depășire a cărui lucru? Poate a sufletului meu“.

PERCEPEREA ȘI REPREZENTAREA TIMPULUI ÎN ISTORIE

CAIUS TRAIAN DRAGOMIR

Un mai profund sentiment de unire a destinului individual cu schimbarea inexorabilă a lumii ar fi greu de întâlnit, odată ce ai pătruns vertijul pe care interogația marelui sfânt și filosof îl relevă, ca semnificație a trăirii într-o lume ce ființează, continuu, deci încetează a fi și se realcătuiește în percepția conștiinței ce ne este dată.

Între Augustin și Kant nu sunt mari – sau cel puțin remarcabile – noi viziuni filosofice sau, simplu, fizice,

asupra timpului. Pentru gânditorul german, din Universitatea de la Königsberg, timpul este una dintre cele două forme apriorice, alături de spațiu, ale intuiției. În filosofia kantiană timpul, având un caracter universal, este totuși un dat subiectiv, el aparând pe seama capacității aparatului cognitiv al ființei capabile de percepție. Platon, în *Timeu*, spusese că timpul s-a născut odată cu cerul, pentru a putea fi, astfel, distruse, ori suprimate, simul-

tan, „dacă vor trebui să fie distruse vreodată“. Timpul este normat, pentru Platon, de mișcarea astrelor; la Kant el trece mai exact, participă la trecerea *noumenul* (existența obiectivă, dar incognoscibilă) în fenomen, realitatea în care trăim curent, în principiu în mod conștient și care este cognoscibilă.

Filosoful francez Henri Bergson, trăind și având o operă excepțională, la un secol și mai bine după

murale sub care stau până la alte zece straturi de alte picturi, începând, ne spun studiile cele mai complete, încă din mileniul al XX-lea î.H. (precum în peștera Marului Cal, la Cape York, în Australia), dar și în spațiu, din Europa Occidentală și Nordul Africii, până în China (la Ningzia, din milenii XII-X î.H.), în Australia, în Africa de Sud (la Irangi, milenii V-I î.H.) ori Patagonia (Chubut, mileniul X î.H.) sau Insula Paștelui (mileniul IV î.H.).

In toată această perioadă în toate aceste părți ale lumii, civilizațiile – avem dreptul să le numim astfel –, oricât de diferite ca inovație și calitate estetică, sunt rezultatul culturilor de vânători. Vânatul este, ca regulă, nu rareori contrazisă, dar majoritar exprimată în real, o activitate a mișcării și vitezei. Animalul vânat însuși este o țintă sau un obiectiv, în mișcare. Din punctul de vedere al acestei

„Triumful Istoriei asupra Timpului”, frescă de pe plafonul Camera dei papiri, din Biblioteca Vaticanului, realizată în 1772 de Anton Raphael Mengs

preocupări, în existența omului paleolitic sau neolitic, timpul nu tânjea. Umanitatea însă descoperise deja – se presupune a se fi întâmplat aproximativ cu 40.000 de ani î.H. – spiritul sau spiritualitatea și astfel, probabil, Divinul, Divinitatea sau divinitățile; oricum, existența unei tran-

scendențe devenise incontestabilă, acceptată.

Omul este o ființă socială, nu doar în condițiile locuirii și vânătorii, ci și ale împlinirii procesiunilor și altor ritualuri religioase. Aici apare un alt timp, acela calm, lent, profund închinat invizibilului care intervine în vizibil. Nu se trăiește continuu în același ritm. Într-o pictură rupestră apare o femeie, evident mama, purtând un gen de rochie dintr-un material ce nu poate fi recunoscut, fie acesta o împletitură vegetală sau o țesătură; ea duce de mână un copil mișcările celor doi apar superbe estetic și diferit redate. Mama pare, normal, să meargă sigur și, am zice, demn; copilul se vede a fi jucăuș. Nici măcar la început de neolitic generațiile nu trăiau într-o aceeași epocă, același timp. Viața lor pulsa în ritmuri diferite, ca și acum.

(Va urma)

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 august 2013, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– În ce an este mutată biblioteca Institutului Francez de Studii bizantine de la Istanbul la București?

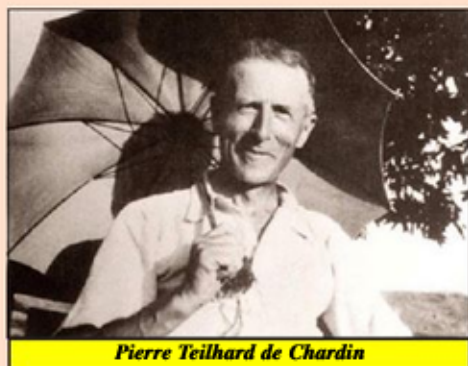
Răspunsul corect la Blitz... Concursul din luna mai 2013 este:

Sir Samuel Hoare

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de doamna **Maria Vlad**, din **Ploiești**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2014.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București

Pierre Teilhard de Chardin

cum a fost acesta utilizat și intuit în istoria umanității. Timpul este corelat mișcării; mișcarea este relevantă, exprimată, în artă. Să facem o scurtă trecere prin modul în care arta a relevat, în principal prin dinamica subiectelor, timpul. Atenție însă: a vorbi despre o variație generală a timpului este o idee absurdă, pentru că toate fenomenele ar varia, în acest caz, sincron. Ceea ce noi constatăm sunt doar variații de viteză sau ritm, în cazul unui fenomen în raport cu altul – de exemplu, o modificare a rotației planete față de oscilația atomică în unele molecule, sau piezoelectrică, a cristalelor de cuarț, în ceasurile atomice sau electronice.

Einstein însuși face o afirmație lipsită de sens încercând în cartea sa decisivă – *Teoria relativității* –, redactată la nivelul științific cel mai înalt, o definire fizico-filosofică a ceasului. El afirmă: „ceasul este un obiect care produce trăiri numărabile”. Trăiri numărabile pot produce și sportul, iubirea și, neîndoiește, activitatea inimii sau respirația toate acestea neavând altă legătură cu indiferent ce varianță a ceasului decât aceea că le putem cuantifica intervalul

desfășurării sau numărul posibil de manifestări într-un interval dat sau ora din care și la care se produce un fenomen.

Ceasul este obiectul aparținând unei clase de obiecte care pot da rezultate credibile, sincrone, asupra

unor „trăiri” (dacă vrem să le spunem așa) numărabile. A exista un singur ceas este un lucru lipsit de sens; timpul este un mod al corelării ex-

Un splendid instrument pentru vizualizarea timpului fizic

periențelor, al programării lor, al integrării experiențelor, observațiilor și acțiunilor noastre în realitate și, implicit, asigurarea unor convergențe de fapte, de acte. În el, în timp, se realizează întâlnirile spațiale; timpul ne oferă o perspectivă asupra vitezei existenței noastre, vitezei faptelor în care ne lăsăm antrenați sau pe care le provocăm. Nu vom găsi aproape niciodată o singură reprezentare a mișcării și implicit a timpului acordat acțiunii. Paradoxal, mult mai uniformizată este mișcarea și, implicit, mai uniform timpul, în

arta actuală, atât cât mai este artă în actualitate.

Cum poate începe un astfel de excurs? Evident, altele mai potrivite pentru așa ceva nu pot fi decât *Cuvintele Ecclesiastului*, fiul lui David, rege în Ierusalim (1, 1): „Nașterea își are vremea ei, și moartea își are vremea ei; săditul își are vremea lui, și smulgerea celor sădite își are vremea ei. Uciderea își are vremea ei, și tămăduirea își are vremea ei; dărâmarea își are vremea ei, și zidirea își are vremea ei” (Ecl. 3, 2-3). Căci: „Toate își au vremea lor și fiecare lucru de sub ceruri își are ceasul lui” (Ecl. 3, 1).

Aceste cuvinte nu privesc doar viața individului, ci și istoria. În istorie, ca și în existența fiecărei ființe umane, este un timp pentru fiecare ipostază a trăirii, a împlinirii și neîmplinirii.

Disponem de imagini realiste, în preistorie, încă din paleolitic, și până în perioada istorică a Antichității preclasică și clasice ele alcătuiesc arta rupestră. Puțini realizează cât de extinsă a fost această superbă artă a peșterilor, nu doar în timp căci sunt picturi

Desene rupestre de la Irangi

logie „A.D. Xenopol” din Iași.

– Cum privești acum, după atâția ani, perioada ta bucureșteană, care a însemnat munca la Magazin istoric?

– Cu aceiași ochi cu care am privit-o chiar la încheierea ei. A fost foarte importantă pentru formarea mea, am cunoscut oameni și instituții, am putut lucra la Biblioteca Academiei Române (printre cărți și documente), am participat cu regularitate la ședințele Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie (la vremea aceea, aflată pe lângă Institutul de Istorie „N. Iorga”), prezidate întotdeauna de d-l Dan Berindei. Am deprins multe învățături folositoare din participarea la aceste ședințe. A fost, pentru mine, o necesară și binevenită largire de orizonturi.

Și din munca la *Magazin istoric* am învățat multe, mai cu seamă în ceea ce privește scrisul istoric (sau chiar *scrierea istoriei*) cred că despre asta am mai povestit, chiar în paginile revistei (în numărul aniversar din aprilie 1997). Am învățat că nu există fapt istoric despre care să nu se poată vorbi (în anii aceia, cum știi, multe realități ale trecutului erau adevărate *tabuuri*); depinde doar de cuvintele pe care le alegi și de chipul în care le înlanțuiești. Am învățat în practică, nu în teorie! – cât

Putna, ctitoria și locul de odihnă veșnică...

este de important să exprimi cu claritate ceea ce ai de spus: stilul clar face inteligibil mesajul. Ni se spunea mereu că istoricii noștri nu scriu prea bine și de aceea articolele lor trebuia îndreptate (deseori rescrise). M-am revoltat la început, dar mai pe urmă mi-am dat seama că era (și este încă) adevărat. Se poate însă ca prolixitatea să fie și expresia unei gândiri neașezate, nelimepizite, confuze. Francezul spune că ceea ce e bine gândit (conceput) se exprimă cu claritate. În fine, despre asta am putea vorbi mult, dar să nu risipim timpul. Vreau să adaug, imediat, că la aceste învățături s-a adăugat, chiar din 1977, practica la Radio Iași, importantă și ea pentru formarea scrisului istoric.

Iunie 1974. O parte a echipei redacționale (Ștefan Sorin Gorovei este în rândul din față, primul din dreapta)

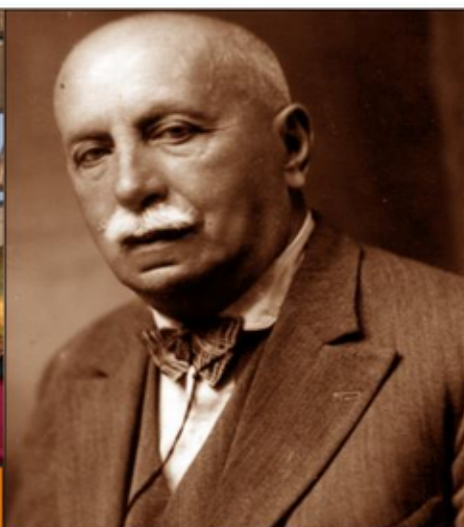
– Ce crezi că ai făcut mai important în viață până acum?

– Asta vor spune poate alții, cândva! Pentru mine, a fost și este important tot ceea ce am făcut și fac pentru ceilalți, pentru breaslă, pentru știința pe care o slujesc (îmi place să cred că o slujesc...). Nu e vorba despre ceea

ce scriu, despre rezultatele cercetărilor mele, ci în primul rând despre ceea ce înseamnă organizarea muncii științifice și valorificarea rezultatelor ei. De aceea mă amărăște să văd că multe dintre aceste lucruri sunt privite, de cei pe care îi cred a fi beneficiari, doar sub raportul folosului personal pe care îl pot avea din participarea la respectivele activități.

– La ce te referi?

– De exemplu, în mai 1993, am întemeiat „Filiala Iași a Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române”. Sub egida ei, s-au ținut, în acești 20 de ani, 180 de ședințe lunare de comunicări, în care s-au citit aproape 400 de comunicări științifice – unele publicate, altele în curs de publicare. În anii care au încheiat secolul al XX-lea, s-a născut, din inițiativa lui Paul Cernovodeanu și a mea, Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta” (persoană juridică în 1999). Prin aceste două instituții, s-au putut organiza la Iași con-

Artur Gorovei

CU ȘTEFAN S. GOROVEI ÎN CĂUTAREA STRĂMOȘILOR

Un tablou genealogic ce așteaptă să fie completat

Să spunem de la bun început cititorilor că vom încerca un interviu mai altfel cu ȘTEFAN SORIN GOROVEI. O dată, pentru că în anii '70 ne-a fost coleg de redacție, apoi pentru că luna aceasta împlinește 65 de ani. Ștefan S. Gorovei este un medievist cunoscut, profesor la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și, de când a plecat de la Magazin istoric, a semnat multe studii și volume, toate dedicate Evului Mediu moldovenesc, pasiunea lui de o viață. „Sorin al nostru” sau „Sorinel” (pentru că așa era chemat în redacție și de Dana Lovinescu, și de Domnica Zavoicinschi și așa l-am aflat și eu când am intrat în echipa redacțională) a ajuns la vârsta bunicului său, folcloristul Artur Gorovei, care își nota în jurnal: „1929, 2 mart. Măine împlinesc 65 de ani. Mi se pare că țin recordul în familie; cred că dintre Gorovești eu sunt acela care singurul am ajuns la vârsta aceasta”.

– Cum ai venit la Magazin istoric?

– A fost rezultatul întâmplării. Sau poate e mai potrivit să spun că au fost două jumătăți de întâmplare, pornite din două direcții diferite. Povestea e mai lungă și nu merită să pierdem timpul (și spațiul tipografic) pentru ea. Îți spun doar – ceea ce, probabil, știi

deja – că spre terminarea studiilor universitare a fost vorba să rămân în cadrul Facultății. Am ajuns, prin repartitie, la Magazin istoric (unde fusesem angajat încă de la 1 mai 1971), dar sufletul meu a fost tot timpul la Iași. Asta l-a determinat pe Nicolae Minei să-mi zică, o dată, cu năduf, că mă socotesc un prinț în exil.

Din multe puncte de vedere, perioada mea bucureșteană a fost un exil.

– Înțeleg deci că de asta ai și plecat. Și cât a durat acest „exil”?

– Șase ani și două săptămâni. De la jumătatea lunii mai 1977, am trecut la Institutul de Istorie și Arheo-

(uneori întreținută artificial, prin cercetări neatențe) este deosebit de atractivă. Tot ce înseamnă controversă istorică mi se pare demn de interes și potrivit pentru o investiție de muncă și de timp. În acest sens m-am apropiat și de relațiile Moldovei cu Imperiul Otoman, și de năpăstuitul veac al XVIII-lea...

– Și a doua carte ?

– A doua este *Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, apărută în 2005. Am „construit-o” în colaborare cu soția mea și trebuie văzută împreună cu cartea închinată Mariei de Mangop (alcătuită din studii ale noastre și tipărită în 2006). Nu m-am gândit niciodată că-mi va fi dat să scriu o carte despre Ștefan cel Mare. A fost o întâmplare (sau, dacă vrei, tot două „jumătăți” de întâmplare, venind tot din două direcții diferite). Dar o „întâmplare” pentru care viața m-a pregătit prin cercetările anterioare. Ștefan cel Mare mi-a fost dintotdeauna foarte drag, foarte apropiat, a fost, ca să zic așa, *eroul meu*. Am ajuns la el datorită principalului său sfetnic, celebrul logofăt Ioan Tăutu, expertul său numărul 1 în materie de relații cu Polonia și Imperiul Otoman. Și știi ce-i ciudat? Primul meu articol despre Ștefan cel Mare l-am scris pentru *Magazin istoric*, în 1973! N-a mai ajuns în paginile revistei, în împrejurări pe care le-a consemnat Marian Ștefan în jurnalul său (*Trăite, văzute, auzite. 1967-1989*, București, 2004, p. 48). Întâmplări ca aceasta m-au făcut să fiu foarte ferm în hotărârea mea de a pleca de acolo.

– Te mai interesează acest subiect?

– O cercetare ca aceasta nu se poate încheia. Nădăjduim să dăm o ediție nouă a cărții, s-au adunat multe informații și interpretări noi, sunt de introdus corecturi, noutăți documentare, ba chiar de întărit unele accente polemice. Mănăstirea Putna, cu Centrul de Cercetare și Documentare „Ștefan cel Mare” (*Magazin istoric*, nr. 6/2013), ne este, în acest sens, un sprijin puternic și un îndemn permanent. Iar acum, recent, mi s-a propus să adun într-un volum (dar s-ar putea să fie chiar două!) toate studiile și articolele mele despre Ștefan cel Mare și epoca lui. Poate am s-o fac, în fond sunt patru decenii de căutări, reflecții și observații în domeniu.

– Și în întemeierea Moldovei, și în istoria lui Ștefan cel Mare, ai întâlnit, desigur, tot felul de mituri. Am văzut că pe unele le-ai privit și le-ai tratat cu respect și cu grijă, le-ai cercetat cu interes. Pe altele le-ai com-

bătut. Cât de vulnerabili crezi că ne fac pe noi, românii, toate aceste demistificări, de-a valma, personaje și epoci, alunecând uneori spre caricatură?

– Și aici, ca și în alte colțuri ale istoriei, lucrul „de-a valma” mi se pare dăunător. Sunt mituri și „mituri”. Dintre cele din urmă, foarte multe s-au născut din înțelegeri și interpretări greșite, din colportarea vulgarizatoare a unor amănunte rău cunoscute, din încrederea absolută în cunoștințele „bătrânilor” sau ale superiorilor ierarhici, din interese mai mult sau mai puțin nevinovate. Acestea trebuie înlăturate fără cruțare. Aș putea să-ți dau și un exemplu din amintirile mele de la *Magazin istoric*: un articol al istoricului Ilie Corfuz a fost refuzat, fiind socotit denigrator la adresa lui Dimitrie Cantemir, care pusese în circulație o poveste ridicată apoi la rang de exemplu pentru virtuțile poporului român. Acest gen de „mituri” este foarte frecvent în genealogie, în istoria familiilor. Domnul Filip-Lucian Iorga tocmai a tipărit o carte foarte interesantă despre acest subiect.

– Ne-am întors la genealogie ! Mi-ai vorbit despre societățile, simpozioanele, congresele organizate, despre cercetările și studiile tale de genealogie. Știu că genealogia este, pentru tine, o pasiune din adolescență. Ce crezi tu astăzi despre genealogie?

– Nu altceva decât am crezut dintotdeauna, de când am descoperit această modalitate fascinantă de cunoaștere nu

gresele (la început, simpozioane) de genealogie și heraldică, ajunse la a XVI-a ediție (2012). Pentru valorificarea rezultatelor, am reînviat *Arhiva Genealogică*, întemeiată în 1912 de Sever Zotta (1874-1943), și am creat *HERB. Revista Română de Heraldică*. Amândouă revistele sunt foarte rămase în urmă; asupra cauzelor nu vreau să discutăm acum... Am avut însă și bucuria de a vedea că Institutul „Sever Zotta” a fost primit în Confederația Internațională de Genealogie și Heraldică (2002) și ni s-a încredințat organizarea unui Colocviu Internațional de Genealogie (al V-lea, în 2007).

Ar trebui să-ți mai vorbesc despre *Programul de cercetări privind ideologia medievală a Puterii*, inițiat de regretatul profesor Dumitru Nastase și pe care l-am organizat împreună cu el, despre încercarea de a continua cea mai prestigioasă revistă a exilului nostru cultural, *Revue des Études Roumaines* (din care am reușit să mai scoatem două volume, peste cele apărute la Paris și la Atena). Încercări, despre care unii au râs și râd, alții au criticat și critică... Fiecare după sufletul său...

– De ce crezi că lucrurile acestea merg greu ?

– Între altele, pentru că la noi oamenii preferă să fie „afiliați” la instituții ale statului, de unde ar putea avea un beneficiu material. Însă în țările spre care privim mereu, aceste instituții sunt expresia unor so-

...a lui Ștefan cel Mare
(tablou votiv de la Pătrăuți)

cietăți cu mulți membri, care nu doar plătesc cotizații și fac donații (ceea ce îndeplinesc și membrii Institutului „Sever Zotta”), dar se și implică foarte puternic în activitățile lor, așa încât pot asigura nu numai funcționalitatea, dar și continuitatea. La noi, totul rămâne pe umerii unei singure persoane, ceilalți nu vor să-și asume respon-

– Din câte ai scris și ai tipărit până acum, ce iubești mai mult ?

– Studiile rezultate din cercetările de genealogie medievală rămân „copiii” mei preferați. În ele mă regăsesc cel mai bine, cu modul de a gândi, de a lucra, de a înțelege oamenii trecutului. Pe urmă, sunt două cărți pe care le iubesc foarte mult. Prima, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate* (1997), a marcat o etapă foarte lungă de căutări și reflecții, începută încă din studenție...

– Da, ai mărturisit deseori această fascinație pentru întemeierea principatului moldovenesc. Ce socotești așa de „atractiv” la acest secol al XIV-lea ?

– Este o mare epocă eroică, în care poporul român face un salt uriaș: iese din ceea ce s-ar numi „subistorie” și intră în Istorie, într-un ciclu vizibil și strălucitor. Și intră pe poarta cea mare, asumând un rol important și eroic în această parte a Europei. Sunt și personalitățile fascinante ale începuturilor de drum, Dragoș, Bogdan, Lațcu (dacă te gândești că numele lui a ajuns în

cancelaria papală de la Avignon!), pe urmă Petru I „Mușatinul”, în relații strânse (politice și familiale) cu regele Poloniei și marele duce al Lituaniei, prințul la curtea căruia au venit soli ai Genovei și ai Bizanțului, dar și fiul marelui cneaz al Moscovei. Și despre toate acestea nu avem decât fărâmituri de informații... Dar și negura aceasta

În Evul Mediu, însemnele heraldice permiteau oricui să identifice cu ușurință rangul unei persoane sau apartenența acesteia la o anumită categorie socială sau profesională (miniatură din Libro heraldica, Biblioteca regală, Escorial, Spania)

Nu ni s-au păstrat reprezentări ale slujitorilor, dar putem bănuî cu destul temei că în frescele ce împodobeau bisericile artiștii s-au putut inspira din realitatea ce îi înconjura, atunci când au zugrăvit scene în care apar oșteni, precum în această scenă a Exodului evreilor în Egipt, de pe peretele gropniței de la Sucevița

SLUJITORII. UN UNIVERS MARGINAL ÎN MOLDOVA SECOLULUI AL XVII-LEA

NADIA MANEA

De-a lungul secolului al XVII-lea, alcătuirea socială a Moldovei a înregistrat schimbări, pe care boierimea nu avea cum să nu le observe. Cu un statut social amenințat de insecuritatea generală, boierimea moldavă nu mai putea proiecta rolul ei în stat raportându-se doar la instituția domniei. La începutul secolului al XVII-lea, monopolul politic al mării boierimi și al înaltului cler a fost desființat în Moldova de către așa-ziii slujitori, slujbași mici ai statului, cu îndatoriri militare și civile, care au început să pretindă un rol din ce în ce mai însemnat în viața politică. Categorie încă destul de confuză, lipsită de omogenitate, din cauza multelor subcategorii ce o alcătuiau, și insuficient analizată în literatura de specialitate, slujitorii sunt personaje aproape nelipsite din episoadele relatate de Miron Costin. Nu întâmplător, letopisețul marelui logofăt a fost principala sursă narativă exploatată atât de Gh. Brătianu, cât și de Al.V. Boldur pentru studiile lor privind Adunările de stări în Moldova și în Țara Românească.

Slujitorii cuprindeau pe toți aceia care îndeplineau diverse slujbe mărunte în stat, fiind de două feluri: militari și civili. Prima categorie era propriu-zis oastea țării. Slujitorii militari primeau leafă sau se bucurau de unele înlesniri fiscale („scuteală”). Uneori mai primeau în folosință și o bucată de pământ

din moșia domnească. Deosebirea dintre felul de retribuție a slujitorilor nu era prea mare. În toate cazurile, ei erau recompensați de stat pe cale directă (leafă, simbrie) sau indirectă (scuteală și dare în folosință a moșiei statului). Deci, statul îi plătea direct din vistierie sau se lipsea de unele

venituri care, în mod normal, ar fi trebuit să intre în vistieria țării. În afară de slujitorii militari, în serviciul statului se aflau și foarte mulți slujitori civili, care îndeplineau pe rând, o parte a anului, servicii administrative și judecătorești, ca subalterni ai marilor dregători. Ei se mulțumeau cu

numai a trecutului, dar și a ta însuși. Cred că azi trebuie să punem un accent major pe acea genealogie care înseamnă *cunoașterea, de către fiecare, a propriilor săi înaintași*. De aceea, în ultima vreme am făcut un loc tot mai larg, în cadrul congreselor de genealogie, acestor preocupări personale de căutare a strămoșilor, separat de *genealogia istorică*, așa de necesară înțelegerii societății omenesti din trecut. În 2008, Congresul Național de Genealogie și Heraldică s-a desfășurat sub deviza *Genealogie pentru toți, un arbore genealogic pentru fiecare*. În 2010, tematica generală propusă participanților a fost definită într-un chip apropiat: *Strămoșii noștri istoria noastră*. În aceste congrese (2008-2012), am avut multe comunicări prezentate de oameni cu profesii diverse, care au pornit în căutarea strămoșilor proprii, încercând să descifreze înrudiri, uneori foarte vagi, despre care știau din povestirile bătrânilor, și să-și refacă arborii genealogici. Secțiunile respective au fost dintre cele mai interesante. Nu știu cum să pledez mai bine ca să-i conving pe semenii mei – mai cu seamă pe cei tineri – cât este de important să-ți cunoști înaintașii. În fond, numai așa poți începe să te cunoști mai bine pe tine însuși. Visez să fac o emisiune ca aceea englezească, *Cine crezi că ești cu adevărat? (Who do you think you are?)*.

– Ai avea material?

– Da, și încă mult. De câteva luni, am pus în lucru un proiect gândit de multă vreme. Privește chiar familia mea. Bunicul meu,

pe care l-ai menționat la începutul discuției noastre, a lucrat mai bine de 50 de ani pentru a scrie o istorie a familiei. Cam tot de atâția ani adun și eu material ca să duc mai departe această lucrare. Acuma însă, am conceput-o pe un plan mult mai larg: ca are în vedere pe toți purtătorii numelui Gorovei, indiferent dacă înrudirea dintre ei este astăzi cunoscută sau nu. Și știi la ce rezultate am ajuns până acum, după ce am luat legătura cu câteva zeci de Gorovei, de care nici nu știusem până atunci?! Pentru unii, am găsit deja punctul în care are loc înrudirea noastră (în secolul al XVIII-lea); pentru alții, mă apropiu de un rezultat pe care îl socotesc identic, dar îmi mai lipsesc informații. Dacă toți purtătorii de azi ai numelui Gorovei mi-ar oferi ajutorul (așa cum au făcut-o deja unii dintre ei), aș parcurge mai repede etapa aceasta a „istoriei orale”, ca să pot trece la arhive. Cred că cea mai mare parte dintre cei numiți astfel coboară dintr-un strămoș comun atestat documentar, de altminteri, spre sfârșitul

veacului al XVI-lea sau începutul celui următor. Îmi dai voie să folosesc interviul nostru ca să fac puțină... propagandă acestui proiect?! *Îi rog și-i îndemn pe toți cei care poartă același nume de familie să ia legătura cu mine*, ca să încercăm să străbatem împreună o parte a drumului către eventualii strămoși comuni.

– Uite, timpul nostru a trecut deja. Ar mai fi fost atâtea de discutat despre meseria de istoric și izvoarele istorice, despre studenți și interesul lor pentru știința aleasă ca profesie... Să încheiem. Pentru că îmi pari un optimist incorrigibil, am să risc și un alt fel de întrebare. Ce-mi spui despre neîmpliniri?

– Neîmpliniri?! Port mahnirea profundă că nu mi-am putut apăra cum trebuie proprietatea de la Fălticeni, moștenită de la bunicul și de la tatăl meu. A fost agresată în vremea regimului comunist, a fost trădată de autoritățile locale după 1990. Agresiunea continuă, chiar în aceste zile... Casa e veche, a fost construită în 1846 de tatăl scriitorului Nicu Gane, de la care a cumpărat-o Artur Gorovei. *Familia mea stă acolo din 1906*. Îți dai seama ce înseamnă ea pentru mine. Lupta pentru ea înseamnă o luptă și pentru strămoșii mei. Sunt lucruri care merg mână-n mână.

– Îți urăm „La mulți ani!”, Ștefan, și te mai așteptăm cu destăinuirii despre reușita proiectelor tale.

A consemnat
Florentina DOLGHIN

cumente a termenului de căpitan, care desemna pe comandantul trupelor de mercenari.

În secolul al XVII-lea, slujitorii au dobândit o importanță din ce în ce mai mare în viața publică, alături de boierime. Acest aspect a reținut în mod constant atenția lui Miron Costin, prin intermediul căruia putem stabili atitudinea marii boierimi față de acești actori nou veniți în câmpul deciziei și, mai ales, al acțiunii politice. Marea boierime era ea însăși, în multe cazuri, de origine recentă, fie că era de proveniență străină, fie că își avea începuturile în epoca de întemeiere a statului, dar începuse relativ de curând să ocupe dregătorii importante în societatea moldovenească.

Potrivit lui Al. Boldur, numai de la începutul secolului al XVII-lea au apărut acumulări noi de moșii, dar ele au mers într-un ritm accelerat. Acumularea unor bogății imense, reprezentând sate (Miron Costin avea 77, în afara jumătăților de sate), dar și banii obținuți în urma comerțului înfloritor din timpul lui Vasile Lupu, căci, așa cum ne spune cronicarul („din toate părțile sta toți de neguțitorii și de agonesită”), ofereau marii boierimi fundamentul unei crescute influențe politice în stat. În același timp însă, în contextul amenințărilor externe și al raporturilor sinuoase cu domnia, creșterea rolului slujitorilor crea serioase neliniști boierimii, ceea ce este vizibil în întreaga cronică a lui Miron Costin.

Astfel, în alaiul plecat la Poartă să-l susțină pe Miron

Între cei plecați la Poartă să îl susțină pe Miron Barnovschi se aflau și șefii slujitorilor

Barnovschi, alături de „mulțime de boieri”, găsim și „fruntea Curții”, în care putem identifica pe șefii slujitorilor. „Căpeteniile țărâi”, în care, de asemenea, vedem pe șefii slujitorilor, participă la loc de cinste la nunta domniței Maria, fiica cea mare a lui Vasile Lupu, după cum acesta a decis să părăsească Moldova numai după ce „au vădzut răceala tuturor și slujitorilor și căpitanilor, pre cari avea mare nădejde pentru mila ce le făcuse cu multe vremi înainte”.

„Lefe, lefe să ne dea“

Din cronicile moldovenești ale secolului al XVII-lea reies câteva dimensiuni insuficient puse în valoare până acum. O parte dintre slujitori (în primul rând, cei militari) era de origine străină, fiind nu numai balcanici, ca în Țara Românească, ci și nemți, unguri, polonezi. În unele cazuri, cronicarii așază în relație de sinonimie lefegii și slujitorii.

Cel puțin unii dintre slujitori luptau călare. Încă de la mijlocul secolului al XVI-lea, slujitorii au fost luați în calcul nu numai de către domn, ci și de către boierime ca un aliat important în lupta politică. Astfel, uneltind împotriva lui Despot vodă, Ștefan Tomșa I și susținătorii săi „au poftit să-i dea lefecii lui ce avea, că era nemți, unguri, leși și oameni streini, ca să iasă cu dânsii împotriva tătarilor”. Relația de sinonimie lefegii/slujitorii este întărită de relatarea episodului uciderii boierilor de către Alexandru Lăpușneanu: „s-au învățatu cu taină într-o zi lefecii săi, pe cari au avut streini” și după intrarea boierilor în Curte „slujitorii, după învățatura ce au avut, închis-au poarta”. Această identificare parțială este validă și în cazul lui Miron Costin, care precizează: „cetatea Hotinului grijisă bine Ieremie vodă cu slujitori de ai săi nemți” sau „era [...] cu Vasile vodă și Boji căpitanul cu lefecii și dărabanii cu Cara căpitanul lor și avea și siimenii vro 60 și nemți foarte buni, 100”.

În această plajă, destul de complicată, de slujitori, dărabanii par să fie pedestrii moldoveni. De altfel, este singura ramură față de care Miron Costin a manifestat simpatie: în bătălia de la Cornu lui Sas, „bieteii dărabani, părăsiți de călăreții” s-au încrezut în promisiunile polonilor, au predat armele și „au intratu cu săbiile într-înșii și au peritu toți acolea”, iar în confruntarea lui Gheorghe Ștefan cu cazacii lui Timuș Hmelnițchi, neprimind ajutor de la restul oștirii, „au cădutu

scutiri fiscale sau cu o parte dintre taxele pe care le percepeau. Totodată, slujitorii civili reprezentau un fel de oaste teritorială suplimentară față de oastea de meserie, fiind obligați să meargă la război în caz de nevoie.

„L-au violențuit toți boierii“

În rândurile slujitorilor civili se diferențiau slujitorii de la Curte, pe care îi semnalează preocuparea pentru instituții a lui Misail Călugărul – copistul unei versiuni a Letopisețului lui Grigore Ureche –, care, precizând atribuțiile marelui sulger (sluger) și ale marelui jîtnicer, menționează că aceștia asigurau carnea, respectiv, pâinea și „la slujitorii Curții“. Indiferent de tipul de slujbă însă, buna stare a slujitorilor depindea direct de stat. Oameni liberi, dar strămoșii puteau intra și în serviciul militar al domnului muntean. Potrivit lui Miron Costin, „vinisă slujitori de Țara de Gios la Simion vodă“, în perioada în care acesta a fost domn al Țării Românești, iar Matei Basarab avea în oastea sa „călări de ai noștri moldoveni, acolo merși în leafă, cărora numele era livinții“.

În monografia datorată lui Nicolae Stoicescu, se arată că apariția slujitorilor în Moldova a fost ulterioară recensământului din 20 februarie 1591, efectuat din porunca lui Petru Șchiopul, în care această categorie nu este amintită. Totuși, Grigore Ureche i-a menționat pe slujitori încă din vremea lui Ștefan cel Mare, care „strâns-au

Danciu din Brâncoveni, tatăl lui Matei Basarab, detaliu din tabloul votiv de la Arnota, unde fiul său, ajuns domn, i-a adus osemintele

țara și slujitorii săi [subl. ns.] și au intratu în Țara Muntenească, de au prădatu marginea, februarie 27 dni, și au arsu Brâila în săptămâna albă, marți“.

Prima secvență temporală în care mai multe surse converg, menționându-i pe slujitori, este reprezentată de domnia lui Despot vodă (1561-1563). Potrivit informațiilor luate de

Între cele două domnii ale lui Alexandru Lăpușneanu (1552-1561; 1564-1568; chipul lui pe o țesătură și în medalion cel al actorului George Motoi, care i-a dat viață în filmul Malvinei Urșianu), slujitorii apar menționați în Moldova lui Despot Vodă

Grigore Ureche din cronicarul polon Bielski și de către Simion Dascălul din cronicarul Paszkowski, Despot vodă, încrezător în loialitatea hatmanului Tomșa, „datu-i-au slujitorii săi nemți, fără pedestrime“ sau „au trimis Dispot nemții săi, carii era slujitori la dânsul“. Pe lângă faptul că acești slujitori erau străini, observăm că, în luarea deciziei de a renunța la tron de către Despot vodă, absența sprijinului slujitorilor a cântărit greu, după spusele cronicarului: „văzând că l-au violențuit toți boierii și l-au părăsit toți slujitorii și țara s-au rădicat asupra lui“.

„Au vădzut răceala tuturora“

Pe baza surselor narrative, putem atesta existența acestei categorii socio-profesionale cu aproape o jumătate de secol mai devreme decât a făcut-o N. Stoicescu. Coborârea termenului ar putea fi pusă la îndoială prin aceea că aceste surse sunt târzii, provin din secolul al XVII-lea. Dar, după cum semnala chiar N. Stoicescu, în cronică lui Eftimie se spune că Iliaș Rareș „a trimis slugi în toată țara să adune birul“. În majoritatea cazurilor, atât slujitorii militari, cât și cei civili figurează în cronicile noastre sub denumirea generică de „slujitori“ – constata Al. Boldur –, semnalând și el o primă mențiune a acestora în timpul lui Despot vodă, care „pre slujitori îi umplu cu bani“. Pentru aceeași domnie, N. Stoicescu identifica prima apariție în do-

UN MARIAJ CU... NĂBĂDĂI

THEO STĂNESCU-STANCIU

„Suntem gata să părăsim Europa“. Încă de la sfârșitul anului trecut astfel de afirmații s-au făcut din ce în ce mai des auzite din partea oamenilor politici britanici de la cele mai înalte niveluri. „Mariajul“, care a împlinit anul acesta 40 de ani, s-a dovedit, de-a lungul vremii, unul destul de dificil. Potrivit fostului președinte al Comisiei Europene, Jacques Delors (1985-1994), un destul de fin cunoscător al „bucătăriei“ interne europene, Marea Britanie a fost mereu preocupată „aproape exclusiv de interesele sale economice“ și, astfel, acum, ea ar putea fi lesne atrasă de un alt gen de parteneriate, lăsând „visul“ european să se îndepărteze.

Odată cu încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale, a devenit extrem de clar pentru contemporani că numai un principiu de cooperare, cel puțin europeană, poate să conducă, e adevărat, într-un timp mai lung, la evitarea unei noi confruntări și la redescoperirea bunăstării. De-a dreptul ironic (luând în calcul evoluția ulterioară!), primul pas a fost făcut de britanici. La 19 septembrie 1946, în aula Universității din Zürich, pe atunci marcantul membru al opoziției Winston Churchill a ținut un discurs prin care invita toate țările europene, dar, în primul rând, pe reprezentanții Franței și Germaniei, să se îndrepte spre

crearea unor așa-numite State Unite ale Europei.

Era, de altfel, o idee mai veche, pe care Churchill i-o prezentase încă din octombrie 1942 ministrului său de Externe Anthony Eden, într-un memorandum, în care se sublinia că accentul trebuia pus pe constituirea unui

consiliu continental, format din zece membri, unde trebuia să își găsească locul și unele confederații, precum cea Scandinavă, cea Danubiană sau cea Balcanică, și la dispoziția căruia urma să se formeze o forță de poliție. Și posibilă punte de legătură între Europa și continentul american o reprezentau chiar englezii...

Uniunea Europeană, cu sau fără Marea Britanie?

Însă în Prima Europă a celor Șase, înființată prin eforturile lui Jean Monnet (1888-1979) și Robert Schuman (1886-1963, Ma-

Winston Churchill, în timpul vizitei la Universitatea din Zürich

acolea multe trupuri den bieții dărăbani“. Așa cum semnalăm, există însă și slujitori călări. Vasile Lupu n-a putut face față unui atac al tătarilor, pentru că „luasă tătarai pân supt târgu hergheliile și a slujitorilor cai le-au apucatu“.

În același timp, slujitorii par a fi categoria socio-profesională cel mai strâns legată de bani. Astfel, în timpul celei de-a doua domnii a lui Ștefan Tomșa al II-lea (1621-1623), lefele lor valorau 5.000 ughi, ne spune Miron Costin. Matei Basarab l-a sprijinit pe Gheorghe Ștefan „cu 400 săimeni și den dărăbanții săi cine au vrut de bunăvoie în leafa lui Ștefan vodă“. Amenințând să jefuiască carele lui Gheorghe Ștefan la ieșirea din Moldova, slujitorii strigau: „Lefe, lefe să ne dea“. „Acea mulțemită au făcut atuncea lui Ștefan vodă slujitorii pentru mila, care n-au avut slujitorii nici la o domnie“ – izbucnește Miron Costin, disprețuitor, împotriva acestei forțe înarmate, la adresa căreia a formulat și alte acuzații.

Ostilitatea boierilor

Astfel, de câte ori a avut prilejul, cronicarul a pus în evidență îndoielnică moralitate a slujitorilor, duplicitatea lor. Aceasta este concluzia care se desprinde din relatarea acțiunii proiectate de boieri împotriva lui Ștefan Tomșa al II-lea. În același timp, Miron Costin deplângea neputința boierimii de a acționa singură. Prin ur-

Matei Basarab,
tabloul votiv de la Arnota

mare, Al. Boldur avea dreptate susținând că „slujitorii constituiau al doilea element de guvernare alături de boieri“. Astfel, în 1615, boierii „s-au vorovit cu toții și au tras slujitorii toți în partea sa“, dar, la rândul său, Ștefan Tomșa II „au strânsu dărăbanii, carii tot pe un cuvântu era cu ceilalți slujitori“ și care, „dacă au văd-zutu banii vărsindu-le Ștefan vodă, au stătut ei cu domnia“. Mai mult chiar, „slujitorii ce era cu boierii aud-zindu că strigă Ștefan vodă în leafă, măcar că giuraseră

boierilor, ca pre obiceiul neamului nostru, au începutu mulți de cei mai necunoscuți a să rumpe de la boieri“.

Așadar, un rău atât de mare, cum este un domn tiranic, n-a putut fi înlăturat din cauza acestor slujitori, a căror onoare depindea de „lefele“ promise. Pentru Miron Costin, care nu se putea abține să nu critice gustul pentru luxul vestimentar al mai multor domni (Radu Mihnea, Vasile Lupu, chiar și Miron Barnovschi), a devenit scandalos că „era la Ștefan vodă dărăbanii foarte îmbrăcați. Bine, după credința ceia ce făcuse [...] cum n-au fostu nice la o domnie grijită bine pedestrimea cu haine și cu ceprage de argintu [...] cu pene de argintu la cumânace și cu table de argintu la șoldure pe lădunce“.

Același mecanism de convingere a determinat acțiunea slujitorilor, la cererea lui Vasile Lupu, contrar sfatului boierilor, împotriva tătarilor. Acțiunea era nesăbuită, dar „căpitanii [...] cu toți slujitorii“ au îndeplinit „îndată porunca“. Având în vedere vrăjmășia adusă asupra țării de această acțiune, demonstrația cronicarului este clară: forța de atac a slujitorilor este lipsită de judecată politică. În plus, ei contrabalansează echilibrul domn – boierime în favoarea primului, ceea ce explică ostilitatea cu care sunt percepuți de către elita politică moldovenească.

Vasile Lupu,
tabloul votiv de la Trei Ierarhi

(Va urma)

totodată, se dorea menținerea, pentru britanici, a avantajelor existente în schimburile cu țările din Commonwealth. Cu toate că ambele tabere păreau deschise spre concesi, rezultatul a fost un eșec. Reprezentanții germani, olandezi, belgieni sau italieni erau dispuși să închidă ochii la marea majoritate a pretențiilor englezilor. Premierul Macmillan, pentru a-și sensibiliza conaționalii, a lansat și o campanie publică în favoarea aderării la proiectul european. În septembrie 1962, la Conferința Commonwealth-ului, Canada și Noua Zeelandă au fost împotriva intrării Regatului Unit în Comunitatea Economică Europeană. Iar câteva luni mai târziu, la 14 ianuarie 1963, veto-ul categoric al președintelui francez Charles de Gaulle punea capăt unor negocieri ce se deschiseseră sub auspicii destul de favorabile.

Ce îl determinase pe generalul de Gaulle să facă o asemenea declarație în conferința de presă organizată în somptuosul cadru al Palatului Élysée? Din nou, vechile rivalități economice și, în special, problemele ridicate de pretențiile englezilor de a nu participa la recent lansata Politică Agricolă Comună (ale cărei prime norme privind stabilirea unei piețe unice a produselor agriculturii și pentru solidaritatea financiară prin Fondul European de Garantare și Ghidare în domeniul Agriculturii fuseseră adoptate tot într-o

Paul Henri Spaak

zi de 14 ianuarie, 1962). Existau diferențe uriașe și ele păreau a acorda avantaje tocmai englezilor, după cum a subliniat în declarația sa președintele francez: „Anglia este insulară, maritimă, legată prin schimburile sale, prin piețele sale de desfacere de țări extrem de diverse și, adesea, și îndepărtate. Ea exercită o activitate esențialmente industrială și comercială și foarte puțin agricolă [...] Chiar și mijloacele prin care se procură principalele alimente necesare hrănirii populației engleze sunt aproape total

legate de import, cu predilecție din cele două Americi sau din vechile dominioane“. Întrebarea devenea nu dacă cei șase pot să accepte doleanțele britanicilor, ci dacă, într-adevăr, Anglia se poate plia pe cerințele Comunității. Și se părea că, deocamdată cel puțin, insularii nu erau pregătiți! La 28 ianuarie, guvernul francez le-a cerut celor cinci parteneri europeni o amânare a negocierilor cu toate statele candidate!

Căderea guvernului conservator Harold Macmillan și formarea unui laburist, sub conducerea lui Harold Wilson (la primul său mandat, 16 octombrie 1964-19 iunie 1970), păreau, din nou, a relansa negocierile atât de brusc întrerupte. La 11 mai 1967, Marea Britanie și Irlanda și-au reînnoit cererea de aderare, iar de acea dată, fără condiții. Câteva zile mai târziu, gestul a fost urmat de Danemarca și de Norvegia.

Zahărul și lactatele - miza discuțiilor

Din păcate însă, nu se schimbaseră nimic la Palatul Élysée. Generalul de Gaulle și-a păstrat „vetoul de catifea“, motivându-și acțiunea prin slăbiciunea economiei britanice (în ultimele luni ale anului anterior, lira sterlină suferise o depreciere destul de drastică) și insistând asupra credinței că intrarea Marii Britanii în Comunitate va

4 ianuarie 1960, Stockholm: semnarea Convenției care a pus bazele Asociației Europene de Liber Schimb

gazin istoric nr. 7-12/1992, 1/1993, 1/2004, 5/2011), la 18 aprilie 1951, prin semnarea unui Tratat instituind Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului, pe o perioadă de 50 de ani, nu și-au găsit locul decât Franța, Germania, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg. Marea Britanie, invitată să participe, a refuzat pe motive de... suveranitate națională.

Deceniul următor a fost caracterizat, în special, de o vizibilă creștere economică. Cifrele oficiale au arătat că între 1957-1967, schimburile între reprezentanții Celor Șase au crescut de aproape 3,5 ori. Comunitatea începea să funcționeze! Și planul inițial de cooperare devenise din ce în ce mai invidiat de cei rămași pe dinafară.

După ample dezbateri, fie pe plan intern, fie în cadrul unor întâlniri internaționale, Marea Britanie, prin Convenția de la Stockholm, la 4 ianuarie 1960, a pus bazele Asociației Europene de Liber Schimb, dorind să creeze, astfel, o contrapondere la Comunitatea Economică Europeană (C.E.E.). Câteva zile mai târziu, caricaturistul britanic David Low, în *The Guardian*, sub titlul *Toți în aceeași barcă*, punea un semn de

18 aprilie 1951, Paris; de la stânga la dreapta: Paul van Zeeland, ministrul de Externe al Belgiei, Joseph Bech, ministrul de Externe al Luxemburgului, Joseph Meurice, ministrul Comerțului Exterior al Belgiei, Carlo Sforza, ministrul de Externe al Italiei, Robert Schuman, ministrul de Externe al Franței, Konrad Adenauer, cancelar și ministrul de Externe al R.F. Germania, Dirk Stikker, ministrul de Externe al Olandei și Johannes van den Brink, ministrul Afacerilor Economice, Olanda

întrebare deasupra ambițiilor economice contradictorii ale celor două organizații europene: pe de o parte, C.E.E., pe de altă, Marea Britanie, alături de Danemarca, Norvegia, Suedia, Austria, Elveția, Portugalia. Două trenuri care, deocamdată, după cum avea să arate o altă caricatură la modă în epocă, nu erau gata să se întâlnească...

Și totuși, o Europă unită fără Marea Britanie putea oare

să aibă sorti de izbândă?! Destul de ferm, încă din 1951, omul politic belgian și ferventul susținător al proiectului comunității europene, Paul Henri Spaak (1899-1972), nu vedea decât două variante: „Ori ne izolăm în spatele Angliei și renunțăm la crearea Uniunii Europene, ori vom crea Uniunea Europeană fără Anglia”.

Tot economia, bat-o vina!

Dar și reprezentanții scenei politice britanice deveniseră din ce în ce mai conștienți de faptul că izolaționismul nu mai reprezenta o variantă viabilă. Mai mult, Statele Unite ale Americii, din dorința contrabalansării influenței Franței gaulliste, sprijineau vizibil candidatura engleză. La 9 august 1961, guvernul condus de Harold Macmillan (1957-1963) a decis să depună candidatura țării pentru aderare la Comunitatea Europeană. Însă, din postura de încă mare putere, britanicii au pus și condiții, în special legate de adoptarea unor modificări, destul de importante, aduse Tratatelor de la Paris și Roma. Se nega practic, astfel, o adevărată politică agricolă comună (lansată oficial în 1962) și,

Președintele Franței Charles de Gaulle și premierul britanic Harold Macmillan

vedea ca noii membri – Marea Britanie, dar și Irlanda, Danemarca și Norvegia – să adere la Comunitatea europeană începând cu 1 ianuarie 1973. În Irlanda și Danemarca au avut loc referendumuri pentru aderare, cu rezultate favorabile (83%, respectiv 63,3%); în Norvegia 53,49% dintre cetățeni au votat împotriva aderării. Ca urmare, în mai 1973, norvegienii au încheiat un acord de liber schimb cu Comunitatea largită. În timp ce în Marea Britanie a fost legiferat (cu un rezultat destul de strâns, este adevărat în însă, în Camera Comunelor – 301 voturi la 284!) Actul Comunității Europene.

Odată cu trecerea timpului, multe dintre documentele declarate în acea perioadă secrete au ieșit, încetul cu încetul, la iveală, descoperind aspecte extrem de interesante cu privire la contextul adopțării principalelor măsuri de largire a Comunităților europene. Astfel, la scurt timp după trecerea în noul mileniu, în 2001, Public Record Office (Arhivele Naționale britanice) a făcut publice dosarele referitoare la cererea de a accede în Piața Comună a guvernului Edward Heath. Unele dintre cele mai interesante docu-

mente au fost cele care au reflectat poziția oficialităților britanice față de ceea ce s-a numit în epocă „Raportul Werner“. În 1969, i-a fost încredințată premierului luxemburghez Pierre Werner (aflat, atunci, la primul mandat, 1959-1974) creionarea unui plan menit a conduce Piața Comună spre crearea unei uniuni depline economice și monetare. Documentul de altfel, confidențial a circulat, devenind cunoscut multora dintre participanții la negocierile ce au avut loc la Bruxelles în octombrie 1970. Și, mai ales, părții britanice, care, după cum o arată notele interne (avându-i, cu predilecție, ca autori pe premierul Heath și pe Sir Con O'Neill, 1912-1988, unul dintre negociatori), s-a arătat extrem de alarmată de repercusiunile politice ce ar putea fi determinate de punerea în aplicare a unui asemenea program, care, în viziunea lui O'Neill, mergeau chiar spre „dezvoltarea progresivă și a unei uniuni politice europene“. „Planul Werner ar putea conduce la crearea unui stat federal european, cu o singură monedă. Toate instrumentele de bază ale unui sistem economic național (fiscal, mone-

tar, politici regionale) vor fi, într-o ultimă fază, deținute de o autoritate centrală federală. Raportul Werner sugerează că această transformare radicală a prezentelor Comunități va fi îndeplinită.“

Însă nu teama de această posibilă alunecare spre o uniune politică ar fi fost cea care i-a înspăimântat pe britanici; la o întâlnire privată, Geoffrey Rippon (1924-1997), ministrul însărcinat cu negocierile, chiar l-ar fi felicitat pe Werner pentru raport, insistând asupra faptului că guvernul Majestății Sale nu ar avea nicio obiecție la uniunea politică propusă. Singurul fapt care le-a stârnit o reală îngrijorare a fost legat de... publicitatea documentului. Heath s-a temut că, odată cunoscute propunerile de către populația britanică, aceasta s-ar fi opus, cu tărie, aderării țării la un asemenea proiect. Pentru a-l face fezabil, a insistat Rippon în discuțiile cu Werner, era nevoie, încă o dată, de aplicarea politicii pașilor mărunți, căci „este natural ca oamenii să se teamă de schimbări“, iar „o parte din problema Marii Britanii de-a lungul timpului a fost cum să liniștească populația că temerile sale sunt nejustificate“... ■

**Radio
România
București fm**

[98,3 FM]

altera instituțiile comunitare construite cu atâta trudă. Și astfel, pe parcursul discuțiilor care au avut loc la Bruxelles, poziția Franței a rămas fermă: până când englezii nu își vor pune la punct economia, nici nu se pune problema unei posibile acceptări. Rezultatul a fost previzibil: relațiile franco-britanice s-au deteriorat sensibil.

Marea turnură a putut interveni doar odată cu demisia lui de Gaulle (27 aprilie 1969), dar și pe fundalul devalorizării, de astă dată, a francului francez în fața mărcii germane. Noul președinte francez, tot gaullist, fost ministru în guvernarea anterioară, Georges Pompidou (20 iunie 1969-2 aprilie 1974), în prima sa conferință de presă (10 iulie 1969), nu a mai putut amâna redeschiderea discuției în jurul solicitării britanice, declarând, de astă dată ferm, că Franța nu are „nicio obiecție de principiu la o posibilă aderare a Marii Britanii”.

Sub noile auspicii a început la 1 decembrie 1969 summit-ul de la Haga. Procesul construcției europene intrase într-o nouă etapă. După cum avea să observe un jurnalist italian, în paginile cotidianului *Corriere de la Sera* (4 decembrie 1969), „dacă englezii sunt caracterizați de un pragmatism incurabil, la rândul lor, francezii suferă de un exces de logică, de un cartezianism incurabil. La Haga, președintele Pompidou ar fi întrebat: «Vrem să slăbim sau să întărim Comunitatea?! Dacă vrem s-o întărim, tre-

Pierre Werner

buie mai întâi s-o construim și apoi să vorbim de *lărgire*, subordonând adeziunea la angajamente ferme și precise». Incurabil exces de logică, dar, se mai poate specula, și existența unei intenții mult mai viclene: «Haideți să întărim într-o asemenea măsură Comunitatea, încât englezii să înceteze să mai dorească să ni se alăture!»”.

La Haga s-a convenit ca negocierile pentru primirea de noi membri să aibă loc în prima jumătate a anului 1970 și nu mai târziu de 30 iunie. Lucrurile păreau a se mișca în direcția dorită, mai ales când, în februarie 1970, guvernul britanic a dat publicității o

evaluare a economiei naționale. Cu doar opt zile înainte de expirarea termenului stabilit la Haga, Partidul Conservator a fost declarat câștigător al noilor alegeri din insulă, iar lui Edward Heath (19 iunie 1970-4 martie 1974) i-au fost încredințate atât sarcina formării unui nou guvern, cât și a relansării negocierilor de aderare. După îndelungi și destul de tensionate discuții (la începutul anului 1971, s-a ajuns la blocaje consecutive, doar intervenția diplomatică pe toate nivelurile reușind să le scoată din impas), în iunie 1971, la Luxemburg, s-au rezolvat și ultimele patru chestiuni majore rămase în dezbatere. Primele două vizau chestiuni generale (contribuția bugetară a Marii Britanii, respectiv, o perioadă mai lungă de tranziție pentru adaptarea prețurilor agricole). Celelalte erau însă mult mai punctuale pe de o parte, era vorba de problema zahărului provenit din țările Commonwealth-ului, care aveau acces favorizat pe piața britanică, iar, pe de alta, de producția neozelandeză de lactate (rezolvată prin semnarea unui protocol în care au fost fixate prețuri și cote de import).

Teama de opinia publică

Rezultatul a 12 ore de dezbateri a reprezentat un real succes: a treia încercare a englezilor de a intra în Comunitatea europeană a fost finalizată prin semnarea Tratatului de la Bruxelles (22 mai 1972). Se pre-

Premierul britanic Edward Heath semnează actul de aderare a Marii Britanii la Comunitatea Economică Europeană; în dreapta sa ministrul de Externe, Sir Alec Douglas-Home, iar în stânga Geoffrey Rippon

Potiomkin îi mai rămăsese armata. Un prieten de familie i-a împrumutat 500 de ruble (pe care nu îi va da niciodată înapoi) și tânărul a plecat în Capitală, unde s-a înrolat în Gărzile din Petersburg. Băutura, jocurile de noroc și aventurile amoroase l-au înglodat însă în scurt timp în datorii.

La Curtea imperială

În 1762, Potiomkin și regimentul condus de el au participat la lovitură de stat care o va aduce pe tronul imperiului pe Ecaterina a II-a (*Magazin istoric*, nr. 9/1991, 4/2003). Legenda spune că în momentul în care noua împărăteasă saluta trupele în fața Palatului de Iarnă a realizat că-i lipsește mânerul de la sabie, iar Potiomkin i l-a dat imediat pe al său. Încă din acel moment Ecaterina a II-a l-ar fi remarcat pe viitorul cneaz.

Pentru participarea la lovitură de stat, Potiomkin a primit drept răsplăță 2.000 de ruble, 400 de țărani-șerbi, iar cariera sa a cunoscut o ascensiune fulminantă. În scurt timp ajunge *Kammerjunker* (grad inferior la Curtea țarului) și se remarcă pentru talentul de a imita voci. Curioasă, împărăteasa Ecaterina a II-a i-a cerut să o imite și pe ea. Se spune că Potiomkin a imitat-o atât de bine, încât împărăteasa a răs cu lacrimi. Iar din acea zi, Potiomkin a obținut acces în rândul prietenilor intimi ai suveranei.

Chiar dacă nu devenise încă iubitul Ecaterinei, împărătesei îi plăcea să flirteze cu el, permițându-i să-i sărute mâna și să-i declare dragostea. Ecaterina îl numea ucenicul ei și s-a ocupat de continuarea studiilor lui Potiomkin. I-a pus profesor de limba franceză și

Cneazul în culmea gloriei

a dat ordin să fie familiarizat cu treburile Senatului. El aproape nu citea nimic, dar memora tot ce auzea și-i plăcea foarte mult să pună întrebări. Astfel știa foarte mult, învățând puțin. Dar cunoștințele sale nu erau ordonate, sistematice, erau ca într-o enciclopedie cu paginile amestecate.

Pe atunci favoritul Ecaterinei a II-a era Grigori Orlov, care împreună cu cei patru frați ai săi dominau Curtea (*Magazin istoric*, nr. 7/1971). Potiomkin a avut ghinionul sau neinspirăția să se certe cu Grigori Orlov și fratele acestuia, potentatul Alexei. Cearța, din cauza biliardului, s-a încheiat cu o încăierare, din care ucenicul Ecaterinei a ieșit cu răni. După alți martori, rănirea a fost accidentală. Cert este că Potiomkin și-a pierdut un ochi și a intrat în depresie. Cu un singur ochi, a fugit de la Curte. Un an și jumătate s-a izolat de lume și intenționa să ia calea monahismului. Se spune că frații Orlov au fost cei care l-au convins să se răzgândească și l-au readus la Curtea Ecaterinei.

În 1768 a început războiul ruso-otoman, iar Potiomkin ardea de nerăbdare să se afirme în fața Ecaterinei a II-a. Așa că

s-a înrolat voluntar în război. Era curajos și cinstit, participa deseori la atacul cavaleriei, riscându-și viața. S-a remarcat în luptele de la Hotin, Focșani, Larga și Cahul; se părea că îl captivase cariera militară. În 1770, la 30 de ani, era deja general-maior. Iar în 1771, este numit general-locotenent. În iunie 1773, în corespondența cu filosoful francez Voltaire, Ecaterina a II-a îi scria acestuia despre isprăvile lui Potiomkin în războiul cu otomanii.

Serisoarea care va schimba o viață

În iunie 1773, se afla în tabăra armatei care asedia Silistra, când a primit o scrisoare de la însăși împărăteasa. A cerut brusc concediu și a părăsit armata repede. Scrisoarea cu următorul text: „Domnule general-locotenent! Dumneavoastră, presupun, sunteți atât de ocupat cu imaginea Silistrei, încât nu aveți când să citiți scrisori. Nu știu nici până acum dacă bombardamentul a fost încununat de

Pe câmpul de luptă, în 1788,

Țarina cu „prietenu ei drag”, cum îi plăcea să i se adreseze în scrisori cneazului Potiomkin

Grigorii Potiomkin s-a născut în anul 1739, în satul Cijovo din gubernia Smolensk. Tatăl său, Aleksandr, un irascibil ofițer în rezervă, s-a căsătorit cu tânăra Daria Skuratova, iar Grigorii a fost al cincilea copil, din șase, și singurul băiat. Iarna familia locuia la Smolensk, iar verile și le petrecea la țară, unde viitorul cneaz se scălda în râu, pescuia sau mergea în pădure cu copiii țăranilor șerbi. Când avea șase ani, Potiomkin a fost răpit de Țigani, iar servitorul care avea grijă de el a trebuit să-și dea averea, o tabacheră de argint, pentru a-l răscumpăra.

Așa vă place istoria?

Palatul Taurida, darul țarinei

UN CNEAZ-ADJECTIV GRIGORII ALEKSANDROVICI POTIOMKIN

VASILE ROTARU

După moartea lui Aleksandr Potiomkin, în 1746, pentru a-i asigura o carieră fiului, Daria, împreună cu cele cinci fiice, s-a mutat la Moscova, în slobozia nemțească (cartier de pe malurile Moscovei, populat numai de europeni, nemți mai ales, la începutul domniei Ecaterinei a II-a). Aici, tânărul Potiomkin s-a înscris la școala gimnazială de pe lângă Universitatea din Moscova. S-a remarcat în scurt timp în studierea limbilor clasice și moderne și a teologiei ortodoxe. Prietenii clerici îl îndemnau

chiar să îmbrățișeze o carieră religioasă. La 16 ani, Potiomkin s-a înscris în Regimentul Gărzii de Onoare Ecvestre, continuându-și și studiile la gimnaziu. Era un obicei în rândul aristocrației sărace de a asigura un viitor tinerilor prin oferirea a două posibile cariere.

După absolvirea gimnaziului, a fost unul dintre primii studenți admiși la universitate. Aptitudinile pentru limba greacă și teologie i-au adus medalia de aur a universității în 1757, devenind membru al

delegației de 12 dintre cei mai buni studenți trimiși la Curtea de la Petersburg pentru a se lăuda cu cunoștințele lor. Aici a fost prezentat împărătesei Elisaveta Petrovna (fiica lui Petru I).

Călătoria în noua capitală se pare că l-a marcat pe tânărul Potiomkin. Întors la Moscova, a devenit visător, mereu cu gândul la perspectivele pe care le-ar putea avea la Petersburg. În scurt timp cariera sa academică s-a încheiat prin expulzare din cauza lenei și a absențelor nemotivate. Lui

și soldați, Potiomkin era urât sau disprețuit. Nimeni nu-l iubea în Petersburg, cu excepția Ecaterinei. Dragostea lor era atât de mare, încât se spune că Potiomkin s-ar fi căsătorit în secret cu Ecaterina, la 19 iunie 1774, la Petersburg, iar anul 1775 și l-au petrecut la Moscova, sărbătorind victoriile împotriva otomanilor și a lui Pugaciov (Magazin istoric, nr. 9/1976). Acolo Ecaterina i-a născut o fiică Elisaveta Grigorievna Tiomkina. Copilul a venit pe lume în secret, circumstanțele momentului fiind cunoscute doar unui grup foarte restrâns de apropiați. Pentru ceilalți, împărăteasa fusese deranjată la stomac de la fructe nespălate. La naștere, Elisaveta a fost dată spre îngrijire surorii lui Potiomkin, Maria. Mai târziu, Elisaveta va fi dată la pension. Ea știa încă de mică secretul părinților. A primit imense proprietăți în gubernia Herson, iar în 1794, fiica împărătesei s-a căsătorit cu maiorul Ivan Kalagheorghi. Ei au avut zece copii, patru băieți și șase fete.

Satele lui Potiomkin

În calitatea sa de guvernator general al Novorusiei, Potiomkin s-a ocupat de integrarea în imperiu a noilor teritorii. A construit orașele Ekaterinoslav, Herson, Sevastopol, Nikolaev, a deschis accesul emigranților: sectanți germani, greci ortodocși, armeni, credincioși de rit vechi. A invitat în Rusia textiliști din Olanda, a dat ordin ca în

Cneazul, într-un cadru de film din serialul care i s-a dedicat

toată Crimeea să fie plantăți duzi pentru creșterea viermilor de mătase. Via adusă din Ungaria va da în scurt timp primele roade în Crimeea, iar din Marsilia a ajuns la Herson prima corabie comercială. Politica lui Potiomkin era să colonizeze noile teritorii cucerite și să le unească astfel pentru totdeauna la Rusia.

S-a străduit vreme de zece ani să anexeze Hanatul Crimeii la Rusia. A reușit abia în 1783, iar pentru reușită a primit titlul de cneaz de Taurida (nume dat de grecii antici Crimeii). Îi vorbise atât de mult despre rolul strategic și economic al Crimeii, încât, în 1787, Ecaterina a II-a, însoțită de împăratul habsburgic Iosif al II-lea, a întreprins o vizită în

regiune pentru a se convinge de importanța noilor cuceriri, atât de laudate de Potiomkin. Se spune că pentru a o impresiona, Potiomkin a construit sate întregi din carton în Novorusia și Crimeea, pe traseul suveranei, a organizat serbări feerice și a făcut demonstrații ale capacităților militare ale flotei Mării Negre, astfel încât Ecaterina să vadă cât de bogate, importante și înfloritoare erau noile teritorii.

Istoricii sunt împărțiți în privința satelor false ale lui Potiomkin. Povestea cu casele de carton este socotită în general exagerată, unii considerând că nu au fost decât zvonuri răspândite de rivalii lui Potiomkin. Oricum ar fi fost, satele lui Potiomkin au intrat în istorie ca adjectiv pentru descrierea încercărilor de disimulare a realităților de către autorități. De exemplu, în timpul U.R.S.S., încercările guvernului sovietic de a păcăli vizitatorii străini despre realitățile comunismului, prin prezentarea doar a anumitor fabrici, uzine, școli, ca și cum ar fi reprezentative, și nu excepții, erau consemnate în presa occidentală drept „sate ale lui Potiomkin”. În prezent, numele lui Potiomkin este folosit pe larg în relațiile internaționale ca adjectiv pentru a desemna falsa democrație din Rusia (democrație Potiomkin).

O despărțire fastuoasă

La sfârșitul anilor '80 relația dintre Potiomkin și Ecaterina se răcise. Nu se știe exact când

Bucuria anexării Crimeii, în 1783

succes, dar, cu toate acestea, sunt sigură că personal nu sunteți guvernat de niciun alt scop decât zelul dumneavoastră pentru binele meu personal și al patriei iubite, pe care o sluiți cu dragoste. Dar, pe de altă parte, cum doresc să păstrez oamenii zeloși, curajoși, desțepți și eficienți, vă rog în mod expres să nu vă expuneți pericolului. Citind această scrisoare, vă întrebați, probabil, de ce a fost scrisă; vă pot răspunde: ca să știți cum gândesc eu despre dumneavoastră și cât de mult vă doresc binele".

În ianuarie 1774, Potiomkin era la Petersburg.

Își dăduse seama de ce l-a chemat Ecaterina. Totuși, când aceasta l-a invitat să „o însoțească pe ea, o văduvă singură“, la casa de vacanță de la Elaghino, unde rămânea singură cu slugile, Potiomkin s-a indignat brusc și i-a trimis Ecaterinei o scrisoare obraznică, în care îi spunea că a avut deja 15 bărbai și că el nu dorește să fie al 16-lea. Ecaterina i-a răspuns că doar o treime, adică doar cinci bărbai, au fost în viața ei și că dacă ar fi avut parte de un bărbat care să o

Baronul Melchior Grimm, cu care Ecaterina a întreținut o lungă corespondență

iubească mereu i-ar fi rămas veșnic fidelă: „blestemul meu este că inima mea nu poate trăi nici o oră fără să fie iubită“. În încheiere, Ecaterina își oferea inima lui Potiomkin. La 27 februarie, el i-a scris o scrisoare, prin care o ruga să îl numească general-adjutant, dacă „îl consideră destoinic“. În traducere, pentru acele vremuri, însemna că pretindea la postul de favorit al împăratei. Peste trei zile a primit răspuns favorabil. Potiomkin avea 35 de ani, iar Ecaterina era cu zece ani mai în vârstă.

La „cârma“ Imperiului

Instalarea lui Potiomkin ca favorit oficial a urmat repede. Stătea lângă împărăteasă la cină și primea scrisorile de dragoste de câteva ori pe zi. A fost numit locotenent-colonel al Gărzilor Preobrajenski, membru al Consiliului Imperial, guvernator general al Novorusiei (regiunea din sudul Ucrainei și sud-vestul Rusiei, dintre râurile Nistru și Kuban, cucerită de Imperiul Rus în secolul al XVIII-lea), vicepreședinte și apoi președinte al Departamentului de Război, comandant al cavaleriei

ușoare și al armatei neregulate și a primit nenumărate decorații, printre care una cu chipul Ecaterinei făcut din diamante; o distincție similară mai avea doar Grigori Orlov. Potiomkin devenise „cel mai influent om din Rusia“, după cum relatau ambasadorii străini. Toate aceste funcții l-au făcut și bogat.

Cheltuia bani fără noimă și profita de poziția sa pentru a-și spori profiturile. După ce a construit o fabrică de sticlă, a interzis importul de sticlă, ceea ce i-a adus venituri imense. Cu toate acestea, făcea mereu datorii și le plătea rar. Îi plăceau, de asemenea, jocurile de noroc și deseori petrecea nopțile jucând și zilele dormind. Iubea nespuse muzica și a fost cât pe ce să îl aibă dirijor al orchestrei sale pe Mozart, care, nemulțumit de soartă, se hotărâse să părăsească Viena. Moartea compozitorului a pus capăt negocierilor.

Înalt, cu părul negru și ten întunecat, Potiomkin nu era un bărbat frumos. „Cu aspect înfricoșător și antipatic“, așa îl descria Berezin, o rudă. Vedea cu un singur ochi (Orlovii îl porecliseră Ciclopul) și avea picioarele strâmbe. De aceea nu s-a preocupat să-și lase portretul urmașilor. Ecaterina îi scria baronului Melchior Grimm: „Cneazul Potiomkin nu poate fi convins să i se picteze portretul. Dacă există portrete ale sale acestea au fost făcute împotriva voinței lui“. În 1775, s-a lăsat convins de împărăteasă și atunci a fost pictat în întregime, tabloul păstrându-se în Palatul de Iarnă din Petersburg.

Slugile îi iubeau și pe el, și pe Ecaterina. Era rareori dur cu acestea și niciodată nu le bătea. Dar, în afară de slugi, de grupul intim de apropiați

cu trei ani înaintea morții

Pastila de cuvinte

ZLOT, CODRANT,
GRIVNĂ

Academician MARIUS SALA

Continuăm seria denumirilor de monede cu alte trei cuvinte: zlot, codrant, grivnă. Primul a fost bine cunoscut, celelalte două au avut o circulație restrânsă.

Zlot este definit în Dicționarul Academiei (DLR) prin „monedă poloneză (de aur sau de argint) care a circulat, mai ales, în centrul și estul Europei și în țările române” și (cu specializare de sens) „unitate monetară de bază a Poloniei”. Cuvântul a fost atestat prima dată la 1571: „adică eu, Malea Costea, [...] am vândut giurățate de loc [...] dreptu 200 de zlofi tătărești” (citatul apare într-un articol semnat de I. Rizescu, în revista *Limba română*, nr. 1, 1969, pp. 75-76). Zece ani mai târziu (în 1581) apare sub forma *zlat*, în *Pravila ritorului Lucaci*: „dreapta un psaltir, 6 aspri, de tetraevanghelul, 3 *zlat*”.

Printre primele atestări (cca 1620) figurează și un text din cunoscutele *Scrișori de la Bistrița* editate de Al. Rosetti: „Am trimis Măriei tale 6 *zlofi*”. Cuvântul este înregistrat în *Cazania lui Varlaam* și în cronicile lui M. Costin și N. Costin, precum și în diverse documente din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. În primele

documente moldovenești *zlot* înseamnă ducatul de aur venețian sau genovez de la Caffa, pătruns în țările române prin comerțul cu cetățile italiene. O. Sechelarie și N. Stoicescu, în lucrarea *Instituții feudale din țările române. Dicționar* (București, 1988, p. 524), arată că, având o circulație largă, *zlotul* a căpătat sensul de monedă de aur; cu acest sens apare în denumirea mai multor valute: *zlofi* tătărești, leșești, nemțești, ungurești, turcești.

Zlotul a avut diverse valori, în secolele următoare. Sub

numele de *zlot tătăresc* este semnalat în Moldova, unde a ajuns să fie o monedă dominantă până în secolul al XVII-lea. După această perioadă, are o circulație redusă în toate țările românești. Coman Lupu citează două exemple din creații folclorice din Transilvania și din principate: „Îți mai trebuie câte un ban/ ca să cumperi suleiman/ Că io îlu plătescu c'un *zlotul*/ Și tulu dai p-uă falcă totu” și „O scos un *zlot*/ ș-a cinstit feciorașii satului”. Este interesantă apariția lui *zlot* și în aromână (*zloată*, *zlot*, *zlotă*), unde este folosit cu sensul „veche monedă turcească” și este explicat de T. Papahagi ca fiind un împrumut din turcă (*zolota*), albaneză (*zollotë*) și bulgară (*zolota*). În dacoromână se consideră că este un împrumut din polonezul *zloty* (unii dau și forma rusă *zlotyi*). În ambele limbi, la baza termenului stă slavul *zlatu* „aur”.

Un zlot cu chipul regelui
Sigismund al III-lea Vasa

Cuvântul *zlot* are și derivate. Termenul *zlotăș* „persoană care era

Ecaterina și l-a făcut iubit pe secretarul ei de cabinet Piotr Zavadovski (1739-1812). Cert este că la 28 aprilie 1791 Potiomkin a organizat în Palatul Taurid, dăruit de Ecaterina, o renumită petrecere. A fost o adevărată feerie. Totul a fost lustruit, au fost aduse statui, mătăsuri. Oficial a fost organizată în cinstea cuceririi Ismailului, dar pentru Ecaterina aceasta a fost petrecerea de adio. La 24 iunie 1791, Potiomkin a părăsit pentru totdeauna Petersburgul. S-a întors la Iași, unde a continuat tratativele de pace cu otomanii. Nu a reușit însă să le încheie din cauza bolii. La 5 octombrie 1791, pe drumul dinspre Iași spre Nikolaev, s-a stins din viață din cauza febrei intermitente. A fost înmormântat în Biserica „Sfânta Ecaterina” din Herson.

Ecaterina a primit în mod dramatic vestea despre moartea lui Potiomkin. S-a păstrat

Stâlpul ridicat pe locul morții

scrisoarea sa către baronul Grimm, scrisă la câteva ore după aflarea veștii: „Din nou o lovitură grea s-a abătut asupra mea. După prânz, în jurul orei 6, curierul mi-a adus o veste foarte tristă: că fostul meu ucenic, prieten și pot spune și idolul meu, cneazul Potiomkin, a murit în Moldova de o boală care l-a măcinat o lună întreagă. Nu vă puteți imagina cât de întristată sunt”.

Totuși, despre moartea lui Potiomkin nu a apărut niciun

rând în ziarul oficial al Imperiului. A fost dorința lui Platon Zubov, ultimul favorit al suveranei, și Ecaterina nu s-a opus. Niciun monument nu a fost ridicat în cinstea „marelui om”, cum deseori îl numea Ecaterina pe Potiomkin. În 1792, pe locul unde a încetat din viață (astăzi la marginea satului Rădenii Vechi, din raionul Ungheni, Republica Moldova),

contesa Branițkaia a pus un stâlp, cunoscut de localnici drept Stâlpul lui Sfetlici – adaptare populară a titlului nobiliar *Svetleișii kniazi* (Prinț luminat), deținut de Potiomkin. Când acesta s-a ruinat, pe la mijlocul secolului al XIX-lea, pe locul lui a fost construit un obelisc din piatră de calcar de 13 metri, pe care stă scris în limba rusă: „Pe locul acesta a încetat din viață cneazul Grigorii Aleksandrovici Potiomkin de Taurida, la 5 octombrie 1791”. ■

PERICOL DE RĂZBOI

(Biverb: 5, 7)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului DINASTIA ROMANOVILOR (1613-1917), din nr. 6/2013

P – MIHAIL – APA – ECATERINA – EV – TAR – RUS – TATA – R – TOAB – PAVEL – UCIS – ADEVAR – CAROL – FII – SN – EN – SEF – SCOBİ – LTP – NEVA – MUC – MERSI – OJI – RO – AMA – NOR – VOGL – RIGA – SOTIE – A – ERATIC – FRATE

Soluția jocului **La palatul Elisabeta**, din nr.6/2013

HORIA SIMA REVINE LA REGE

(H – ORI – A – SI – M – ARE – V – IN – E/L – ARE – GE)

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

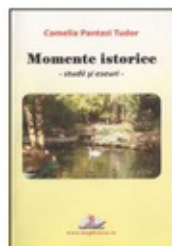
● **Nadia Manca – CRONICILE ORFELULUI ȘI PUȚEREA. ISTORIE ȘI IDEOLOGIE ÎN CRONISTICA MOLDOVENEASCĂ A SECOLULUI AL XVII-LEA**

Editura Oscar Print, București, 2013, 528 pp.

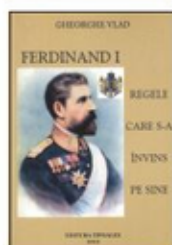
● **VECINĂTĂȚI ȘI ZIDURI: ROMÂNI ȘI RUȘI (SECOLELE XVI-XXI). LUCRĂRILE SESIUNII A XVII-A A COMISIEI MIXTE A ISTORICILOR DIN ROMÂNIA ȘI FEDERAȚIA RUȘĂ: CONSTANȚA, SEPTEMBRIE 2012** (sub egida Academiei Române, a Academiei de Științe a Federației Ruse și a Universității „Ovidius” din Constanța, coord.: Florin Anghel, Mioara Anton)

Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012-2013, 332 pp.

● **Camelia Pantazi Tudor – MOMENTE ISTORICE: STUDII ȘI ESEURI**

Editura Inspirescu, Satu Mare, 2013, 330 pp.

● **Gheorghe Vlad – FERDINAND I, REGELE CARE S-A ÎNVINS PE SINE**

Editura Tipoxalex, Alexandria, 2012, 250 pp.

● **Daniel Estulin – STĂPÂNII DIN UMBRĂ. O REȚEA INTERNAȚIONALĂ DE GUVERNE ȘI SERVICII SECRETE CARE CONCLUCEAZĂ CU TRAFICANȚI DE DROGURI ȘI TERORIȘTI PENTRU AVANTAJE RECIPROCE ȘI PROFITURI**

Editura Meteor Press, București, 2012, 446 pp.

● **Valentin Hossu-Longin – CANALUL MORȚII. MORTOR**

Editura Fundației Academia Civică, București, 2013, 260 pp.

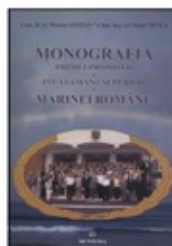
● **Anna Politkovskaia – RUSIA LUI PUTIN** (traducere de Viorica Horga)

Editura Meditații, București, 2008, 303 pp.

● **Ian Kershaw – HITLER**

Editura Meteor Press, București, 2012, 992 pp.

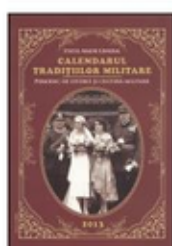
● **Cam. fl. (r) Nicolae Ștefan, cdor. ing. (r) Nistor Mitea – MONOGRAFIA PRIMEI PROMOTII DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR A MARINEI MILITARE ROMÂNE**, (ediția a II-a, sub egida Asociației Absolvenților Academiei Navale „Mircea cel Bătrân” – ALUMNI ANMB, coord.: cdor. dr. Marian Moșneagu)

Editura Muntenia, Constanța, 2012, 343 pp.

● **ACADEMIA ROMÂNĂ ȘI CASA REGALĂ A ROMÂNIEI. DOUĂ DESTINE PARALELE 1866-1947/1948** (sub egida Academiei Române; prefată: acad. Dan Berindei; studiu introductiv: acad. Păun Ion Otman; note bibliografice și selecția textelor: dr. Dorina Rusu)

Editura Academiei Române, București, 2013, 232 pp.

● **CALENDARUL TRADIȚIILOR MILITARE 2013. PERIODIC DE ISTORIE ȘI CULTURĂ MILITARĂ LANSAT CU PRILEJUL ÎMPINIRII A 150 DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA STATULUI MAJOR GENERAL** (editor: Serviciul Istoric al Armatei)

Anul IV/2012, Editura Centrului tehnic-editorial al Armatei, București, 2012, 175 pp.

● **DUNĂREA DE JOS – KIERKEGAARD** (editori: Consiliul Județean Galați și Centrul Cultural Dunărea de Jos)

Nr. 135, mai 2013

însărcinată cu strângerea impozitelor în zloti“ apare în Moldova, la cronicarii N. Costin și I. Neculce; este un derivat pe teren românesc din *zlot* + sufixul *-aș*. La I. Neculce apare și *zlotărie* care însemna „încasare a dărilor (în zloti)“ și „visterie, tezaur domnesc“. Aceste derivate au circulat mai ales în Moldova, regiune de unde *zlot* s-a propagat și în celelalte provincii românești.

Codrânt înseamnă „monedă mică, valorând doi fileri, două parale“ și este un cuvânt care apare numai în textele religioase, fiind considerat, în Dicționarul Academiei, un „grecism bisericesc“. Are și variantele *condrant* (în *Biblia de la București*, 1688) și *condrat*. Cea mai veche atestare a cuvântului este cea din Tetraevangelul lui Coresi (1561): „[...] și vine o văduo săracă, aruncă doi filiri ăe iaste *condrat*“. O. Densusianu și Coman Lupu cred că termenul, la origine grec (*kodrantēs*), a pătruns în română prin filieră slavă (*kodrantmu*, *konidratu*). Pentru forma *condrant* Coman Lupu acceptă posibilitatea de a fi un împrumut direct din greacă, pornind de la faptul că pentru traducerea *Bibliei de la București* s-a folosit o versiune în limba greacă.

Grivnă a avut o răspândire mai redusă, termenul fiind cunoscut doar în țările române și în sudul Transilvaniei. Cea mai veche atestare este din *Evangeliarul slavo-român* (1551-1553), unde însemna „greu-

Cazania lui Varlaam

tate“. Conform Dicționarului Academiei, cuvântul avea trei sensuri: „un fel de brătară, purtată de femei ca podoabă“, „o greutate“ și „monedă

ideală“ introdusă la noi din Polonia, identificată cu o marcă. Mai târziu are, în funcție de regiune, valori diferite și corespunde unei monede bătute. La originea acestui cuvânt se găsește slavul *grivuna* cu înțelesul fundamental de „baieră în jurul gâtului“, de unde, prin extensie de sens, în bulgară și sârbă, ajunge să însemne „brătară“, iar în alte limbi slave „unitate de măsură“ (rusecul *grivna* „un funt“) și „unitate monetară“ (rusecul *grivenka* „10 copeici“, cuvânt folosit în prezent pentru moneda națională în Ucraina). În Moldova a pătruns cu sensul de „monedă“ din rusă, încă din secolul al XV-lea. Este atestat și într-o poezie populară din colecția lui G. Dem. Teodorescu: „Îa întră-n odaia mea/ Umple cu galbeni poala/ Cu dinari moldovenești/ Cu *grivne* muntenești“. ■

Știința în cuvinte potrivite cu Corina Negrea și Dan Manolache

luni-vineri de la 13.15

1913

Carol I,
The Illustrated London News,
18 ianuarie 1913

România anului 1913

La București se inaugurează spitalul „Principesa Elisabeta“, cu 50 de paturi. Dimitrie Iarca se angajează să dea locuitorilor de pe moșiile sale din județul Buzău, aflați acum pe frontul bulgăresc, la întoarcere, câte două pogoane de pământ sau patru pogoane familiilor, în caz că ei și-ar fi pierdut viața acolo. În plus, cei decorați primeau de la el câte 500 lei. Rubrica *Elanul solidarității naționale*, a foii *La Roumanie*, face să se adune zilnic însemnate donații pentru susținerea războiului. În general, presa românească observă că mobilizarea a fost „o explozie de patriotism“. Trupele românești sunt însoțite de ambulanțe, precum cea constituită de Elisa Brătianu, soția frunzașului liberal Ionel Brătianu. Publicația *Mir*, de la Sofia, constatând probabil furia neghioabă a autorităților, declară că primirea prietenoasă a românilor e un „un act patriotic“. Și absurdul continuă cu rechiziționarea cerealelor de către trupele române la Rahova; acestea sunt duse la moara proprietate a prim-ministrului Danef, ca să macine pentru dușmanul vremelnice...

Nu lipsesc, din păcate, derapajele. Intermediari apăruiți peste noapte cumpără în sate, la prețuri minime, vitele oamenilor ca rechiziție de război. La București i se confiscă unui bărbier doi canari, din același motiv.

Războiul balcanic e amplu comentat în presa românească și în cea internațională. La București, ziarele îi judecă sever pe bulgari: la '77 ne-am vărsat sângele pentru ei; renașterea lor, în condițiile dominației otomane, s-a

realizat pe pământul nostru. I-am susținut totdeauna. Rumelia Orientală n-ar fi fost ocupată fără sprijinul diplomatic al României. Acum, nerecunoscătoare, Bulgaria s-a ridicat împotriva aliaților de ieri, în lupta comună antiotomană. Între timp, un grup de prizonieri bulgari, ajuns la Târgoviște, e primit în gară de prefectul G. Cair și apoi ospătat la restaurantul „Carol I“. Sunt îmbrăcați civil, vizitează Școala de cavalerie și circulă nestingheriți prin vechea capitală a Țării Românești.

Cu excepția foilor austro-ungare, publicațiile europene laudă peste măsură România și politica ei în Balcani. *Journal des Débats*, după ce constată mobilizarea perfectă, motivează astfel implicarea României: pentru a evita înlocuirea Turciei de odinioară cu o Bulgarie ajunsă, datorită războiului, prea puternică. Vecinii de la Sudul Dunării au taxat greșit înțelepciunea și politețea românească drept timiditate și slăbiciune, conchide foaia franceză. Același dorință de menținere a echilibrului în Peninsula este evidențiată și de cotidianul britanic *The Morning Post*.

Gabriel Hanoteaux, fost ministru de Externe al Franței, scria în *Le Figaro*, la 18 iulie 1913: „În această învâlmășeală, românii reprezintă elementul superior, cel care se mândrește a fi păstrat pe malurile Mării Negre tradițiile civilizației latine. România, intactă, cu cei 550.000 de oameni bine înarmați, cu finanțe îmbunătățite și o excelentă poziție diplomatică și strategică, e pe cale să

GEORGETA FILITTI

Mijlocul verii 1913 aduce, chiar dacă vremelnice, pacea în Balcani. România e în situația de arbitru și, intervenind cu armele în conflictul atât de încâlcit din zonă, determinat în primul rând de cererile exagerate de extindere teritorială ale Bulgariei, convoacă pacea de la București. Lăudată pe plan internațional pentru inițiativa ei, țara noastră dovedește că are o diplomatie suplă, eficientă și credibilă. Românii, implicați în război, nu pierd totuși contactul cu restul lumii, unde noutățile se țin lanț.

Conflictul balcanic, declarat inițial ca mișcare de eliberare a popoarelor creștine de sub dominația otomană, degenerase acum într-un război de uzură, stârnit de Bulgaria, contra grecilor, sârbilor, albanezilor și muntenegrenilor. Intervenția României s-a impus atât pentru refacerea echilibrului politic în zonă, cât și pentru definirea frontierei dobrogene cu Bulgaria. Astfel, țara trăiește sub stihia războiului, 550.000 de oameni fiind mobilizați. Dar implicarea a fost generală, de la deputații care renunță la indemnizațiile cuvenite pe timpul vacanței, până la miile de

anonimi care și-au adus obolul pe listele de subscripție deschise în toată țara.

După retragerea lui Kalinkof, ministrul Bulgariei la București, și a omologului său român la Sofia, Dimitrie Ghica, starea de război devine o realitate. Imediat se iau măsuri de protejare a celor mobilizați: membrii familiilor lor nu puteau fi concediați sau executați silit pentru datorii. Imobile nefolosite, spitale, școli, cantine sunt destinate temporar pentru adăpostirea persoanelor afectate de război.

1913

Palatul Sturdza, sediul
Ministerului Afacerilor Străine...

... și participanții la Conferința de Pace
de la București

(un milion și jumătate). Trasarea frontierelor bulgărești creează cele mai mari dificultăți. Armatele țarului Ferdinand smulseseră de la otomani ieșirea la Marea Egee, dar între timp aceștia o recuceriseră. Cine avea să ia Cavala, cu plantațiile ei de tutun? În Cadrilater (Balci), românii fac săpături arheologice și degajă vase și monete dintr-o cetate romană. Reprezentantul Statelor Unite la conferință cere respectarea drepturilor civile și religioase ale locuitorilor din teritoriile anexate. I se răspunde că această prevedere exista în toate Constituțiile statelor balcanice. Mai rămânea să fie respectată. Invocarea lor, ca și rațiuni economice vor face ca înțelegerea să întârzie și luptele să fie reluate în lunile următoare. Pe moment, la sfârșitul lunii iulie 1913, *Morning Post* conchidea pertinent: Carol I, Nestorul suveranilor, și guvernul său au obținut rezultate notabile. Turcia va abandona Adrianopolul în favoarea Bulgariei. Aceasta, în dorința de a-și spori teritoriul, a ajuns în conflict cu foștii aliați. Dacă vrea să prospere în viitor, trebuie să găsească un *modus vivendi* cu aceștia. Ziarul englez mai observa că în 1878, prin tratatul de la Berlin, marile puteri au împărțit Macedonia între Bulgaria, Grecia și Serbia, ceea ce a dus la anarhie. Apoi englezii au împiedicat unirea Greciei cu Creta cerută de geografia și istoria locului. Se poate spune că jumătate dintre tulburările Balcanilor vin doar din intervenția marilor puteri, „egoiste și neinformate”. Peste numai un an, în iulie 1914, această predicție se va materializa în izbucnirea Primului Război Mondial, folosind ca pretext atentatul de la Sarajevo.

Până atunci, Bucureștiul e în sărbătoare. Banchetele se țin lanț. Delegații vizitează Sinaia, ajung la Predeal, unde sunt filmați și fac haz de gluma care circula printre diplomați, în legătură cu inaugurarea Palatului Păcii de la Haga: ce așteaptă de nu-l inaugurează? Pacea! La București, mai practici, C. Mille, J. Pelissier și Al. Florescu pun, în ultima zi a lunii, bazele Ligii balcano-române.

Românii își împart atenția între teatrul de război de la sud de Dunăre și grija propriilor familii, din care sunt recrutați cei plecați pe front. Dar îndreaptă ochii și spre lucrurile neobișnuite ce le vin din lumea întreagă. Astfel, braconierii francezi au inventat un praf de strănutat pentru iepuri, ca să-și trădeze prezența. Cele șapte minuni ale lumii moderne sunt socotite a fi: radiotelegrafia, telefonul, avionul, radiumul, antitoxinele, analiza spectrală și razele X. Academia franceză de Științe instituie Premiul Guzman pentru astronomul care va pune Pământul în legătură cu altă planetă decât Marte. Fără să prevadă ce implicații va avea, savanții vorbesc de „vârsta de aur a alimentației”, fixând-o la anul 2000; atunci avea să se ajungă la „alimentul chimic ideal”. La fel de îndepărtată le părea strămoșilor noștri „bucătăria futuristă”, discutabilă poate ca gust, dar foarte consumată de lumea acestui an 2000, dornică să fie la modă: omletă cu scoici; friptură de vișel cu absint; vită cu sos de chimen; rondele de banane prăjite în cașcaval; heringi cu jeleu de căpșuni; sardele coapte în camembert... ■

Bastionul Croitorilor din Cluj...

... și Slimnic,
cu cetatea ce domină de pe deal

1913

dobândească un succes ușor. Dacă proiectele ei se realizează fără piedici, va deveni, în scurt timp, elementul dominant și pacificator al Balcanilor“.

Maurice Waleffe scrie, la rândul-i, exaltat, în *Paris Midi*, articolul *Strigăt frățesc de dragoste*: „România, grațioasă și înflăcărată, care ne-a dat-o pe contesa de Noailles, pe Carmen Sylva, Elena Văcărescu și Nuovina [Margareta Iamandi-Nuovina, cântăreață de operă], România savantă care primește de la noi doctori și ne oferă trageidieni! O! Franță a Orientului, surioară căsătorită cu un principe german, primejdia rusească ți-a zăpăcit puțin mințile..., rupe giulgiul drapel austro-ungar, acest lînțoliu sub care 3,5 milioane de români din Transilvania dorm somnul morții... Ce frumos e sângele latin spălat de apele înghețate ale Dunării! Dă-i, Doamne, botezul gloriei! Întemeiază, Doamne, acolo o Românie Mare, ca să fie două Franțe în Europa!“

Pe același ton e definită poziția României în toată presa franceză („România și-a atras simpatia Europei“, *Le Gaulois*; „Așezată la granița Orientului semi-barbar, moștenitoare trufașă a latinității, România n-a încetat opera de armonizare și civilizare impusă de soarta ei“, *Le Figaro*; „Latini pierduți în Orient, românii vor face legea în Balcani“, *Echo de Paris*).

Între timp, lucrurile se precipită. Bulgaria pierde teren și țarul Ferdinand face apel la bunele oficii ale regelui Carol I pentru încheierea păcii. Așa încep preliminarile la

Niș, continuate cu tratativele de la București. La 17 iulie 1913 încep lucrările conferinței, în sediul Ministerului de Externe român. Timp de cinci zile ostilitățile aveau să fie suspendate. Și încă o dată presa constată comportamentul diferit al beligeranților: bulgarii nu respectă steagul alb, fluturat de greci, semn al armistițiului, și deschid focul. La fel, împușcă parlamentari sârbi. Nici aceștia nu respectă încetarea luptelor și bombardează Vidinul. Concomitent, 150 de prizonieri otomani, făcuți de bulgari, sunt eliberați de români și repatriați cu vasul „Iasi“.

În corul general de aprecieri laudative pentru România și suveranul ei, *Budapest Hirlap* face notă discordantă: România să se retragă din Bulgaria și să renunțe la Cadrilater, pentru că mărirea ei teritorială e contrară intereselor maghiare. În fine, foaia budapestană nu înțelegea de ce a fost aleasă capitala României ca loc de desfășurare al conferinței de pace. Și presa vieneză e acră în definirea politicii românești. Ea îl acuză pe regele Carol de perfidie, căci la masa tratatelor intenționa să ceară autonomia Macedoniei.

Inceputul tratatelor de pace are efecte benefice imediate: se redeschide traficul fluvial pe Dunăre; Bursa de la București e în creștere. Dar părțile sunt departe de a se putea pune de acord. Care erau acestea? România (cu o populație de șapte milioane de locuitori), Bulgaria (cinci milioane), Grecia (patru milioane și jumătate), Serbia (patru milioane), Muntenegru (o jumătate de milion), Albania (un milion opt sute de mii), Turcia europeană

tatăl se hotărâște să devină combatant în Războiul Rece. Intră în contact cu Ambasada Statelor Unite din Paris și istorisește povestea sa de persecutat de comuniști din România, arată și cicatricile de pe spate (cele mai multe provenite de la operația de plămâni), afirmând

că sunt urmări ale schingiurilor suferite în închisorile din România. Oficialii americani de la Paris îl pun să-și scrie povestea și îl duc și la Washington. Arată și în fața congresmenilor americani cicatricile schingiurilor comuniste. Succesul este total. Wurmbrand cere congresmenilor să nu mai aprobe niciun fel de facilități României comuniste (clauza națiunii celei mai favorizate). Face turnee prin toate statele și marile orașe ale S.U.A., unde ține conferințe și expuneri, își arată cicatricile, fără să pomenească ceva despre anii tinereții.

Ecoul acțiunilor lui Wurmbrand ajunge și la București. Cine este acest om? Cum și cine i-a permis să plece din țară? În ce împrejurări? Un compartiment al Direcției de Informații Externe a primit ordinul să cerceteze și să dea răspuns la toate aceste întrebări. Se caută în arhive,

Familia pastorului

dosare vechi de procese, unele nu se găsesc și se bănuiește că sunt la arhiva Comisiei de control a partidului. Se strâng multe documente, dosarul primește nume de cod „Ashaver” (evreul rătăcitor), luat dintr-un text eminescian. Până la urmă misterul este

descoperit.

În primele luni ale anului 1965, la Ministerul Învățământului din București apar câteva reclamații ale unor candidați care, pentru câteva sutimi, căzuseră la examenul de admitere. Aceștia reclamă că locurile lor sunt ocupate de alții, care au cereri de plecare din țară. Ministerul verifică reclamațiile și se descoperă că dintre cei admiși, numai în București sunt vreo 40 de studenți care au cereri de plecare. Este informat premierul I.Gh. Maurer, care dă dispoziție să li se permită să plece nu numai

celor admiși la facultate, ci tuturor celor care au cereri, inclusiv rudelor lor care vor să meargă cu ei, și să se admită alți studenți în locul lor. Între cei care au primit aprobare atunci s-a numărat și Mihai Wurmbrand, împreună cu familia. ■

Richard Wurmbrand cu regele Mihai și regina Ana

UN PERSONAJ CONTROVERSAT RICHARD WURMBRAND

GRIGORE ALDESCU-ALDEA

S-a născut în 1909, la București, într-o familie de evrei. Are în tinerețe simpatii pentru mișcarea comunistă. Pleacă la Moscova, unde rămâne între 1927-1931, perioadă în care urmează cursurile unei școli politice. Intră în contact cu NKVD și este retrimis ilegal în România.

In timpul anchetelor din primăvara lui 1933, Siguranța îl descoperă, îl arestează și anchetează, îi propune colaborarea, el acceptă și astfel devine agent. Este condamnat de formă la zece ani în procesul ceferiștilor. Este lăsat să evadeze și trimis la Timișoara. Intră în contact cu organizația comunistă, primește unele sarcini și în doi ani reușește să-i identifice pe principalii capi ai diverselor sectoare ale organizației, vreo 45 de persoane, pe care Siguranța le arestează și le trimite în judecată, primind diferite condamnări. Este și el arestat de formă, dar e făcut scăpat. Peste un an, cei închiși la Timișoara află cine i-a vândut Siguranței și iau măsuri pentru a-l înlătura din partid. R. Wurmbbrand este nevoit să dispară. Se îmbolnăvește de TBC, destul de grav, și prin 1937 este operat de plămâni.

Din considerente numai de el știute, renunță la cultul mozaic și aderă la biserica evanghelică suedeză, punându-se și sub protecția Legației Suediei din București. Înființează prin 1939, la Galați, un grup al cultului evanghelic, iar el devine pastor al bisericii evanghelice suedeze din Galați.

Sporadic mai este contactat și de Siguranță, interesată de informații privind activitatea Legației Suediei în România.

În anii 1946-1947, după venirea la putere a foștilor lui tovarăși, unii își aduc aminte de el și încep să-l caute. Este descoperit, pe la sfârșitul anului 1947-începutul anului 1948. Primește opt ani de închisoare.

În 1956 era liber, dar peste doi ani îl întâlnește unul dintre foștii tovarăși de la organizația din Banat, care-l denunță. Se găsesc toate documentele procesului de la Timișoara, care arată rolul jucat de R. Wurmbbrand în căderea organizației. Nu mai scapă așa ușor. Primește 20 de ani de muncă silnică, fiind considerat „trădător al clasei muncitoare”. Este eliberat în 1964, odată cu toți deținuții politici. Aflat fără niciun sprijin, face cerere să plece din țară împreună cu soția și fiul, Mihai, care absolvise o unitate de învățământ superior din București.

In vara anului 1965, R. Wurmbbrand, soția, Sabina, și fiul, Mihai, ajung la Paris. Nu dispuneau de mijloace materiale. Mihai reușește să se înscrie la Universitate, iar

Exclusivitate

Originea capitalei Finlandei și sensul blazonului său, împodobit cu un vapor, se leagă de implantarea de coloniști veniți din provincia suedeză Helsingland, în logica politicii de populare întreprinse sistematic de Suedia, în secolul al XIII-lea, pentru a-și asigura dominația asupra populațiilor de pe teritoriul ce mărginea ruta estică. Prin această metodă, Birger Jarl (aproximativ 1200-1266), unul dintre autorii expansiunii suedeze spre est, a transformat Suedia într-un stat solid, cu epicentrul la Stockholm.

Panoramă din turnul Bisericii „Sf. Nicolae” (litografie din 1843)

HELSINKI, FIUL BALTICII

MATTI KLINGE, LAURA KOLBE (Helsinki)

La origini, numele de Helsinki desemna o biserică rurală fondată în mijlocul unor bogate pământuri arabile, întinse cam la 20 km nord de centrul actualului Helsinki. Biserica se afla pe marginea unui curs de apă, Vantaa (Vanda), ce izvorăște la Häme (Tavastie) și se varsă în Golful Finic. Regiunea este astăzi situată în perimetrul orașului Vantaa și este parțial ocupată de aeroportul internațional Helsinki-Vantaa. La ieșirea din aeroport, călătorii ce se îndreaptă spre centrul orașului pot vedea biserica în granit a parohiei, construită în secolele al XIV-lea sau al XV-lea. Ca zeci de alte edificii religioase de pe litoralul meridional, această biserică stă mărturie pentru apartenența pre-

cocă a Finlandei la sfera culturală creștină a Europei.

Întemeiat prin voința regelui

Istoria regiunii baltice a suferit o radicală schimbare de direcție în anii 1520. Reforma lui Luther și dezvoltarea statelor monarhice au pulverizat uniunea între Danemarca și Suedia, realizată în 1397. Suedia, care se întindea pe teritoriul ocupat azi de Finlanda, a devenit un regat aparte, pe care Gustav I Vasa (1523-1560) s-a străduit să-l transforme într-un stat centralizat modern. Pentru a-și întări autoritatea, regele a confiscat bunurile Bisericii, sprijinindu-se pe noua doctrină lutherană.

Regele Gustav I voia să fondeze o mare așezare negustorească pe ruta estului, care să rivalizeze cu bogatul oraș hanseatic Tallinn. Istoria orașului Helsinki se presupune a fi început la 12 iunie 1550, data unei ordonanțe prin care regele porunca burghezilor din Porvoo, Tammi-saari, Rauma și Ulvila (Pori) să vină să se stabilească în noul oraș și să construiască pe malul Vantaa, în parohia rurală Helsinki. În anul precedent, se pusese deja problema deplasării orașului Turku și a fortificării Viipuri, constrângându-i pe negustori să se stabilească acolo. Dar poziția viitorului Helsinki s-a dovedit preferabilă ambițiosului obiectiv regal de a crea o mare așezare comercială între Est și

CAPTOR

17

1586. Maria Stuart, regina Scoției, înțemnițată de suverana Angliei, îi trimite o scrisoare de răspuns tânărului nobil englez Anthony Babington, aflat în fruntea unor catolici zeloși, cu care a conceput un plan pentru eliberarea ei din temniță și asasinarea Elisabetei I, printr-o revoltă generală a catolicilor, susținută din afară. În scrisoare Maria își dă acordul și cere să fie eliberată înainte de uciderea Elisabetei, pentru a preveni o agresiune a paznicilor asupra ei, la aflarea veștii. Scrisoarea este interceptată de spionii reginei, descifrată și reprezintă o probă concludentă pentru a o condamna pe Maria. Dacă până atunci Elisabeta mai șovăia cu privire la soarta prizonierei, acum se hotărăște. La 8 februarie 1587 Maria Stuart este decapitată.

18

1858. La cinci săptămâni de la a doua expediție ratată, dar și cu experiența câștigată din eșecuri, vapoarele antreprenorului american Cyrus W. Field, de la *Telegraph Construction and Maintenance Company* (Compania pentru construirea și întreținerea telegrafului), ridică din nou ancora la Queenstown, pentru călătoria în Oceanul Atlantic, cu un imens cablu la bord, care să lege între ele Europa și America. Este un fel de odgon masiv, care nu trebuie să se rupă, trebuie să fie elastic, precis construit, încât să poată purta și cea mai slabă undă electrică pe o distanță de 2.000 de mile. Orice ruptură sau inegalitate a imensei corzi poate compromite transmisia între cele două continente, drum care altfel durează 14 zile. Zece zile mai târziu, exact cum a fost stabilit, două vapoare, „Agamemnon”, pornit din America, și „Niagara”, de pe coasta engleză, se așază în mijlocul oceanului pupă contra pupă și capetele cablului sunt îmbinate între ele. Odgonul de fier și aramă se scufundă între cele două vapoare, în adâncuri, până la fundul oceanului. Apoi vaporul englez pornește spre Anglia, cel american spre America. Dar cablul, o dată pus, „călătoria tinerei Americi cu Lumea Veche” este înfăptuită. Cyrus W. Field devine un fel de nou Columb.

20

1923. Mexicanul Pancho Villa, de 40 de ani, un revoluționar dur, care își împușca oamenii dacă se îmbătau sau jefuiau, prieten al săracilor, se pregătește să-și viziteze avocatul din Hidalgo del Parral, care urma să-i scrie un nou testament. Se deplasează cu mașina personală și, ca de obicei, este însoțit de o gardă de corp înarmată. În timp ce automobilul rulează pe șosea, ucigași angajați de președintele mexican Alvaro Obregon îl atacă și îlucid pe Villa cu 47 de gloanțe. Catafalcul cu trupul neînsuflețit este expus câteva zile în holul hotelului din Hidalgo del Parral, dar mexicanilor nu le vine să creadă că eroul lor nu mai trăiește. Circulă multă vreme după aceea ilustrate cu fotografia lui.

29

1714. Ludovic al XIV-lea emite un edict regal, prin care stabilește intrarea în Parlament (sub Vechiul Regim cel mai înalt for al justiției) a celor doi băieți ai lui făcuți cu doamna de Montespan. Suveranul, care îi iubește pe cei doi fii nelegitimi mai mult decât pe cel legitim, îi copleșește cu titluri și demnități. Unul dintre ei devine la patru ani colonel, iar la 12 guvernator al Languedocului; celălalt, contele de Toulouse, ajunge și el guvernator la 14 ani. De la cinci ani este amiral al Franței. La ranguri nobiliare băieții stau mai prost, ceea ce se rezolvă prin intrarea lor în Parlament, moment în care obțin rangul de prinți de sânge. Or, prinții de sânge se bucură de privilegii importante (când se face apelul, președintele nu le rostește numele, ci doar se uită la ei, când li se adresează își scoate toca etc.), între care... acela că pentru a-și ocupa locul, pot traversa sala prin mijloc, nu prin părțile laterale, pe lângă pereți.

31

1778. Regina Maria Antoaneta, însărcinată, are marea încântare să-și anunțe soțul, pe Ludovic al XVI-lea, că la ora 10.30 seara a simțit primele mișcări ale copilului. „De atunci se mișcă deseori și aceasta îmi face mare bucurie”, îi spune ea. La 18 decembrie, în prezența tuturor nobililor de la Curte, va da naștere unei fete, primul lor copil.

următor, a invadat Ostrobotnia, în vreme ce flota sa repurta prima mare victorie navală în largul peninsulei Hankoniemi, la intrarea în Golful Finic. Rușii au ocupat Finlanda până la pacea semnată în 1721 la Uusikaupunki (Nystad), în urma căreia au cedat din nou țara Suediei, cu excepția Kareliei. În timpul războiului, rușii deschiseseră un șantier de reparații navale în insulele alese ulterior pentru construirea fortăreței Sveaborg (Suomenlinna).

Helsinki a fost reconstruit, iar a treia sa biserică, de lemn, a luat numele reginei Ulrike-Eleonore, sora mai mică a lui Carol al XII-lea și moștenitoarea tronului Suediei, la moartea acestuia. Denumirea Ulrike (Ulla), purtată de un cartier și de mai multe străzi din Helsinki, trimite la un mult râvnit proiect de fortăreață, Ulrikasborg (Ullanlinna), dar războaiele, ce au pus la grele încercări Helsinki și regatul, nu au permis punerea în practică a proiectului.

Universitatea față în față cu Senatul

Conducerea Comitetului de reconstrucție a orașului Helsinki a fost încredințată lui J.A. Ehrenström, personaj care călătorise mult în Rusia și în Europa și era favoritul lui Gustav al III-lea (1771-1792). El și-a asigurat sprijinul conțelului G.M. Armfelt – și el un ex-favorit al lui Gustav al III-lea, devenit între timp consilier apropiat al țarului Alexandru I. Acesta s-a interesat personal de problemele de urbanism și de arhitectură.

Regele suedez
Gustav al II-lea Adolf

Fratele și succesorul său la tron, Nicolae I (din 1825), a luat parte personal la planificarea ridicării edificiilor de prestigiu din Helsinki. Comitetul de reconstrucție a orașului a apelat în 1816 la arhitectul berlinez Carl Ludwig Engel, care lucrase și la Tallinn, și la Sankt Petersburg.

Engel a planificat un oraș administrativ complet nou, care urma să se îmbogățească repede cu o dimensiune universitară. Tot el a proiectat biserici și mici conace pentru nobili, ceea ce a remodelat peisajul urbanistic finlandez. „Cele mai frumoase visuri îmi par realizate – mărturisea

arhitectul într-o scrisoare; am avut la dispoziție o hartă albă, pentru a-mi exercita și folosi talentul, ceea ce nu multor arhitecți le este dat, ca să nu mai vorbim că rari sunt cei ce au șansa să li se încredințeze construcția unor orașe întregi“.

Engel a proiectat mai întâi două mari cazărmi – ocupate astăzi de Statul Major – și Ministerul Afacerilor Străine. Au urmat Palatul Guvernatorului general și marea clădire a Senatului imperial, mica biserică ortodoxă și biserica luterană. Un incendiu care a părjolit Turku în 1827 a servit drept pretext pentru a transfera la Helsinki bătrâna Universitate, scăpată de flăcări. Astfel, marea piață din Helsinki (*Magazin istoric*, nr. 6/2009) deja impresionantă, a căpătat pe flancul ei vestic Universitatea, cu un edificiu la fel de maiestuos ca al Senatului, situat în față. Helsinki avea acum și o dimensiune universitară, științifică, pe lângă cele de oraș de garnizoană și administrativ.

Administrația centrală și instrucția funcționarilor au fost, așadar, concentrate în oraș, devenit focarul intelectual al întregii țări. În 1831, Engel scria unei prietene: „Nu-ți poți imagina cât a câștigat Helsinki în frumusețe“, și asta în timp ce Universitatea era încă șantier și Engel lucra la planurile Bibliotecii, „care nu suportă comparație cu nicio altă bibliotecă de universitate“.

În 1840, când Universitatea și-a celebrat cu mare pompă bicentenarul, Piața Senatului era practic terminată și fuseseră create

Universitatea, fotografie din anii 1860
de Carl Adolf Hardh

Vest, care să fluidizeze schimburile între Rusia și Marea Nordului, tranzitând Tallinnul și alte porturi baltice. Ea ar fi fost, în același timp, un nod obligatoriu și pentru schimburile făcute cu interiorul țării. Regele a avut, așadar, îndrăzneala să poruncească burghezilor să se stabilească la sute de kilometri de domiciliul lor, pentru a asigura noului oraș o bază economică solidă.

În secolul al XVI-lea, Helsinki a devenit în principal un oraș comercial, ce putea să se fălească cu prezența câtorva bogați negustori olandezi, dar statul nu i-a mai creat un regim preferențial. Comerțul cu Rusia a avut de suferit de pe urma lungii perioade de ostilități, iar când pacea a fost recucerită, prin Tratatul de la Stolbovo (1617), traseul frontierei se deplasase sensibil spre est. Suedia avea în sfârșit propriul ei oraș, Nyen (Nevanlinna), pe malurile Nevei. Novgorodul își pierduse înțâietatea în favoarea Moscovei, iar ruta comercială juca deja un rol mai puțin important.

Istoria orașului păstrează în memoria sa Dieta provinciilor, ținută în 1616. Tânărul rege suedez Gustav al II-lea Adolf, nepotul lui Gustav I, a lansat acolo un apel vibrant către reprezentanții celor patru ordine sociale din partea orientală (Finlanda) a regatului său, aflat atunci în război contra Rusiei și Poloniei. Ramura cea mai veche și legitimă a casei regale Vasa, care domnea în Polonia, avea de mult partizanii săi în Finlanda. Grație cancelarului Axel Oxenskierna și altora, Gustav

Statuia lui Birger Jarl, unul dintre autorii expansiunii suedeze spre est

Adolf a reușit să convingă Dieta provincială, care a aprobat cererea sa pentru impozite de război și a denunțat propaganda orchestrată de Sigismund, regele Poloniei și regele destituit al Suediei.

Pus la grele încercări

Suedia întărindu-și poziția față de Danemarca și Rusia, grație unor tratate de pace avantajoase, centrul operațiilor militare s-a deplasat către teritoriile baltice. Polonia a cedat Suediei Livonia (sudul Estoniei și nordul Letoniei de azi), după care

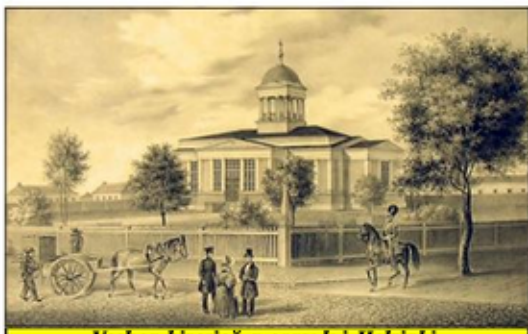
Suedia s-a întors către Germania. Participarea regelui Suediei în fruntea trupelor sale, la Războiul de 30 de ani, a făcut din regatul său o mare putere europeană.

Au urmat reforme structurale și culturale. În 1640, la Turku, a fost creată actuala Universitate de la Helsinki. Reformele vizau și ridicarea Stockholmului la statutul de capitală a regatului, dar și modernizarea altor orașe. Schimbarea a afectat vizibil și durabil orașul Helsinki. Stabilit la gurile Vantaa, el și-a schimbat locul în 1640, pentru a se apropia de o serie de insule mai îndepărtate de coastă și de ruta din lungul Golfului Finic. Spațiul ales, Vironniemi (Esnässkatan), fusese frecventat de negustorii și pescarii estonieni.

Universitatea Finlandei și Helsinki celebrează până azi pe regina Christina (*Magazin istoric*, nr. 11/1998; 11/1999) ca fondatoare a lor. Această fiică moștenitoare a lui Gustav al II-lea Adolf, pe atunci copil, a fost glorificată ca o adevărată Minervă a Nordului.

Apropierea de insulele mai îndepărtate a făcut ca orașul Helsinki să fie mai expus din punct de vedere militar. În 1713 a fost incendiat în timpul Marelui Război Nordic, izbucnit în 1700 între Suedia și o Rusie tot mai puternică. La Poltava, în 1709, Rusia a câștigat o victorie terestră decisivă asupra suedezilor.

Victoriile terestre și navale ale Rusiei au afectat Finlanda și toată zona baltică. În 1710 Rusia a cucerit Karelia (cu Viipuri) și Livonia. În 1713 a ocupat tot sudul Finlandei, cu orașul Turku. În anul

Vechea biserică a orașului Helsinki, ridicată în 1826 (litografie din 1838)

Sediul MI 5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI 6

● Bugetul MI6, cât costurile pentru întreținerea unui distrugător ● Consulul general se opune instalării unui post de radio fără fir ● Șeful stației din Olanda își trage un glonț în cap ● Obsesia bolșevică ● Un raid prost organizat și niște miniștri prea guralivi ● Discuție prin ușa deschisă ● Anunț la mica publicitate: căutăm trădători ● Fără proces, dar se desființează unitatea ● București, centru al acțiunilor de spionaj pe teritoriul U.R.S.S. ● Cu Moruzov, contra lui Moruzov ● Sindromul „nu pot să cred“

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Există două adevăruri valabile oricând și oriunde în materie de informații, afirmă Keith Jeffrey, autorul volumului *The History of the Secret Intelligence Service, 1909-1949* (Bloomsbury, 2010, XXI+810pp.+32 pl., pe care, împreună cu cartea lui Christopher Andrew, *The Defence of the Realm. The Authorised History of MI5 – Apărarea Regatului. Istoria autorizată a MI5* –, Allen Lane, Penguin Books, 2009, XXIII+1.032 pp., le folosim în această prezentare a istoriei serviciilor secrete britanice; Magazin istoric, nr. 2-6/2013): „indiferent de circumstanțe, banii nu sunt niciodată suficienți și, de asemenea, indiferent câtă informație se furnizează, nici ea nu este suficientă“.

Dacă cei de la MI5, am văzut în numărul trecut, își comparau bugetul cu suma alocată pentru cinci tancuri, la MI6, unde șef era un ofițer de marină, bugetul era echivalat, în octombrie 1935, cu costurile pentru întreținerea unui distrugător în apele teritoriale ale Angliei vreme de un an.

La începutul anilor '20, MI6 dispunea de 33 de stații în străinătate, cele mai multe cu un singur ofițer. În 1938-1939 existau 34 stații, cu 69 ofițeri. Cei aflați la post se confruntau, cel mai adesea, cu aceeași ostilitate din partea șefilor de misiuni diplomatice. Aceștia doreau să aibă monopolul asupra informațiilor cu caracter politic despre țara de reședință. Mai mult, la Shanghai, în iulie 1933,

consulul general britanic s-a opus ca în sediul consulatului să fie instalat un post de radio fără fir, cu care rezidentul serviciului să poată ține legătura cu Centrala. O altă problemă cu care s-a confruntat serviciul au fost actele de corupție și furt din banii alocați pentru plata informațiilor. Cazul cel mai grav a fost, probabil, cel al șefului stației din Olanda, maiorul Ernest Dalton, un veteran al Primului

Societatea de literatură finlandeză și Societatea savantă a Finlandei. În Universitate, între anii 1830 și 1870, s-au perindat personalități ca Lönnrot, cel care a compus epopeea *Kalevala* (*Magazin istoric*, nr. 11/1997), inspirându-se din poezia populară orală, Snellman, un eminent filosof și tribun politic, Cygnaeus, fondatorul tradiției naționale în artă și educație artistică, și Topelius, autor popular de romane istorice și de povestioare, mare patriot și ziarist. Pacius, născut la Hamburg, profesor de muzică la aceeași Universitate, a pus bazele muzicii în Finlanda.

Specificul național finlandez

Senatorii, ofițerii ruși și reprezentanții *intelligenției* de la Sankt Petersburg, care își petreceau verile la Helsinki, și cercurile universitare erau garanția unei vieți sociale animate. Adesea veneau în turnee trupe de teatru, se organizau baluri și petreceri. Iată cum relatează călătorul francez X. Marmier, într-o carte apărută la Paris, în 1843, trecerea sa prin Helsinki: „Saloanele aristocrației din Helsingfors sunt la fel de elegante precum cele mai frumoase saloane ale Parisului, iar societatea care le frecventează, finlandeză de suflet, rusească de circumstanță, franceză de spirit și maniere, oferă străinului un ciudat amestec de idei, speranțe noi și limbi diverse. În aceeași seară, auzi povestite istorioare populare de pe

Carl Ludwig Engel, arhitectul berlinez

malurile Torneo, anecdote de la Curtea imperială și ultimele noutăți din Franța; sunt lăudate pe rând un cânt al dl de Lamartine, o baladă naivă finlandeză, versurile suedeze ale lui Tegner sau elegiile rusești ale contesei Rostopșin. Un ofițer sosit dintr-o garnizoană îndepărtată îți va vorbi despre peisajele Siberiei sau despre populațiile sălbatice ale Caucazului; o doamnă îți va povesti călătoria pe care a făcut-o recent în Italia; o alta îți va descrie cu entuziasm malurile Nevei și tot acest amestec, de fapte, analize, povestiri cosmopolite, este de-a dreptul încântător. Nu cunosc decât o singură chestiune ce poate fi abordată cu greu în toate

aceste cozerii, atât de vii și diverse: chestiunea politică, și asta fie pentru că frumoasele doamne ale Helsingforsului nu sunt preocupate să-și aventureze grațiile spiritului pe meleaguri bolovănoase, acolo unde cele ale Parisului zburdă într-un picior, chiar dacă se tem de urechea poliției și a cenzurii.”

Această viață aristocratică se va anima în anii 1840 cu o dezbatere politică națională, alimentată de studenți și de tânăra *intelligenția*, influențată de evoluțiile sociale și ideologice din Europa. Interpretii de opinie erau adesea confrunțați cu dilema de a se solidariza cu aspirațiile revoluționare și de libertate ale continentului sau de a-și reafirma fidelitatea față de țară. Ei știau, de fapt, că succesul Finlandei și păstrarea particularităților ei în cadrul Imperiului Rus depindeau de totală încredere inspirată de locuitorii ei Sankt Petersburgului. Indiscutabil că Rusia anexase Finlanda pentru a-și asigura protecția propriei sale capitale. În aceste condiții, ea nu ar fi putut tolera, „la porțile Sankt Petersburgului”, nici cele mai mărunte veleități revoluționare. Nici nu putea fi vorba ca Finlanda să imite rebela Polonie.

Pentru a depăși această dilemă, finlandezii au conferit fidelității lor un conținut național specific. În schimbul loialității sale din exterior, Finlanda și-a putut construi treptat identitatea națională.

În românește de
Florentina
DOLGHIN

Deschiderea Dietei în 1863, în prezența țarului Alexandru al II-lea (cromolitografie)

gație; ar fi bucuros să primească informații și detalii de la oricine a fost vreodată asociat cu vreun departament al serviciilor secrete sau operațiune a lor. Scrieți în primă instanță la cutia poștală 573, *Daily Herald*“. MI5 a răspuns solicitării și i s-a stabilit o întâlnire agentului respectiv, la care nu s-a prezentat nimeni. Contrafilajul efectuat a relevat faptul că agentul trimis la întâlnire a fost urmărit de un personaj, identificat ulterior drept Walter Dale, fost ofițer de poliție, care lucra pentru rețeaua sovietică creată de William Norman Ewer, redactorul de politică externă al ziarului *Daily Herald*. Agentul MI5 a fost contactat a doua zi, i s-a fixat o nouă întâlnire, la care Ewer s-a prezentat de data asta. L-a informat că mișcarea sindicală laburistă dorea să cunoască maniera în care autoritățile se infiltrau în rândurile sale și să își creeze un serviciu propriu de securitate. Drept urmare, MI5 a obținut mandat să intercepteze corespondența trimisă către căsuța poștală 573.

Treptat, au fost identificate legăturile lui Ewer cu ARCOS și cu o altă organizație, Federated Press of America (FPA), un alt paravan pentru activitățile de spionaj. Au fost interceptate pachete trimise de corespondentul lui *Daily Herald* la Paris către Ewer, ce conțineau telegrame expediate de reprezentanții francezi în diferite capitale ale lumii către Ministerul de Externe francez. În perioada următoare, MI5 și MI6 au colaborat în supravegherea acțiunilor acestei rețele, în interiorul și în afara Marii Britanii.

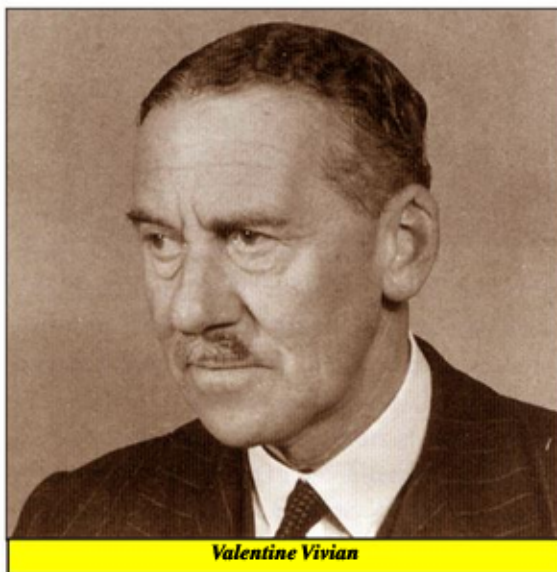
Supravegherea a scos la iveală existența unui fost angajat al FPA, aflat într-un evident conflict cu foștii săi patroni. Arthur Lakey fusese sergent în Special Branch, Scotland Yard, dat afară după greva poliștilor din 1919. El le-a confirmat că existau scurgeri de infor-

mații de la Foreign Office și de la Scotland Yard. Supravegherea lui Dale a condus la descoperirea celor două surse din Scotland Yard: inspectorul Hubertus van Ginhoven și sergentul Charles Jane. Jurnalul lui Dale a relevat faptul că se exercitase o supraveghere continuă asupra ofițerilor serviciilor secrete britanice, a sediilor, a mașinilor folosite, cât și asupra familiilor lor. O agentă a lui Ewer o abordase pe o secretară care lucra la sediul MI6 și încercase să o convingă să lucreze pentru „serviciul de informații american“. Secretara raportase că fusese abordată, dar ascunsese multe detalii care ar fi putut duce la identificarea persoanei respective.

Conform obiceiului britanic, nu a urmat niciun fel de proces. Ewer a plecat în străinătate, cei doi poliști au fost dați afară, iar unitatea din Scotland Yard creată după Primul Război Mondial pentru a se ocupa de subversiunea comunistă a fost desființată. MI5 a preluat toate competențele acestora și câțiva membri. De acum, MI5 începe să fie cunoscut drept Secret Service. Statutul său rămâne, voit, ambiguu: deși nu mai este subordonat Ministerului Apărării,

păstrează denumirea de MI5. Nici chiar cei din Directoratul Informațiilor Militare nu erau foarte lămuriți de cine asculta acum MI5. O altă consecință a fost că a preluat și agentura internă creată de MI6, după un conflict destul de serios, în cursul căruia li s-a reamintit celor din urmă că nu au niciun fel de competențe pe teritoriul britanic.

In perioada interbelică, unul dintre centrele importante din care MI6 a acționat contra sovieticilor a fost București. Din decembrie 1922, șeful stației de aici a fost Harold Gibson, sosit drept corespondent al ziarului *Morning Post*. Din 1924 i s-a alăturat fratele

Valentine Vivian

Război Mondial. Bolnav și el și soția, a utilizat banii serviciului pentru a-și acoperi cheltuielile tot mai mari. A încercat să recupereze banii la jocul de cărți, fără succes. Până la urmă și-a tras un glonț în cap. Ofițerilor abia veniți la post li se arăta gaura din peretele dormitorului său făcută de glonț.

Abia se stinseseră ecourile cazului Zinoviev (*Magazin istoric*, nr. 6/ 2013) și cele două servicii de informații sunt implicate în alt scandal cu U.R.S.S. La 31 martie 1927, MI6 trimite șefului MI5, Vernon Kell, informația obținută de la un fost angajat al ARCOS potrivit căreia sovieticii obținuseră o copie după un manual de coduri de la baza militară de la Aldershot. ARCOS era o societate sovietică ce își propunea să promoveze cooperarea economică dintre cele două țări și, în același timp, un paravan pentru operațiunile secrete ale sovieticilor în Anglia. La 11 mai, Kell reușește să obțină aprobarea pentru o percheziție la sediul ARCOS. Aflat sub o puternică presiune din partea cercurilor conservatoare pentru ruperea relațiilor cu U.R.S.S., prim-ministrul Stanley Baldwin a considerat că acțiunea putea să îi ofere argumentele necesare.

Dar operațiunea a fost prost condusă și executată; nu s-au obținut niciun fel de probe care să dovedească implicarea sovieticilor în operațiuni subversive pe teritoriul britanic.

La 23 mai, guvernul a luat în discuție relațiile cu U.R.S.S. Lipsit de argumentele pe care le aștepta în urma raidului, Cabinetul a decis să folosească, în dezbaterile parlamentare începută a doua zi, datele oferite de descifrarea telegramelor secrete sovietice. Ceea ce a făcut

din plin la 24 și 26 mai. În cea de a doua zi, un ofițer al MI6, Valentine Vivian, s-a aflat în cabinetul secretarului de Stat de la Foreign Office Austen Chamberlain, furnizându-i informațiile de care avea nevoie pentru a răspunde interpelărilor opoziției. Era o situație cu totul diferită de cea din momentul „crizei Zinoviev”. Atunci, premierul Ramsay MacDonald, după ce se decisese cu greu să aibă o discuție cu maiorul Malcolm Woolcombe, șeful secției politice din MI6, îl plasase pe acesta într-un birou alăturat și pe sub-

secretarul permanent de la Foreign Office în ușă, pentru a media discuția dintre ei. Premierul nu dorea să aibă niciun fel de legătură cu serviciile secrete.

Indiscrețiile grave i-au determinat pe sovietici să schimbe complet sistemul de cifrare și britanicii nu au mai avut acces la telegramele secrete ale Moscovei până după Al Doilea Război Mondial. Pe de altă parte, guvernul nu a reușit să convingă opinia publică despre implicarea

sovieticilor în acțiuni de spionaj, dar a hotărât totuși să rupă relațiile diplomatice cu U.R.S.S. Singurul aspect pozitiv a fost acela că MI5 și MI6 au decis, pe toată durata acestei acțiuni, să nu își informeze colegii din Secțiunea Specială a Scotland Yard. Și cu bun temei, căci sovieticii reușiseră să penetreze respectivul serviciu.

Cu trei ani înainte, MI5 începuse o acțiune – trecută în plan secund de evenimentele din 1927 – ce avea să ducă la descoperirea unei importante rețele de spionaj sovietice în Marea Britanie. Totul a început cu un anunț publicat în *Daily Herald*: „Serviciul Secret – grup laburist desfășoară o investi-

Amiralul Sir Hugh Sinclair, șeful MI6, la bordul unui transatlantic, Crăciunul anului 1936

REVOLTELE STUDENTILOR BRAȘOVENI

GEORGE DAMIAN

Gimnaziul „Honterus” de la Brașov funcționează fără întrerupere din anul 1543, când a fost înființat prin Constitutio Scholae Coronensis, alcătuită de umanistul Johannes Honterus, cel care a introdus Reforma în orașul Brașov. Tinerii care frecventau cursurile acestui gimnaziu erau denumiți studenți în cronicile contemporane, deși studiile universitare și le încheiau de obicei la Universitatea din orașul german Halle.

În anul 1745, cronicarul brașovean Joseph Teutsch nota cu mândrie că începând din 1544 gimnaziul brașovean fusese frecventat în cei 200 de ani de existență de 3.000 de studenți. Aceștia aveau o organizație proprie, stabilită încă de la înființarea gimnaziului, cu șefi aleși din rândurile lor și tradiții la care țineau și pentru care au stârnit mai multe rebeliuni.

Studenții brașoveni erau o prezență activă în viața orașului: în anul 1612 „au lăsat penele și cărțile pentru puști și săbii” și s-au înrolat în oastea strânsă de judele Michael Weiss pentru nefericita campanie de la Feldioara împotriva principelui Gabriel Bathory. Unii dintre studenții

care au scăpat cu viață din această bătălie au fost prinși de principele transilvan și trași în țeapă.

Tradiția petrecerilor

Pe lângă cursurile de latină, greacă și filosofie, studenții

brașoveni se ocupau de organizarea unor petreceri tradiționale. Cei din cursul superior erau de obicei flăcăi în jurul vârstei de 20 de ani, mari amatori de agape stropite din belșug cu vin. Două sărbători marceau ciclul școlar anual: în luna martie, așa-numita *Gregorifest*, iar în octombrie *Ga-*

Archie, tot sub o acoperire de ziarist. În perioada cât a activat la București, Harold a condus aproximativ 70 de agenți. Conlucrarea cu serviciul lui Mihail Moruzov (*Magazin istoric*, nr. 3-5/1996) a decurs bine, împărțind unii agenți și unele informații. Reușiseră să ajungă până la Irkutsk, în Asia Centrală. Informațiile furnizate erau apreciate în Centrala de la Londra ca fiind foarte corecte.

După plecarea lui Harold la Riga, în martie 1931, lui Archie i s-a alăturat maiorul Montagu Chidson. Cei doi au creat noi rețele de agenți, bazându-se mai ales pe naționaliștii ucraineni.

Archie avea să pretindă mai apoi că informațiile obținute se datorau în exclusivitate rețelelor lor, fără vreo contribuție a serviciilor secrete române. O afirmație apreciată la Londra, unde exista temerea că vor depinde exclusiv, la fel ca în Țările Baltice, de ceea ce furnizau serviciile locale de informații.

Afacerea Flemmer avea să schimbe radical situația. În octombrie 1935, Mihail Moruzov l-a informat pe Chidson că îi arestase pe frații Mihail și Alexandru Flemmer, care lucraseră și pentru români, și pentru un agent al lui Harold Gibson, după ce descoperise că erau agenți OGPU. Vroia să îi elimine, fără proces, temându-se că ar fi putut ieși la iveală colaborarea cu englezii. Chidson a fost de acord. După interogarea celor doi frați și a fostului agent al lui Gibson, Moruzov a stabilit că cel din urmă nu trădase, dar că sovieticii pătrunseseră adânc în rețelele românești și britanice. Chidson, care a avut și el posibilitatea să îi interogheze pe frații Flemmer, nu era atât de îngrijorat și considera că nu exista vreun pericol real. Între timp, Moruzov a mai arestat un fost agent al lui Gibson. Nu a putut produce dovezi clare ale

trădării lui, dar a propus eliminarea. Chidson s-a opus cu vehemență și Moruzov a fost obligat să îl elibereze. Dovada clară a dimensiunilor dezastrului a venit atunci când Chidson a trimis un agent în interiorul U.R.S.S. pentru a relua legătura cu alți doi oameni și nu a mai căpătat vreo veste despre cei trei.

La Londra era greu de acceptat faptul că informații socotite atât de valoroase le fuseseră furnizate englezilor de către sovietici, de câțiva ani. Dar operațiunile MI6 desfășurate de la București nu și-au mai revenit după afacerea Flemmer. Chidson a fost transferat la Haga, iar din august 1936 Archie Gibson a

preluat conducerea stației de la București. Eforturile lui de a reface agentura MI6 nu s-au mai bucurat de sprijinul lui Moruzov, care a înțeles rapid că nu erau dirijate contra U.R.S.S., de data asta, ci pentru a supraveghea România, care începuse procesul de

apropiere de Germania.

Afost o poveste clasică, în care s-a refuzat acceptarea ideii că o operațiune de spionaj, ce se derula cu mare succes, era, în fapt, controlată de serviciul contra căruia era dirijată. Cei doi care au condus-o Chidson la București și Stewart Menzies la Londra aveau să o mai pățească. La Haga, Chidson nu a sesizat că un agent dirijat de stația din capitala Olandei fusese recrutat de Abwehr, serviciul de informații al armatei germane, și avea să provoace mari pierderi britanicilor. Iar Menzies a fost șeful MI6 sub care a acționat cea mai mare perioadă „rețeaua de la Cambridge“, al cărui cel mai cunoscut membru a fost Kim Philby (*Magazin istoric*, nr. 8-12/1996; 1/1997).

(Va urma)

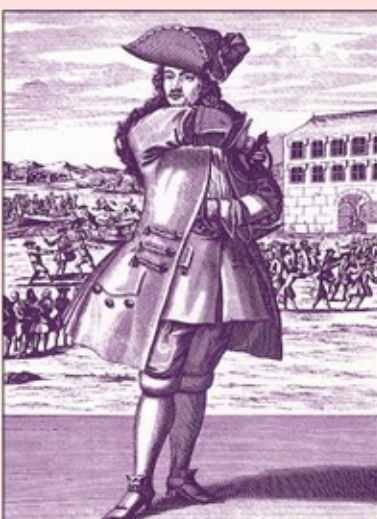

Președintele ceh Beneš (al treilea din stânga)
și Harold Gibson (în stânga lui)

multe detalii: „Această muiere poficioasă își suporta greu bărbatul, însă îi ținea foarte bine pe soldați și studenți“.

Răscoala pălăriilor

Ca în orice alt oraș protestant din Europa, și la Brașov funcționa o *Kleiderordnung*, un regulament al hainelor care stabilea ce fel de îmbrăcăminte și podoabe trebuia să poarte fiecare categorie socială. La începutul secolului al XVIII-lea, studenții brașoveni au fost atrași de moda pălăriilor cu boruri late, însă ordonanța Senatului brașovean nu le permitea să poarte astfel de pălării. În 1715 unii dintre studenții brașoveni au început să poarte mult râvnitele pălării, însă îndrăzneții au fost pedepsiți cu câteva săptămâni de închisoare. La 20 iunie 1718 rebeliunea a fost mult mai bine organizată: toți studenții și-au cumpărat pălării cu boruri late și au marșăluit prin centrul orașului. Thomas Tartler, profesor la gimnaziul brașovean, își nota amuzat în jurnalul său că și el și-a cumpărat o astfel de pălărie pentru doar doi florini. Doar că marșul de protest nu a rămas nepedepsit: capii răscoalei au fost aruncați fără milă în închisoare și de această dată. Studenții rămași în libertate au întocmit o cerere către Senatul orașului, solicitând oficial permisiunea de a purta pălării cu boruri late – iar senatorii brașoveni s-au dovedit mărinimoși și le-au acordat această favoare. Thomas Tartler remarcă faptul că dacă studenții ar fi făcut acest lucru de la bun început în loc să iasă în stradă, atunci unii

„Studentul filfizon“, caricatură a unui tânăr gata mai degrabă să pună mâna pe spadă decât pe carte

dintre ei nu ar mai fi ajuns la închisoare.

Mulți dintre absolvenții gimnaziului brașovean au jucat un rol important în istoria românilor. Unul dintre aceștia a fost Michael Merkelius, multă vreme consul austriac la București, ale cărui rapoarte constituie izvoare importante pentru istoria românilor. Pe vremea când era student la Brașov, Merkelius s-a dovedit neîndemânatic și a spart clopotul mare al Bisericii Negre de Rusaliile anului 1770, iar acest clopot „de atunci sună ca un ciob în comparație cu sunetul de odinioară“, după cum scria Joseph Teutsch.

Casa Sfatului din Brașov, în temnița căreia erau aruncați studenții rebeli

Simpatie pentru români

Dincolo de micile întâmplări ale vieții studentești, gimnaziul din Brașov a fost în secolul al XVIII-lea un centru în care s-au desfășurat cercetări cu privire la originea și istoria românilor, în adevărata tradiție a dictonului *sine ira et studio*. În special unul dintre rectorii gimnaziului, Johann Filstich, și-a dedicat o mare parte din cercetări istoriei românilor. Filstich cunoștea bine limba română și și-a procurat de dincolo de munți cronicile muntene, pe care le-a tradus în latină și germană, s-a folosit de cronică românilor șcheieni alcătuită de protopopul Vasile și a întocmit repertorii cu extrase privitoare la români din cronici străine. Periodic, el susținea comunicări privind cercetările sale despre români. În 1720 rectorul gimnaziului brașovean afirma: „Cea mai veche dintre națiunile Transilvaniei este națiunea românilor, pe care noi îi mai numim Romani. Chiar și valahii noștri se numesc Romuni, adică Romani. Toți autorii sunt de părere că ei sunt romani. Cu trecerea vremii, scrierea, limba și religia lor s-au mai schimbat – fără îndoială, datorită faptului că romanii așezați în Valahia și Moldova și-au schimbat ușor limba și religia sub influența slavilor“. Cercetarea începută de Filstich asupra istoriei românilor a fost continuată de urmașul său la conducerea gimnaziului după 1743, Thomas Tartler, care a susținut și el faptul că românii sunt urmașii coloniștilor din Imperiul Roman. ■

lifest. Excesele acestor petreceri erau adesea urmate de pedepse: în 1676, de Paști, studenții au băut și au dansat patru zile la rând, spre indignarea profesorilor, care i-au pus să meargă vreme de 40 de zile la slujba de dimineață. În același an, doi studenți s-au încăierat cu garda de noapte a orașului, cel mai probabil după o petrecere prelungită. Zurbagii au fost aruncați în închisoare, însă colegii lor au părăsit cursurile a doua zi și au asediat locul de detenție, cerând eliberarea confrăților. Manifestația nu a convins autoritățile, ci doar a creat tumult pe străzile Brașovului. Studenții și-au continuat greva, refuzând să participe la slujba religioasă de a doua zi o altă manifestare inutilă, pentru că inițiatorii noului protest au fost amendați fiecare cu câte trei florini și răscoala a fost domolită.

Rectorul Johann Filstich a decis în anul 1723 să mute *Gregorifest* în luna mai, deoarece cădea în timpul postului și nu se cuvenea ca acesta să fie tulburat prin sărbători necuviincioase. Studenții s-au organizat în grabă și au convocat o adunare, de la care au lipsit doar doi dintre cei înmatriculați în gimnaziul brașovean. Adunarea s-a ținut în grădina gimnaziului, unde s-a hotărât în mod solemn să nu mai fie frecventate cursurile și slujbele bisericești obligatorii, până nu li se va permite să își țină sărbătoarea stabilită din vechime. Represaliile nu au întârziat: toți conducătorii studenților a trebuit să își predea togile de prefecți și și-au pierdut funcțiile, iar memoriul înaintat Magistratului a rămas fără urmări. Până

„Studentul cel harnic”,
imagine dintr-un
îndrumar moralizator german
pentru uzul tinerilor studioși
din secolul al XVIII-lea

la urmă tradiționala *Gregorifest* a fost mutată din luna martie în luna mai.

Încăierări cu soldați și calfe

Tradiția războinică a studenților brașoveni, deși marcată de bătălia pierdută de la Feldioara din 1612, a continuat să se manifeste prin încăierări periodice pe străzile orașului. La 25 aprilie 1657 studenții și calfele de croitori s-au luat la bătaie la o nuntă, iar una dintre calfe a fost

înjunghiată de un student. Până să vină doctorul orașului, calfa a murit. Făptașul a fost aruncat în închisoare imediat și a reușit să-și păstreze viața în urma rugămintelor venite din partea profesorilor și colegilor săi, însă nu a mai putut să-și încheie studiile, fiind alungat din oraș.

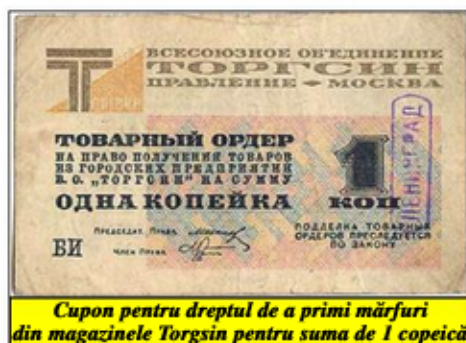
Nemulțumirea generală a brașovenilor față de trupele austriece nu era străină studenților. La 16 ianuarie 1701 a izbucnit în curtea Bisericii Negre un conflict între studenții brașoveni și soldații austrieci. Rectorul Martin Ziegler a încercat să aplaneze conflictul, însă cătanele habsburgilor au răspuns cu înjurături la adresa acestuia, ceea ce a dus la o încăierare generală între soldați și studenți. Din păcate, unul dintre oșteni s-a ales cu capul spart și a murit peste noapte, iar studenții a trebuit să plătească o amendă colectivă de 315 florini și patru dintre participanți la încăierare au fost condamnați la șase săptămâni de închisoare.

La 1 octombrie 1738 studenții au declanșat o grevă și au refuzat să intre la cursuri, deoarece colegul lor Michael Eberth se încăierase cu garda de noapte a orașului și urma să fie pedepsit cu 22 de lovitură de toiag în piața publică. Grevă nu a avut niciun succes,

iar zurbagiul a trebuit să își suporte pedeapsa în piața publică a orașului. Se pare că studenții brașoveni nu erau străini nici de aventurile amoroase, deși astfel de cazuri sunt amintite mai rar în cronicile vremii. La 6 octombrie 1728 era decapitată la Brașov tânăra doamnă Andrea Zieglerin, care își otrăvise soacra, iar cronicarul ne oferă mai

Cetățuia din Brașov, văzută dinspre oraș

Cupon pentru dreptul de a primi mărfuri din magazinele Torgsin pentru suma de 1 copeică

dedică studiul generației părinților ei.

Cum a început Torgsinul? Cu negoțul din porturi. Până în noiembrie 1930 el asigura, în principal, aprovizionarea navelor străine și a celor sovietice ce operau pe rute în afara granițelor. Astfel că lista primelor birouri Torgsin repeta geografia porturilor maritime ale Uniunii Sovietice.

Primii clienți ai Torgsin au fost turiștii străini și pasagerii străini aflați în tranzit. Comerțul Torgsin se practica în magazinele din hotelurile turistice din Moscova și Leningrad, dar și în pavilioanele de la punctele de graniță, ultima șansă pentru gazde de a obține valuta de la cetățenii străini ce părăseau teritoriul sovietic. În noiembrie 1930 comisia de aprovizionare cu mărfuri a Moscovei a cedat Torgsinului fosta casă Mihailovski de la întreținerea străzilor Petrovka și Pod Kuznețki, pentru a se crea acolo un prim magazin universal „cu circuit închis”.

Alegerea locației nu era întâmplătoare, scrie Elena Osokina. Până la Revoluția din octombrie și în anii NEP-ului (Noua Politică Economică, din anii 1921-1928, măsuri care au permis economiei să-și revină după anii de război), strada Pe-

trovka concentra toate magazinele de modă. În popor i se spunea „Strada blănurilor” și chiar dacă, în anii '30, nu mai avea strălucirea de altădată, își păstrase încă aerul de lux aflat la zenit.

Din pământ, din piatră seacă

La început, guvernul le-a interzis categoric cetățenilor sovietici să cumpere mărfuri prin Torgsin. Nici nu aveau voie să intre în acest tip de magazine. O directivă Narkomfin (Comisariatul Poporului pentru Finanțe) preciza că lucrătorii Torgsin nu au voie să primească valută contra mărfuri de la cetățenii sovietici. Iar consumatorul sovietic nu trebuia ispitit cu vitrine îmbelșugate sau cu reclame. Așa că plăcuțe prohibitive anunțau că „Magazinul servește numai turiștii străini și pasageri în tranzit”. De altfel, gama de produse vândute, anticariat, covoare, blănuri, nici nu se adresa majorității populației, care oricum nu și-ar fi permis să le cumpere. Dar cum oamenii sunt inventivi, unii au pătruns ilegal în aceste magazine și și-au făcut aprovizionarea.

Valută exista: în pușculițele rămase din perioada țaristă, din comerțul ilegal practicat în timpul Războiului civil, din operațiunile valutare din vremea NEP-ului. În anii aceia oamenii cumpăraseră liber și vânduseră valută și monete de aur la bursă, la filialele Băncii de Stat și chiar în magazine.

Prin contrabandă continua să sosească valută și din străinătate. Emigranții ruși își deschisese „firme” în țări vecine Rusiei, în Țările Baltice și Polonia, dar și în Franța și China. Ei trimiteau rudelor rămase în Rusia și prietenilor valută ascunsă în scrisori și pachete. Iar „piața neagră” era mecanismul principal prin care creștea rezerva de valută a țării.

Dar această valută, ca și rezerva de aur a U.R.S.S. aveau să intre sub molohul industrializării forțate, începute cu „buzunarele goale”. Atunci, la începutul anilor '30, conducerea țării și-a pus acut problema de unde să ia valută pentru a cumpăra echipamente, utilaje, tehnologie (cu precădere din S.U.A.) și materie primă, de unde bani pentru a aduce specialiști străini pentru construcția întreprinderilor industriale. O sursă principală de valută era exportul de produse agricole. Principală, dar insuficientă.

În anii marii crize, 1929-1933, prețurile mondiale au

Combinatul din Magnitogorsk, unul dintre obiectivele realizate prin înfometarea populației

Lenin murise din 1924, dar, după el, bolșevismul își urma cursul instituit în 1917

Ostap Bender (aici păstrat ca statuie), eroul satirei lui Ilf și Petrov, este și el produsul acelui curs, al Noii Politici Economice (NEP, 1921-1928)

UNT CONTRA LINGURITE DE ARGINT

„Cetățenii care dețin monete de aur și de argint vechi [anunțul este din 1933, când torgsinurile primeau și argint] le pot preda la Torgsin în cantitate nelimitată, fără a se teme de consecințe, zvonurile și vorbele care circulă, cum că pentru monetele de aur și argint predate posesorii vor fi trași la răspundere, fiind total neadevărate, o minciună. Aurul de casă și argintul reprezintă capricii mic-burgeze din vremuri trecute, cu ajutorul cărora oamenii și-au câștigat o poziție respectabilă într-o lume apusă. Cetățeanului sovietic nu-i mai sunt necesare; ele, aceste obiecte de aur și argint, trebuie schimbate în cel mai scurt timp pe mărfuri bune la magazinul universal Torgsin. Semnat Torgsin.“

„Biroul special de comerț cu străinii de pe teritoriul U.R.S.S.“, prescurtat „Torgsin“, a fost creat la 18 iulie 1930, printr-o hotărâre a Comisariatului Poporului pentru Comerț al U.R.S.S. La început a fost doar o mică secție în rețeaua de comerț a Capitalei, subordonată Mosgortorg (Uniunea întreprinderilor de comerț din Moscova). La sfârșitul aceluiași an însă Torgsinul depășea granițele Capitalei și devenea,

încet-încet, o organizație unională. Reprezentanțe și birouri Torgsin au apărut în mai multe republici, regiuni și ținuturi, dar erau încă fragile, fără statut autonom, se pierdeau între alte compartimente ale piețelor locale. La 4 ianuarie 1931 Torgsin a obținut statut unional, în cadrul Comisariatului Poporului pentru Comerț Exterior, dar a mai fost nevoie de încă un an până să devină un organism de importanță națională.

Pe Strada blănușilor

Istoria acestor magazine, de fapt, istoria din anii 1930 a Uniunii Sovietice, constituie subiectul unui volum masiv (592 pagini), intitulat *Aur pentru industrializare: Torgsin și semnat în anul 2009 de o cercetătoare din Federația Rusă, actualmente profesoară la o universitate americană. Se numește Elena Osokina, este născută în 1959 și își*

Orice valoare și de la oricine era acceptată la Torgsin, în numele industrializării forțate

mărfuri contra aur. Asemenea informări au sosit la Moscova și de la Kiev, și de la Leningrad, și din Tbilisi, și din Crimeea.

Monetele de aur din timpul țarului au fost numai începutul. Veritabila revoluție pe „frontul comercial valutar” s-a declanșat atunci când autoritățile statului au permis oamenilor sovietici să-și aducă în torgsinuri aurul din casă, bijuteriile, decorațiile, cruciulițele, ceasurile, tabacherele, tacămurile, la schimb nu cu ruble, cum o făcuseră la Banca de Stat sau la Nar-komfin, ci cu mărfuri de larg consum deficitare și cu alimente. Încă înainte de emiteria unei hotărâri a Biroului Politic în acest sens, la 10 decembrie 1931, zvonul că la torgsinuri poți căpăta mărfurile atât de necesare contra valorilor aduse din casă s-a răspândit cu mare viteză. Exact așa socotiseră și autoritățile.

Cumpărătorii sovietici alergau la torgsin pentru un minim de viață confortabilă. Era deja o mare diferență între torgsinurile de la începuturi, cu delicatose și obiecte de lux, și cele de acum, devenite fenomen de masă. La torg-

sinurile simple veneau țărani săraci și înfomețați, care nu aveau habar cât costa aurul pe piața internațională. Pentru cele de lux, torgsinurile „de vitrină”, de pe luxoasa stradă Smolenskaia din Moscova,

depin mărturie acțiunea din volumul amintit al lui Bulgakov și filmul *Băieții veseli*, al regizorului Grigorii Aleksandrov (1934) cu ușuratică Lenocika, „copil de Torgsin”.

Cele pentru oamenii de rând – aduși de foame – nu au rămas în literatură, ci numai în lucrările de istorie, nou apărute, după prăbușirea Uniunii Sovietice. Aceste torgsinuri nu aveau nimic comun cu socialismul. Aveai aur, poftim de cumpără ce ai nevoie, nu aveai, circulă. Țara avea nevoie de valută pentru industrializarea forțată, scrie Elena Osokina. În funcționarea instituției torgsinurilor și-a spus cuvântul strict „pragmatismul industrial”, dus până la cinism. Interesele dezvoltării industriale a țării erau mai presus de orice. Dar statul îi hrănea numai pe cei care socotea el că merită, respectiv, pe cei care aveau aur la schimb; oameni socotiți până nu de mult „dușmani ai poporului”.

Un plan cincinal neîncheiat

Rețeaua torgsinurilor a cuprins toată partea europeană a Uniunii Sovietice, toate marile orașe ale Orientului îndepărtat, Siberiei, Uralului, Kazahstanului, Asiei Mijlocii, Caucazului, dar și satele. Cele mai multe se aflau pe teritoriul R.S.F.S.R. (de la Smolensk la Vladivostok și de la Așhabad la Arhanghelsk), urmat de cel al Ucrainei. Încă din start au existat însă și regiuni unde sistemul a fost interzis: în zonele miniere, din apropierea combinatelor prelucrătoare de aur. Vecinătatea ar fi stimulat hoția. Dacă în noiembrie 1931 în țară funcționau 30 de torgsinuri, la sfârșitul lui octombrie 1932 erau 257, iar la începutul lui 1933 mai bine de 400. În martie 1932 se aflau în 43 de orașe, în iulie în 130, în septembrie în 180, iar în octombrie în 209. În aprilie 1933 funcționau 600 de magazine, pentru ca în curând cifra lor să ajungă la 1.000. Când, în august 1933, erau deja 1.500, conducerea Torgsin a cerut guvernului să fie

Din trăirile unui copil aflat în fața unei vitrine de torgsin: „Iarna anului 1932-1933 în Rostov-pe-Don. Mama își scoate inelul de pe deget și ia din casă două linguri de argint, bogăția familiei noastre [...] Pentru mine torgsinul este ceva de basm. Stau în fața vitrinei unde sunt expuse salamuri, crenvurști, icre negre, bomboane, ciocolată, plăcinte. Nu cer, înțeleg foarte bine că mama nu poate să-mi cumpere. A reușit să-mi ia doar puțin orez și o bucată de unt”.

Circula pe atunci și o altă decriptare a acronimului TORGSIN: „Tovariși, Rossia ghibnet. Stalin istrebliaet narod“ (Tovarăși, Rusia piere. Stalin extermină poporul).

scăzut catastrofal. U.R.S.S a încercat atunci să compenseze prin sporirea producției agricole vândute la export, în detrimentul producției pentru hrana propriei populații, pentru piața internă, ceea ce i-a condamnat pe cetățenii sovietici la foamete. Multe comisii ale Biroului Politic au căutat cu înfrigurare surse suplimentare de valută. Din pământ, din piatră seacă. Narkomfinul lucra la achiziționarea de valută și prin intermediul magazinelor Torgsin (din Moscova și Harkov, din Gruzia și Turkmenistan, care primeau aur și pietre prețioase), iar existența unor mărfuri deficitare nu făcea decât să-i stimuleze pe posesorii de valută să calce pragul acestor magazine.

În acei ani, 1930-1932, represiunea împotriva deținătorilor de valută a îmbrăcat forma luptei contra contra-bandei. În numele ei, OGPU (Direcția Politică de Stat, precursora NKVD) a organizat operații în masă de ridicare a valutei. În dosare speciale din arhiva Biroului Politic, Elena Osokina a găsit nenumărate rezoluții de tipul „A se obliga OGPU să obțină într-un interval de șapte zile două milioane de ruble valută“ sau „A se propune categoric OGPU până la 25 februarie (în termen de o lună) să furnizeze Băncii de Stat valută de minimum un milion de ruble“.

Or, pentru a obține aceste sume intrau în joc mica înțelegere, teroarea, înșelătoria. De pildă, cum i-a convins OGPU pe unii

evrei ce făcuseră bani în timpul NEP-ului să renunțe la obiectele de valoare? Cântându-le melodii evreiești dragi sufletului lor, interpretate de un muzicant adus special. Procedul a mers la țintă. Concertul pentru valutiști din capitolul *Visul lui Nikanor Ivanovici* al romanului *Maestrul și Margareta*, scris de Mihail Bulgakov, nu este rodul fanteziei scriitorului, ci pură realitate. OGPU avea și metode foarte dure de a obține valută, de pildă, așa-numita „saună a dolarilor“: victima rămânea în pușcărie, era supusă la chinuri, până ce rudele și prietenii de peste graniță trimiteau răscumpărarea în valută.

Execuțiile demonstrative ale „celor ce ascund valută și aur“, ordonate de Biroul Politic, intrau și ele în arsenalul metodelor OGPU. În fapt, țara se întorsese la politica valutară strictă din perioada Războiului civil. Problema aurului era la ordinele zilei în toate ședințele Biroului Politic. La 1 noiembrie 1931, de pildă, Stalin în persoană a prezentat referatul *Despre aur*, în urma căruia Biroul Politic a înputernicit o comisie pentru sporirea resurselor de aur ale țării să ia toate

măsurile pe care le consideră necesare în acest sens.

Buni și „dușmanii poporului“

Pe măsură ce rezervele de stat au secat, iar costurile industrializării au crescut, conducerea sovietică s-a arătat tot mai interesată să strângă orice obiect de aur, cât de mic, de pe întreg spațiul țării, din servantele, comodele și dulăpioarele oamenilor. Sigur că problema se punea cum. Cu forța, era greu.

Atunci când au apărut torgsinurile, în anii 1930, țara se îndrepta, din punct de vedere economic, cu pași fermi spre catastrofă, spre foametea în masă. Ce putea fi oferit oamenilor în schimbul aurului? În mai 1931 biroul din Odessa al Torgsin comunica la Moscova: „Am avut câteva cazuri în care ni s-au oferit la schimb pentru alimente monete vechi rusești de aur de 10 și 5 ruble“. Torgsinul din Odessa a informat în același sens și OGPU-ul local și inspecția financiară; aceste instanțe nu au avut obiecții. Se aștepta decizia conducerii țării în ce privea vânzarea de

Coadă la votă la Leningrad, în 1925

● De ce ne-am îndepărtat de învățăturile zeiței Fuxi? ● Cum putem lua „pulsul dragonului”? ● În Palatul Imperial din Beijing nu există rozătoare, muște sau țânțari ● Starea de spirit a omului influențează mediul ambiant.

Mormânt tradițional în formă de carapace de broască țestoasă, înconjurat de o coamă în formă de potcoavă, pentru a fi protejat de „vânturile rele“

FENGSHUI

ANNA EVA BUDURA

În zilele caniculare ale unei veri, când astrul existenței noastre pârjolea, parcă în dușmănie, pământul, citeam cu nesaț despre fengshui. Mi-a plăcut să mă întorc în timp, dar și să fiu martora eliberării sale de invectivul superstiție, a recunoașterii ei atât în China, cât și în lume drept o ramură a științei. Nu mi-am putut reprimă și o întrebare amară: când va învăța omenirea ceva din istorie?

Ce este fengshui?

Nașterea învățăturii fengshui este atribuită legendarei zeițe Fuxi, cea care a creat oamenii și i-a învățat să folosească trigramele, pentru a comunica cu cerul și a ghici viitorul. Primele referiri la fengshui se găsesc pe oasele de divinație crestate începând din secolul al XVII-lea î.H., odată cu

amplificarea procesului de sedentarizare. Adepți ai credinței animiste, profund recunoscători naturii pentru toate darurile pământului și ale cerului, strămoșii chinezilor erau preocupați ca habitatul artificial creat de ei să nu tulbure natura și să nu afecteze armonia dintre cer, pământ și om. Construcțiile trebuia să se

integreze perfect în mediul înconjurător. Preocuparea primilor practicanți ai fengshui a devenit profesiunea de credință a acestei îndeletniciri, azi devenită știință, fiind formulată astfel: „Cerul, pământul și omul sunt un tot“.

Pe măsură ce apăreau marile aglomerări urbane, se realizau importante lucrări de

deschise alte 250. În spatele acestor cifre, care ne amintesc de întrecerea socialistă, stătea însă foamea.

În scurtul interval în care au funcționat torgsinurile s-au achiziționat de la populație obiecte de valoare în sumă de 300 milioane ruble aur, ceea ce la cursul oficial al vremii reprezenta aproximativ 150 milioane dolari; 44% din acest câștig, deci aproape jumătate, fusese asigurat de aurul din casele oamenilor și de monetele predate de cetățenii sovietici.

Cu aceste milioane de dolari s-au cumpărat din import utilaje pentru combinatele Magnitogorsk, Uralmaș, Dneprostroi și Kuznetk. Cetățenilor săi înfometatei statul le vindea alimentele la prețuri exorbitante, comportându-se precum cel mai josnic speculant. Instituția Torgsinului se dovedea a fi o crimă economică de proporții uriașe. Toată Uniunea Sovietică știa despre torgsinuri, ba chiar și cei de dincolo de granițele ei, unde circula îndemnul „Trimiteți dolari la Torgsin!” În numai patru ani, 1932-1935, cetățenii

au adus la Torgsin aproape 100 de tone aur curat!

Foamea, aprigă mai ales în anii 1932 și 1933, a umplut magazinele cu bunurile de valoare ale oamenilor. Recolta slabă a anului 1931 a contribuit și ea la drama cetățenilor. Ca și colectivizarea forțată a gospodăriilor, din 1929, care sărăcise și decretase drept

chiaburi pe cei mai de ispravă oameni ai satelor. La Torgsin oamenii veneau acum după făină de cea mai proastă calitate, după zahăr, după kerosen și crupe, nu după icre negre, berete și parfumuri franțuzești, scrumbii sau blănuri. Aduceau și argint, briliante, smaralde, tablouri, statuete, obiecte de anticariat, opere de artă, platină. Toate aveau să se transforme în strunguri și turbine pentru gigantul industrial. Numai obiecte bisericești nu erau admise. S-ar fi considerat jefuite de la stat, care naționalizase toate bunurile Bisericii. Guvernul sovietic vindea propriilor cetățeni în torgsinuri mărfuri în medie de 3,3 ori mai scumpe decât dacă ar fi exportat mărfurile și le-ar fi vândut unor străini. „Torgsin vindea mai scump decât magazinele nu numai din Var-

Magazin torgsin pentru turiștii străini, la Odessa

șovia, dar și din Paris”, scrie Elena Osokina. În 1933 mărfurile din categoria cereale, produse de țărani Rusiei, costau la Torgsin de cinci ori mai mult decât prețul lor la export.

În aprilie 1932 s-a elaborat și un plan cincinal pentru torgsinuri, 1933-1937. Era un cincinal care, spre deosebire de cele ale economiei naționale, nu preconiza cifre în creștere, ci în diminuare. După un boom în 1933-1934, era de așteptat prăbușirea operațiilor valutare.

Odată ce lumea și-a epuizat obiectele de valoare din casă, date pe mâncare, odată ce potențialul valutar al populației s-a diminuat, torgsinurile au început să se închidă. Recolta bogată din 1934, ca și scăderea exportului de alimente din același an au dus treptat la normalizarea situației. În 1935 și 1936 aprovizionarea populației cu alimente și mărfuri a continuat să se îmbunătățească. Atunci, în februarie 1936, printr-un decret, s-a dispus închiderea magazinelor torgsin.

Florentina DOLGHIN

Anii '30 la Petersburg. Se alege o altă blană scumpă pentru doamna

grota dragonului, unde sunt concentrate influențele geomantice și unde se află, de fapt, locul norocos căutat de el punctul de întâlnire al *qi*-ului muntelui și al *qi*-ului apei.

Pentru a face toate acestea, domnul fengshui a descoperit meridianele magnetice ale pământului și a inventat busola. Cu multe sute de ani înainte ca fizica modernă să descopere câmpul magnetic, unde și nanoparticulele.

După stabilirea locului, susceptibil a avea efecte benefice asupra stării fizice și psihice a oamenilor, acesta este supus observațiilor, pentru a se constata forma spațială a mediului geografic, caracteristicile succesiunii anotimpurilor, legile mișcării soarelui, lunii și ale corpurilor cerești în acea zonă și, în funcție de toate acestea, se fixa amplasarea edificiului.

Principiile de bază ale opțiunii sunt următoarele: clădirea să fie cu spatele spre nord și cu fața spre sud, în întâmpinarea luminii soarelui; în spate, să aibă un munte mai mare, în stânga și dreapta să fie înmbrățișată de dealuri; în față, să aibă un curs de apă sau un eleșteu. La elaborarea schiței edificiului, arhitecții trebuie să țină seama de regulile stabilite de domnii fengshui cu privire la amplasarea „gurilor de apă”, a „gurilor de respirație”, respectiv a ușilor și a ferestrelor, cu privire la înălțimea optimă a încăperilor, la împărțirea rațională a zonelor umbroase și iluminate, la înca-

...și imagine contemporană

drarea edificiilor în natură, iar, în lipsa unei ambianțe naturale, cu privire la crearea artificială a acesteia.

Arheologii confirmă că de-a lungul mileniilor aceste principii au fost strict respectate. Așezarea edificiilor de importanță istorică descoperite de ei aduce noi și noi dovezi ale evoluției geomantiei de la divinație la știință. În multe cazuri, lipsurile constatate în ceea ce privește elementele imperios necesare pentru amplasarea unor palate sau temple au fost corectate

prin intervenția omului. Un exemplu îl constituie Palatul Imperial din Beijing, care în partea de nord are un munte artificial, iar în părțile de est și vest grădini cu dealuri artificiale; în față a fost săpat un curs de apă șerpuitor. Amplasarea pe meridianul magnetic este însă perfectă, fapt dovedit prin lipsa totală a rozătoarelor, țânțarilor și muștelor în incinta acestuia.

În ciuda muncii atotcuprinzătoare a geomantilor, ei nu absolutizează efectele opțiunilor lor. Iată cum ierarhizează condițiile ce determină menținerea calităților benefice ale habitatelor: primul loc îl ocupă integritatea morală, virtuțile celor care trăiesc în acele clădiri; al doilea – soarta predestinată acestora; al treilea – măiestria de care au dat dovadă geomantii; al patrulea – modestia cu care cei ce le ocupă sunt preocupați de acumularea unor merite și al cincilea – strădania acestora de a se instrui. Cu alte cuvinte, știința geomantiei afirmă că „starea de spirit a omului, calitățile sale morale influențează pozitiv câmpul energetic al mediului ambiant”.

Înțelepciunea anticilor chinezi este astăzi mai actuală ca oricând. Poate verile soarele nu ar pârjoli cu atâta dușmănie pământul, puhoaiile nu ar mătura semnele vieții, dacă omenirea ar fi știut să fie recunoscătoare naturii pentru darurile sale. Să învățăm din trecut, până când mai putem respira și mai putem admira o pădure. ■

Clădire fengshui din Hong Kong

hidroameliorări și rețele de drumuri și poduri. Știința geomantilor, încărcată cu elemente ce astăzi încă sunt considerate magii sau superstiții, a devenit din ce în ce mai complexă, transformându-se într-o ramură reprezentativă a culturii și științei antice chineze. Ea a încorporat conceptele de bază ale filosofiei, eticii și moralei chineze, precum și cunoștințe de astronomie, arhitectură, peisagistică, estetică, cunoașterea corpului uman, psihologie. Fengshui a fost recunoscută drept suflul construcțiilor tradiționale chineze.

Dintre lucrările consacrate fengshui, prima care a ajuns până în zilele noastre este *Cartea înmormântărilor*, scrisă de Guo Pu în secolul al III-lea. A fost urmată de altele și împreună constituie pentru ecologi, geo- și astrofizicieni un valoros obiect de studiu.

Strămoșii chinezilor practicau „arta armonizării, în ansamblul suflării cosmice, a habitatului celor vii și a locurilor de odihnă ale celor morți cu suflul – *qi*-ul pământului“. Geomanții au îmbrățișat teoria *qi*-ului, creată de strămoșii lor, după o perioadă lungă de observație, cercetare și practică. Conform acestei teorii, există o putere sacră, un factor esențial al naturii, *qi*-suflu, care a dat naștere lumii și a nutrit apariția și dezvoltarea tuturor lucrurilor, un *qi* greu și tulbure, numit *yin*, și un *qi* ușor și limpede, numit *yang*, opuse

Compas fengshui

unul altuia și aflate într-o permanentă creștere și descreștere compensatorie. Prezența acestui *qi* o căutau fengshui xiansheng – domnii vântului și apelor –, spre a putea stabili locul benefic pentru amplasarea locuințelor, palatelor, mormintelor, așezărilor mai mari sau mai

mici, comunităților umane.

La început, geomantii au ales prin divinație cele mai potrivite locuri de odihnă pentru decedați. Considerau important acest lucru, deoarece, după credința lor, „morții profitau de suflul vieții *shengqi*“ și „formele, direcția vânturilor și cursurile apelor, emanate din fundațiile mormintelor,

apoi ale caselor, puteau atrage fericire sau nenorocire asupra celor morți și celor vii“. La aceste considerații se adaugă afirmația că „*qi*-ul se dispersează dacă se confruntă cu vântul și se oprește dacă este delimitat de apă“. În consecință, geomantului îi revenea sarcina să aleagă un loc în care să se poată concentra *qi*-ul benefic și, prin aceasta, să se creeze o ambianță plăcută corpului și spiritului uman.

Palatul Imperial din Beijing, amplasat perfect pe meridianul magnetic, miniatură din epoca Ming...

Înarmat cu ustensilele sale, geomantul își începea activitatea pe o arie foarte întinsă. El știa că pe întregul teritoriu al țării bate „pulsul dragonului“. Acesta pornea din Munții Kunlun și, prin trei lanțuri principale și nenumărate secundare și subsecundare, asemenea venelor și arterelor corpului uman, ajungea să pulseze pe tot teritoriul chinez. Prima dată, trebuia să stabilească *mingtang*, respectiv aria, șesul din fața pulsului dragonului, apoi *longmai*, respectiv pulsul dragonului propriu-zis, și mai apoi *longxue*, respectiv

Ducele Charles de Orléans primește jurământul unui vasal; miniatură medievală

regele feacilor, și slujnicele ei, atunci când a fost zărită pentru prima oară de Ulise ori de către frații ei, într-o demonstrație în cinstea ilustrului vizitator: „Iar Alcinoi sili pe Laodamas/ Cu Halios la joc să iasă singuri./ Luară ei o minge porfirie/ Frumos lucrată de Polib știutul/ Și unul o svârlea până la nouri/ Plecându-se 'napoi./ Cellalt pe urmă./ Sărint, o tot prindea din sboru-i lesne./ 'Nainte de căderea ei pe țărână...” (traducere George Mur-nu, Editura Univers, 1971).

Găsirea de posibili strămoși iluștri nu se oprește aici: conform unei știri din urmă cu aproape patru decenii (ianuarie 1976), apărută într-o publicație din Hong Kong, în China dinastiei Yin (1766-1122 î.H.) sportul cu o minge confecționată din piele și umplută cu păr de cal era unul extrem de popular. Un manual chinez ceva mai târziu, de secol I î.H., descria o activitate de același gen, denumită *tsuh-cuh* (*tsuh* însemnând a lovi; *kuh* – minge de piele, umplută cu fân sau câlți).

În sudul Mexicului, antica populație Maya practica un joc cu mingea, lovită cu posteriorul, în Guatemala, Honduras, Salvador, ea trebuia să

treacă printr-un inel de piatră situat la aproximativ patru metri deasupra terenului. Arabii Evului Mediu, loveau mingea cu palma acoperită cu fâșii din pânză, numite *ru-quatwas*, din care, ulterior, se va naște și cuvântul... rachetă!

Regina jocului cu mingea

Un atât de mare avânt l-a cunoscut acea petrecere a timpului, încât, pe la mijlocul anului 1397, oficialitățile administrative ale Parisului i-au interzis practicarea în celelalte zile ale săptămânii, altele decât duminica, deoarece „mai mulți meseriași și alți

mici orășeni își părăsesc atelierele și familiile în timpul zilelor de muncă, ceea ce aduce mari prejudicii bunului mers al ordinii publice”. Dar nici o asemenea restricție nu a putut stăvili noua patimă.

În 1415, odată cu prizonieratul de 25 de ani al ducelui Charles de Orléans în urma bătăliei de la Azincourt (*Magazin istoric*, nr. 3/2011), jocul ajunge și în Anglia. (În 1459 este menționată, în mod oficial, și o sală dedicată acestui sport în capitala britanică.)

Un deceniu mai târziu, în 1427, capitala franceză a aclamat-o și pe cea mai faimoasă jucătoare cu mingea, o anume Margot de Hainaut, născută pe la 1402 la Mons, chemată de ducele Burgundiei, Filip cel Bun, pentru demonstrații. Câțiva ani, consecutiv, tânăra Margot a reușit să îi înfrângă și pe cei mai robusți adversari masculini, stârnindu-le multora invidia. În anonima frescă socială *Jurnalul unui burghez parizian* (concepută între 1405-1449), cronicarul nu a acordat prea mult spațiu descrierii procesului Ioanei d'Arc (1431), însă a notat cu acribie abilitățile tehnice ale jucătoarei Margot: „o lovitură la fel de puternică și cu dreapta,

Gravuri medievale înfățișând jocul cu mingea (și în p. 87 sus)

Pentru pasionații de istorie, denumirea de joc de paume (jocul cu mingea) se leagă de începuturile Revoluției franceze, prin jurământul celor 578 de deputați ai Stării a treia (în realitate, numai 300 dintre ei au fost prezenți), care a avut loc pe un teren de joc de paume de la Versailles, în 20 iunie 1789. Cu acel prilej au hotărât să nu se despartă până

**Instrumente
pentru practicarea jocului...**

când, în Franța, nu se va adopta o nouă Constituție. Brusca lor solidaritate l-a obligat pe regele Ludovic al XVI-lea (1774-1791) să ordone clerului și nobilimii să se alăture Stării a treia (în mod obișnuit, până atunci formată din burghezie, țărănime și locuitorii săraci ai orașelor), în Adunarea Națională.

... care a dat numele momentului din 20 iunie 1789, când deputați ai Stării a treia au depus jurământul

UN JOC CU O ISTORIE ÎNDELUNGATĂ

DORINA MIHALCEA

Jocul mingii, inițial, prin lovirea cu palma, goală sau cu ajutorul unei mânuși cu o fațetă de fier, apoi, ceva mai târziu, cu un fel de strămoș al contemporanei rachete, este un exercițiu cu mult mai adânci rădăcini în istorie.

Se pare că unele dintre primele atestări coboară înspre veacul al XI-lea, în mediile abațiilor franceze, unde călugării practicau un gen de astfel de joc, lovind mingea cu mâna. Apoi, pe la finele secolului al XIII-lea, câteva universități,

ca și unii antreprenori privați au deschis terenuri speciale. În epocă erau atestate, în zona pariziană, și câteva manufacturi de mingi. La 1292 au fost înregistrați, într-un Paris ce număra în jur de 200.000 de locuitori, 13 artizani specializați în confecționarea unor asemenea mingii (pe lângă, de pildă, numai opt librari!).

Unii autori merg însă pe o filiație mult mai veche, comparând jocul cu exercițiile cu mingea din Antichitate. Astfel, a fost adus în discuție cazul

Egiptului antic, mărturie stând în special frescele din mormintele de la Beni-Hassan (situl arheologic devenit celebru după descoperirea mormântului faraonului Khnumhotep al II-lea, din cea de-a XII-a Dinastie, 1991-1783 î.H.) sau descoperirea unei mingi într-un mormânt din apropierea Tebei. Dar și jocul cu mingea descris în opera lui Homer (Cântul IV) și, după unele surse, practicat de autorul însuși, avându-le protagoniste pe Nausicaa, fiica lui Alcinoos,

Jocul renaște la sfârșitul secolului al XIX-lea, ca tenis

speciale de joc la castelul său din Hampton.

Odată cu sfârșitul veacului, în 1592, avea să fie publicat și primul regulament formal al jocului *Ordonnance du Royal et Honorable Jeu de Paume* (Ordonanța Regalului și Onorabilului Joc cu mingea) în 24 de articole, datorat, se pare, unui anume J. Forbet.

Glorie și decădere

În timpul domniei lui Henric al IV-lea, în plin veac al XVI-lea, s-au înregistrat 40 de săli dedicate sportului la Orléans și 250 la Paris. Un secol mai târziu, conform estimărilor unui ambasador al statului venețian, Orașul luminilor ar fi numărat spre 1.800 de asemenea stabilimente. Chiar dacă numărul este cel mai sigur o exagerare, nu credem că se mai putea pune la îndoială, pentru acea vreme, popularitatea jocului.

Aproape toate mințile luminate ale vremii au încercat să surprindă, într-un fel sau altul, magia sportului cu mingea. Matematicienii au publicat adevărate teoreme cu privire la probabilitățile câștigului;

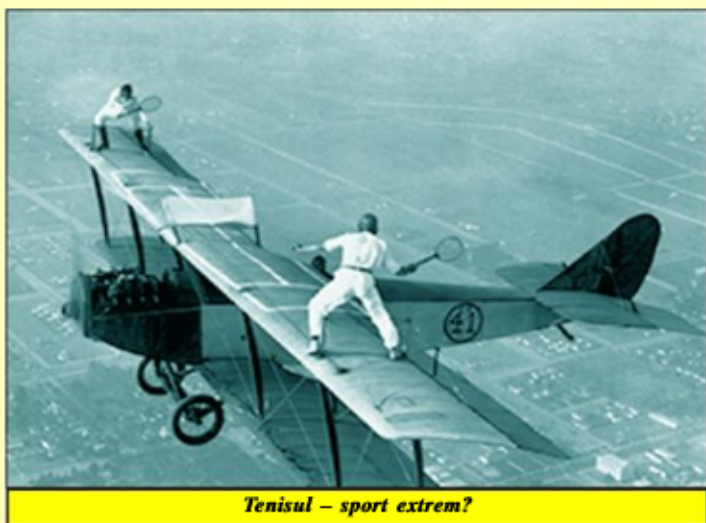
poetii i-au dedicat versuri pline de patos.

Metodele de joc și de înscrisoare a punctelor au devenit atât de cunoscute și de discutate, încât au pătruns și în catrenele mai licențioase. Prin pana libertinului Theophile de Viau (1590-1626), cucerirea unei femei se putea contabiliza în victorii, precum punctele la jocul cu mingea: „Dacă o săruți, aduni 15 puncte/ Dacă îi atingi mugurii – 30/ Pentru rotunjimi/ Aduni 45...”.

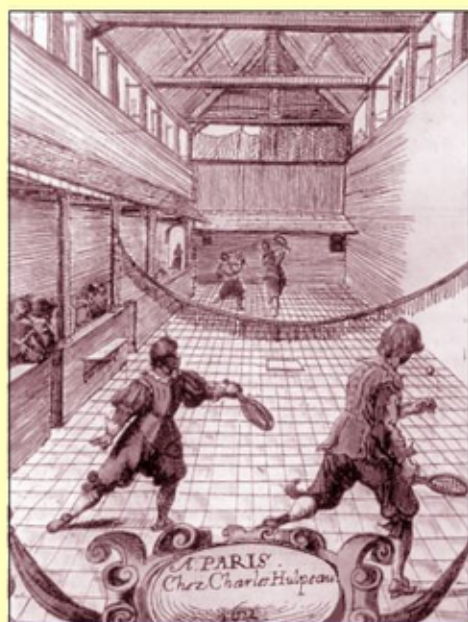
La rândul său, Montaigne (1533-1592), în *Eseuri* (1580-

1588), compară conversația în sine cu jocul cu mingea, deci cu o înfruntare, în care unul câștigă și celălalt pierde, unde sunt adversari, rivali. Shakespeare, în a sa piesă istorică *Henric al V-lea* (scrisă undeva în jurul anului 1599 și dedicată personalității regelui englez și descrierii bătăliei de la Azincourt), pomenea de jocul cu rachete și seturi.

Dar dacă spre finele veacului al XVII-lea se ajunsese, pe teritoriul francez, la câteva sute bune de săli menite jocului cu mingea, patru secole mai târziu, din păcate, numărul lor a scăzut drastic. Cum s-ar putea explica un asemenea declin?! Patrick Clastres, un cunoscut istoric al sporturilor, a oferit un posibil răspuns: Franța revoluționară și Franța republicană nu au mai putut niciodată recupera moștenirea glorioaselor timpuri ale regalității. Și, cum jocul cu mingea a fost, pentru o bună bucată de vreme, apanaj și al capetelor încoronate, el a intrat încetul cu încetul într-un con de umbră. Devenind, spre finele secolului al XIX-lea marea redescoperire a englezilor, cu noua denumire: tenis! ■

Tenisul – sport extrem?

și cu stânga“, „îndemânare foarte mare, asemenea unui bărbat“. După succesul parizian, tânăra s-a reîntors pe pământurile natale; spre finalul vieții, descoperindu-și înclinația religioasă, s-a retras la abația cisterciană a Sfintei Fecioare din Soleilmont (astăzi în apropiere de Charleroi, Belgia), unde a și murit.

Dar adevărata perioadă de glorie a jocului cu mingea a venit odată cu veacul al XVI-lea. Cu atât mai mult cu cât, pe deasupra, el aducea și vizibile beneficii sănătății și condiției fizice. După cum avea să arate și una dintre cele mai citite lucrări ale veacului al XVI-lea, *Curtezanul* (1528) lui Baldassare Castiglione (1478-1529), proeminentă figură a Renașterii italiene, diplomat de carieră și soldat, exercițiul cu mingea contribuia la obținerea „armoniei corpului, suplețea și eleganța fiecărui membru“.

Cam din aceeași perioadă aflăm și primele încercări menite să ofere respectivului sport disciplina atât de nece-

sară. În lucrarea *Trattato della Palla* (Tratat asupra jocului cu mingea), apărută în 1555 și dedicată ducelui de Ferrara, Alfonso d'Este (1476-1534), preotul italian Antonio Scanio (1524-1612) a prezentat atât cele câteva variante ale jocului existente la acel moment (printre care și o formă arhaică de fotbal), cât, mai ales, un set de reguli și de metode.

În noul joc se utilizau, de ceva vreme, mănușile, cu

rol de protecție a mâinii la lovirea, din ce în ce mai dură, a mingii. Ele erau, inițial, confecționate din piele cusută sau din plasă de năvod întărită. În primii ani după 1500, odată cu gustul pentru noi performanțe, jucătorii inventivi au apelat din ce în ce mai des la un alt instrument menit a ajuta brațul, prelungindu-l și sporind, astfel, viteza de lovire. Era vorba de un batăc, un gen de ciomag, strămoș al rachetei cu corzi contemporane, care era încă destul de greu și, pe

deasupra, mai scotea și unele sunete deloc plăcute auzului. I-a urmat tamburinelul sau racheta cu mâner lung și coarde din intestine de oaie. Și tot la capitolul organizare a jocului, în această perioadă s-a generalizat utilizarea corzii sau a plasei ce separa jucătorii în două jumătăți de teren.

Încă de la începuturile jocului cu mingea, regii Franței au fost atrași de noua distracție: de la Ioan cel Bun (1350-1364), de la care au rămas documente prin care este atestată cumpărarea unor mingi, până la Henric al II-lea (1547-1559), care îl practica, parese, zilnic și, după mărturia ambadorului Jean de Saint-Mauris (1495-1555), fără a face deosebiri pe teren între el și ceilalți competitori de rang inferior, mereu „îmbrăcat în alb, inclusiv cu încălțări de aceeași culoare și cu o mică pălărie pe cap“. Henric al IV-lea, rege al Franței între 1589-1610, a fost un campion al jocului cu mingea, sport care i-a permis să-și mențină impresionanta forță fizică cu care a rămas în memoria contemporanilor. Un alt Henric, de astă dată englez, Henric al VIII-lea (1509-1547), a poruncit construirea unei săli

Jucători pe Champs-Élysées, în secolul al XVIII-lea

Doamna Milica Madadi, Cristian Păunescu, Costel Coroban

Costel Coroban. *Potârnicile gri. Spitalele femeilor scoțiene în România 1916-1917*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște

4) Premiul „Nicolae Iorga”
Acordat de „Besta Group”:
România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist: represiunea, F-O (colectivul condus de **Octavian Roske**), Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București

5) Premiul „Radu Rosetti”
Acordat de **Grupul de firme „Niro”**:

Ion Giurcă, Maria Georgescu, *Statul Major General român (1859-1950). Organizare și atribuții funcționale*, Editura Militară, București

6) Premiul „Ion Nistor”
Acordat de **Grupul de firme „Niro”**:

Alin Spănu, *Serviciul de informații al României în războiul de întregire națională*. Editura Militară, București

7) Premiul „Dimitre Onciul”
Acordat de domnul **Ion Nițu**:
Daniel Cain, *Diplomați și diplomație în sud-estul european. Relațiile româno-bulgare la 1900*, Editura Academiei Române, București

8) Premiul „Gh.I. Brătianu”
Acordat de **bvp Grigorescu Ștefănică**:
Vasile Scărnci, *Viața și moartea în linia întâi. Jurnal și însemnări de război 1916-1920, 1941-1943*, (Ediție îngrijită, prefață și note de Adrian Pandeia), Editura Militară, București

9) Premiul „Constantin Brăiloiu”
Acordat de **ERSTE GROUP IMMO-RENT ROMANIA IFN SA**:
Sabina Ispas, *Rosturi și moravuri de odinioară*, Editura Etnologică, București

Eugen Dîjmărescu, director Fondul de Garantare a Depozitelor în Sistemul Bancar, Valeriu Avram

10) Premiul „Costin C. Kirițescu”
Acordat de domnul **Nicolae Dănilă**:
Sabina Marițu, Romeo Cârjan, *Proiecte de bancnote românești 1921-1947. Catalog*, vol. 4 (Seria: Bancnotele României; coordonator: acad. Mugur Isărescu), Banca Națională a României, București

11) Premiul „Eugeniu Carada”
Acordat de domnul **Napoleon Pop**:
Robert Păiușan, *Keynes și economiștii interbelici de limbă germană*, Editura ASE, București

12) Premiul „Virgil Căndea”
Acordat de **Asociația Sanda și Virgil Căndea**

Andrei Timotin, *Visions, propheties et pouvoir a Byzance. Etude sur l'hagiographie meso-byzantine (IX-XI siècles)*, Paris

13) Premiul „Eudoxiu Hurmuzachi”
Acordat de **STFD – Transfond S.A.**:

Virgil Căndea, *Mărturii românești peste hotare. Creații românești și izvoare despre români în colecții din străinătate, Serie nouă, IV, Polonia Rusia*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București

14) Premiul „Aurel Vlaicu”

Acordat de **Fondul de Garantare a Depozitelor în Sistemul Bancar**:

Valeriu Avram, *Aeronautica română în războiul de întregire națională (1916-1919)*, Editura Militară, București

Cristian Păunescu, Andrei Timotin, Ioana Feodorov

15) Premiul „Grigore Gafencu”
Loredana Pătruțiu-Baltes, *Epoca Miterrand și impactul său asupra construcției europene*, Editura Lumen, Iași ■

PREMIILE FUNDATIEI CULTURALE MAGAZIN ISTORIC

Cristian Păunescu, academician Sabina Ispas, doamna Mihaela Șerbănoiu, ERSTE GROUP IMMORENT ROMANIA IFN SA, Dorin Matei (fotografiile din pp. 89-90 au fost realizate de Lucian Tudose)

În ziua de 29 aprilie, în Sala „Mitiță Constantinescu” a Băncii Naționale a României, în continuarea Simpozionului de Istorie și Civilizație Bancară „Cristian Popișteanu” (Magazin istoric, nr. 6/2013), s-au acordat premiile pentru cele mai bune cărți de istorie apărute în anul 2012. Ne-am bucurat să avem alături sponsori ai premiilor care sprijină această inițiativă de ani buni, dar și nume noi, care ni s-au alăturat în această operă de mecenat cultural. Tuturor le adresăm, și în numele premianților, mulțumirile și recunoștința noastră.

Iată lista cărților premiate în acest an, cu numele autorilor, al editurii și al sponsorului, așa cum au fost prezentate de domnul Cristian Păunescu, consilier al Guvernatorului Băncii Naționale a României.

1) Premiul „I.C. Filitti”

Acordat de doamna **Georgeta Filitti**:

Nicolae Pepene, Bogdan Florin Popovici,
Legendele Țării Bârsei, Agenția Metropolitană
pentru Dezvoltare Durabilă Brașov

„Amorsarea” revoluției. *România anilor '80 văzută prin ochii Securității*, (studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume **Florian Banu**), Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște

2) Premiul „Nicky Chrissoveloni”

Acordat de **familia Chrissoveloni**:

3) Premiul „A.D. Xenopol”

Acordat de „**Rădăcini**” SRL:

În capul Bulevardului Aviatorilor, pe partea dreaptă, cum părește Piața Victoriei, se înalță o casă cu o formă aparte, ce nu se poate să nu îți rețină atenția. Imediat după 1989, în poartă a apărut „ciuperca” Bucureștilor din acei ani: un butic ce vindea de toate. Încet-încet, casa a început să arate tot mai rău, devenind adăpost pentru boschetari. Lor le-a fost atribuit și incendiul

puțin pe trei laturi, de clădiri în stilul Bucureștilor interbelici.

ce i-a măcinat interiorul, în februarie 2009. Gurile rele vorbeau despre interese imobiliare și intenția de a o demola, pentru a ridica acolo un turn de câteva zeci de etaje. Un turn care, apoi, ar fi chemat și altele, pentru că, nu-i așa, nu putea rămâne singur, într-o piață dominată până atunci, cel

VILA OROMOLU RENĂȘTE

Puținii bucureșteni știu cui a aparținut casa. În anul 1926, Mihail Oromolu, guvernator al Băncii Naționale a României (1 ianuarie 1922-31 decembrie 1926), obținea autorizație pentru ridicarea casei, după planurile arhitectului Petre Antonescu. Anul următor casa era terminată. La 28 iunie 1944, unul dintre bombardamentele efectuate asupra Bucureștilor a afectat construcția parțial. Un document întocmit doi ani mai târziu constata că fusese avariata partea estică și etajul a devenit de nelocuit. În 1956, imobilul era naționalizat și trecea în administrarea statului. S-au executat lucrări de reabilitare și recompartimentare a interiorului. După 1990, imobilul și-a schimbat în mai multe rânduri proprietarii. Anul trecut a intrat în proprietatea NEPI.

New Europe Property Investments (NEPI) este un fond de investiții care se ocupă cu achiziția și/sau cu dezvoltarea de clădiri de birouri, centre comerciale și proprietăți industriale, în principal în România, unde grupul este activ încă de la înființare, în 2007.

În ziua de 4 iunie a acestui an, NEPI a lansat

proiectul „Vila Oromolu. Salvarea și continuarea arhitecturii Bucureștilor interbelici”. Proiectul își propune restaurarea vilei Oromolu și transformarea întregului ansamblu, format din edificiul propriu-zis și o extindere pavilionară ce se va ridica în spatele actualei construcții, într-un centru public și de afaceri. Amenajarea va contribui la articularea perimetrului dintre Piața Victoriei și Bulevardul Aviatorilor, o amenajare urbană ce va include oglinzi de apă, o piațetă și zone pietonale, obiecte de artă și mobilier urban de înaltă ținută.

Cei prezenți au putut vizita interiorul vilei, cu pereții încă înnegriți de fum, cu decorațiile interioare pierdute pentru totdeauna. Gazdele ne povesteau că hoții au încercat să desprindă din perete și fișetul fostului guvernator al Băncii Naționale a României, pentru a-l vinde la fier vechi,

dar n-au reușit. Va urma o minuoasă operă de cercetare, pentru a găsi cât mai multe documente care să permită refacerea interiorului și exteriorului casei cât mai aproape de aspectul inițial.

La ceremonia de lansare a proiectului, au luat cuvântul domnii Dan Pascariu, președinte non-executiv al NEPI, care a prezentat intențiile grupului pentru amenajarea zonei, Cristian Păunescu, consilier al guvernatorului B.N.R., care a evocat figura lui Mihail Oromolu, și arhitectul Dorin Ștefan, autorul proiectului de reabilitare a vilei și de amenajare urbană a zonei.

Salvarea acestui monument istoric, ce urmează să fie reabilitat și integrat într-o perspectivă care să îl pună mai bine în valoare, nu poate decât să îi bucure pe toți cei îndrăgostiți de trecutul Bucureștilor, care văd, aproape zilnic, cum mai dispare câte o părticică din istoria Capitalei, „cotropită” de clădiri din beton și sticlă, fără personalitate, înălțate alături de monumente istorice.

Proiectul viitoarei amenajări urbane

Dorin MATEI

9 MAI LA ROȘIORII DE VEDE

9 mai, Ziua Independenței (obținută de România în 1877; s-a vorbit destul de puțin despre ea în acest an); Ziua Europei (ziua când, în anul 1950, ministrul de Externe al Franței, Robert Schuman, a rostit discursul prin care propunea crearea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, nucleul în jurul căruia s-a constituit, în ani, Uniunea Europeană); și încă, pentru mulți, Ziua Victoriei. Deși pentru Europa din care facem acum parte, data de aniversare a încheierii celui de Al Doilea Război Mondial în Europa este 8 mai. 9 Mai a fost ziua Victoriei doar pentru U.R.S.S. și sateliții săi din Tratatul de la Varșovia și din C.A.E.R. Și a mai rămas azi doar pentru Rusia și fostele republici componente ale imperiului sovietic (Magazin istoric, nr. 6/2005).

Merg la Roșiorii de Vede pentru a participa, la invitația autorităților

locale, la partea a doua a manifestărilor organizate în această zi de 9 Mai.

De dimineață, la Monumentul Eroilor, în prezența primarului orașului, domnul inginer Cristian Duică, s-au depus coroane de flori. A urmat, la Casa de Cultură, o întâlnire cu veteranii de război. Este, probabil, singura zi din an când cei mai mulți dintre noi își amintesc despre acești oameni, din ce în ce mai puțini, care, răspunzând chemării patriei, au stat în tranșee ani din viața lor, îndurând gerul iernii și arșița verii, înfruntând gloanțele. Nu i-am întâlnit pe veteranii de război din Roșiorii de Vede, dar am avut ocazia să particip cu alte prilejuri la astfel de întâlniri. M-au impresionat chipurile acelor bătrâni, care povesteau, unii cu lacrimi în ochi, prin ce au trecut în anii de război.

După-amiaza, în partea a doua a manifestărilor organizate la Roșiorii de Vede, s-au desfășurat lucrările unui simpozion deschis de doamna Aurelia Bărbuț, directoarea Casei de Cultură. După cuvântul adresat de primarul orașului, profesorul Gheorghe Vlad a prezentat comunicarea *9 Mai 1877 – triumful visului etern de libertate*. Au fost trecute în revistă momentele premergătoare declarării independenței României și evocate faptele de eroism pe câmpurile de luptă, cu accent pe evenimentele petrecute la Dunăre, în apropiere

Veteranii omagiați

de Roșiorii de Vede. A urmat doamna profesoară Viorica Părvu-Vișa, cu o temă incitantă: *Tradiția regalității la români*. Domnul profesor Victor Osăceanu a îndeplinit un dublu rol: a susținut comunicarea cu tema *Europa unitate și diversitate* și și-a prezentat volumul *Comunismul între utopie și realitate*. Pentru a-l cita pe autor, „această carte nu se dorește un demers nici în favoarea, nici împotriva comunismului. Pur și simplu, ea și-a propus să analizeze metodic, riguros, să disecce tot ce este mai reprezentativ din punct de vedere al existenței unui sistem potențial de organizare a societății umane.”

Din discuțiile cu istoricii prezenți la această manifestare, am aflat, cu bucurie, că au beneficiat și beneficiază în continuare, de tot sprijinul Consiliului local al municipiului Roșiorii de Vede pentru cercetările lor și pentru a putea publica rezultatele lor.

In finalul întâlnirii, le-am putut împărtăși celor prezenți câteva aspecte din viața redacției și din eforturile pe care le facem pentru a aduce în fața celor pasionați de istorie articole interesante, scrise pe înțelesul unor cititori fără studii de specialitate, fără a face rabat senzaționalului cu orice preț, prezentat mult prea adesea drept singura soluție pentru a atrage atenția publicului.

Dorin MATEI

De la dreapta la stânga: Cristian Duică, primarul orașului, prof. Gheorghe Vlad, prof. Gabriel Osăceanu, prof. Viorica Părvu-Vișa și Aurelia Bărbuț

ȘTEFAN CEL MARE

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											

ORIZONTAL: 1) ...

Corvin, rege al Ungariei, pe care Ștefan cel Mare l-a învins la Baia (1467) – Neam de domn. 2) Petru ... domn al Moldovei, ucis de Ștefan cel Mare în 1467, după o îndelungată rivalitate – Localitate moldoveană, loc al bătăliei de la Podu Înalt, contra otomanilor, câștigată de Ștefan la 10 ianuarie 1475. 3) Hâncu Dănescu – Părcălab al lui Ștefan, ce a tăiat calea ungurilor, învinși după bătălia de la Baia (1467) – Poștește. 4) Oraș antic în Libia – Eduard (presc.) – Manuscris istoric (presc.). 5) Cea de-a doua soție a lui Ștefan,

de origine greacă – Titlu domnesc, atribuit la Curțile celor două țări românești. 6) Fluviu european – Zăvolci. 7) Sat înglobat astăzi orașului Buhuși, unde a fost învins vasalul otomanilor, domnul Petru Aron (1457) – Detunătură de puști (înv.). 8) Cetate, de la porțile Vrancei, cucerită de Ștefan din mâinile lui Vlad Călugăru, domn al Țării Românești (1482-1485), în 1482. 9) Fier (pop.) – Net! – Noiembrie (presc.). 10) Oneste! – Cetate de la Nistru, redată lui Ștefan de poloni în 1459 – De acord. 11) Manta purtată cândva de boierii curților domnești – Orbic sau Soci (jud. Bacău) (sg.)

VERTICAL: 1) Sultan a cărui armată (120.000 oșteni) a fost învinsă de Ștefan la Vaslui, la 10 ianuarie 1475 – Zburătoare (Dim. Cantemir). 2) Provincie românească din vestul Moldovei unde Ștefan a stăpânit două cetăți: Ciceul și Cetatea de Baltă, date în dar de Matei Corvin în 1488 – Mese de seară. 3) Tonă! – Portar ce a apărut cetatea Sucevei de poloni (1497). 4) Deputat clăcaș de la 1848, din Muntenia – Mitropolitul Teoctist și episcopii, ce au proclamat pe Ștefan Domn în anul 1457 (fem.). 5) Șa – Bec! – Octav Georgescu. 6) Mănăstire de pe Someș (Cluj) unde Ștefan a înființat o episcopie ortodoxă – Vietăți. 7) Pronume posesiv – Provincie ocupată de domn, de la poloni (1501). 8) Nisipuri și gresii. 9) Iele! – Cel mai strălucit voevod al Moldovei ce a domnit timp de 47 de ani (1457-1504). 10) Scurtată de păr – Cânt de slavă. 11) Acei – Pârâu pe malurile căruia a avut loc bătălia de la Vaslui (Podu Înalt), în 1475

Dicționar: OEA, MSS, ELBE, HOF, ENI

Laurian BUTURE

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Documentul a cărui publicare o continuăm (Magazin istoric, nr. 5-12/2012; 1-6/2013) – Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, păstrat dactilografiat în limba română, în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, și adresăm obișnuitele mulțumiri doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru această posibilitate – este o amplă analiză a situației refugiaților români după cel de Al Doilea Război Mondial.

Autoritățile turcești, înțelegătoare față de tragedia ce se desfășura dincolo de Cortina de Fier, au primit fără niciun fel de dificultate pe refugiații români, acordându-le dreptul de ședere în mod nelimitat.

Postul președinte al Consiliului de Miniștri turc, Hasan Saka, într-o declarație făcută în fața Adunării Naționale turce, la 26 august 1947, publicată în presă, afirma: „În legătură cu problema refugiaților politici veniți la noi din alte țări, Guvernul turc a decis ca în conformitate cu uzanțele internaționale și cu sentimentele de umanitate ale poporului nostru, să admită pe toți aceia care vin cu gânduri bune la noi. Acești refugiați politici pot să rămână în țara noastră, dacă vor, sau pot să plece în altă parte. Ei sunt liberi să se decidă în acest sens.” Autoritățile au rămas în mod constant credincioase acestui principiu, admitând pe teritoriul Turciei pe orice român, sub simpla lui afirmație personală că se constituie refugiat politic.

Măsurile impuse de propria siguranță a statului turc se reduc la verificarea, prin anchetă, că individul în cauză nu este agent trimis de comuniști. În toate cazurile se cere avizul Comitetului de Asistență al Românilor Refugiați. O singură dată o asemenea suspiciune a dus la interzicerea intrării în Turcia a unui refugiat român. Caracteristic pentru atitudinea autorităților turcești față de refugiații români a fost acceptarea unuia dintre aceștia îmbarcat clandestin la Constanța pe un vapor american și care conform dispozițiilor marinei americane urma să fie reîntors și predat autorităților comuniste la Constanța. Ajuns, pe drumul reîntoarcerii, la Istanbul, refugiatul a amenințat că se sinucide și atunci, în urma intervenției Comitetului de Asistență al Românilor Refugiați, autoritățile turcești au permis debarcarea refugiatului la Istanbul.

Autoritățile turcești înțelegând starea de pericol ce domnește în Republica Populară Română, au acceptat și continuă să accepte pe

teritoriul Turciei pe acei cari se refugiază fugind de acolo. Acestora li se acordă dreptul de ședere, în principiu pe timp nelimitat (livretele de ședere se eliberează pe termene mergând de la trei luni la doi ani). Dar, odată plecați din Turcia, refugiații nu mai sunt primiți înapoi, deoarece nu mai sunt considerați ca fiind într-o stare de pericol. S-au făcut două-trei excepții, dar în general refugiatul, odată plecat din Turcia, nu mai poate primi viza de reîntoarcere. Dreptul de refugiu este, prin urmare, perfect aplicat de către autoritățile turcești, însă nu există un drept de imigrare în Turcia.

La plecarea din Turcia, autoritățile acordă refugiaților români pașapoarte turcești valabile numai pentru o călătorie, până la destinația înscrisă pe pașaport, când acesta este anulat.

In ceea ce privește viața refugiaților români în Turcia, este de notat că legea pentru protecția muncii naționale nu admite și nu permite utilizarea străinilor în industrie, fabrici, comerț, administrație etc. Cu toate acestea, autoritățile turce acceptă în mod constant ca refugiații români să capete anumite angajamente și nu au luat niciodată măsuri împotriva acelor cari au utilizat în întreprinderile lor refugiați români. Totuși, aceasta este numai o situație de fapt, autoritățile turcești neputând lua o dispoziție în contradicție cu Legea protecției muncii naționale. Refugiații nu au, așadar, siguranța de a-și păstra locurile lor, iar patronii ezită de foarte multe ori să angajeze refugiați, de teama ca să nu aibă la un moment dat dificultăți. În sfârșit, nu trebuie să se uite că o serie de funcțiuni, ca profesiunile libere, posturile în administrația publică etc., sunt în principiu interzise străinilor. Toate aceste considerente de ordin legal fac, prin urmare, destul de anevoioasă obținerea mijloacelor de trai pentru refugiați.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) ● C. Rădulescu-Motru Self-criticism perception oscillated between chaffing and exculpation ● E. Simion Which are the pillars of strength of the Romanian identity ● N. Noica The „Ionel. I.C. Bratianu“ Endowment, a foundation in danger ● V. Avram, Al. Armă August 1st 1943. Unknown American and Romanian documents on Ploiesti bombing ● L. Dîncă The fate of the Byzantine Studies French Institute Library from Bucharest after the installation of the Communist regime ● F. Banu Special currency operations of the Securitatea ● Șt.S. Gorovei Profession of faith at 65 years ● N. Manea Social ascent of the servants and the reaction of the boyars in the 17th century ● M. Sala A known coin and two other less known ● G. Filitti In Romania 100 years ago: the Bucharest peace, a short respite ● Gr. Aldescu-Aldea A controversial character: Richard Wurmbrand ● G. Damian Feats of the Brasov students in the 17th-18th centuries ● The prizes of the Cultural Foundation Magazin Istoric ● May 9th celebrated in Rosiorii de Vede ● The restoration project for the Oromolu house and urban planning area ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXXXIX). The situation of the Romanian exile

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) ● К. Рэдулеску-Мотру Чувство самокритики колебалось у нас между насмешкой и оправданием ● Е. Симон Столбы стойкости нашей идентичности ● Н. Нойка Заведение «Ионел И.К. Брэтиану» в опасности ● В. Аврам, Ал. Армэ 1 августа 1943. Неизвестные американские и румынские документы о бомбардировке города Плойешть ● Л. Дынкэ Судьба Библиотеки Французского Института Византийских Исследований в Бухаресте после установления коммунистического режима ● Ф. Бану Специальные валютные операции Секуритате ● Шт.С. Горовой Изложение убеждений при исполнении 65 лет ● Н. Маня Социальный подъём чиновников и боярский ответ в 17 в. ● М. Сала Одна монета знакомая и другие две малознакомые ● Дж. Филитти В Румынии 100 лет тому назад: Бухарестский мир, краткая передышка в Балканах ● Гр. Алдеску-Алдя Рихард Вурмбранд, спорная личность ● Дж. Дамиан Поступки студентов Брашова в 17-18 вв. ● Премии культурного фонда Магазин Историк для книг по истории ● Празднование 9-ого Мая в городе Рошиори де Веде ● Проект реставрации дома Оромолу и устройство городского участка ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXXXIX). Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi“ S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 5,50

DIALOG CU CITITORII

CINSTIREA MEMORIEI LUI CONRAD HAAS

Domnul inginer GHEORGHE STROESCU, din municipiul Sibiu, ne scrie: În revista din iunie 2010, am fost plăcut surprins să citesc interviul cu domnul Alex Todericiu, referitor la descoperirea acum 50 de ani de către Doru Todericiu, la Arhivele Statului din Sibiu, a manuscrisului aparținând lui Conrad Haas. Întâmplător între anii 2008-2010 m-am ocupat de cinstirea memoriei inventatorului, folosind pentru aceasta prilejul împlinirii a 500 de ani de la naștere în anul 2009.

Am început prin a face demersuri la Primăria Municipiului Sibiu pentru realizarea și amplasarea unui monument, în zona vechiului Arsenal din Piața Armelor, dedicat lui C. Haas. Neprimind niciun răspuns, am re-luat în octombrie 2009 propunerea, sugerând Primăriei să se realizeze măcar o placă comemorativă prin care să marcheze cei 500 de ani de la nașterea lui Conrad Haas. De data aceasta am avut succes și,

la 17 decembrie 2009, a fost dezvelită placa amplasată pe clădirea vechiului Arsenal (monument istoric), în prezența celor doi viceprimari ai Sibiului.

La final doresc ca prin intermediul dumneavoastră să mulțumesc domnului Alex Todericiu pentru efortul depus la realizarea acestui reușit monument dedicat precursorului zborului cu racheta. Consider că un astfel de monument ar putea fi amplasat și în Sibiu, lângă clădirea Arsenalului.

SE PREGĂTEȘTE CEVA...

Domnul IONEL ENACHE, din Brașov își amintește: „Prin luna martie 1967 locuiam la Brăila și într-o bună zi am văzut un afiș destul de mare pe un stâlp de lumină, cu un semn de întrebare. Nu am înțeles nimic pe moment, apoi în alte zile am mai văzut alte afișe prin care se menționa apariția a ceva, dar nu se preciza. Frumoasă metodă. Ulterior, în luna aprilie, a apărut primul număr al revistei *Magazin istoric*, care mi-a amintit

de mai vechiul *Magazin istoric pentru Dacia* din secolul al XIX-lea. De atunci dețin toate aparițiile până în ziua de azi. De altfel le-am legat pe ani și le păstrez în propria bibliotecă. **„Vă mulțumim pentru fidelitate, iar pe cititorii noștri care au amintiri legate de apariția primelor numere din Magazin istoric îi rugăm să le împărtășească cu noi.**

APEL

Domnul ALEXANDRU STAN, din București, pune la dispoziția celor care doresc să-și completeze colecția următoarele numere din: 1967 (mai puțin nr. 9), 1968 (mai puțin nr. 11), 1969 (complet), 1970 (mai puțin nr. 1), 1971 (complet), 1972 (mai puțin nr. 12), 1973, 1974, 1975 (toate numerele), 1976 (mai puțin nr. 12), 1977 (complet), 1978 (nr. 11, 12), 1979, 1980, 1981 (toate numerele), 12/1982, 12/1983, 1, 12/1984, 12/1985, 1(2 ex.), 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12/1988, 1, 5, 9/1989, 1990 (mai puțin nr. 4, 5), 5, 7, 8, 9, 10/1991. **Doritorii îl pot contacta la numărul de telefon: 021/746.45.00.**

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Măcăineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

